

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	5
1.1. ΑΝΑΓΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	5
1.2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ	7
1.2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	7
1.2.2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	9
1.3. ΑΙΤΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	13
2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ.....	14
2.2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	17
2.2.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974-1990.....	17
2.2.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1990-2001.....	19
2.2.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	27
3.1. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	28
3.2. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	35
3.2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ.....	39
3.2.2. ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	40
3.2.3. ΦΥΛΟ.....	43
3.2.4. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	46
3.2.5. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	48
3.2.6. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	50

3.3. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ.....	51
3.3.1. ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	51
3.3.2. ΛΟΓΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	55
3.3.3. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	58
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	64
4.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΑΝΕΡΓΙΑ	64
4.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	69
4.3. ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	72
4.4. ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ	75
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ, ΜΕΤΡΑ.....	78
5.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ	78
5.2. ΕΛΛΑΔΑ.....	81
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	85
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	93

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σημερινές κοινωνίες. Πολύ δε περισσότερο η Ελλάδα η οποία τα τελευταία χρόνια έχει μετατραπεί από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Στη σύγχρονη εποχή η γνώση, η οποία προκύπτει από την τη συνεχή παρακολούθηση, την καταγραφή και την αξιοποίηση στοιχείων αποτελεί κομβικό και απαραίτητο παράγοντα αναγνώρισης και προσδιορισμού των κοινωνικών φαινομένων.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να συνδέσει τα διαθέσιμα επίσημα στατιστικά δεδομένα των διάφορων φορέων για τους μετανάστες προκειμένου να καταγραφούν και να χαρτογραφηθούν οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων της μετανάστευσης στην Ελλάδα σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο γεωγραφικό εύρος.

Η παρούσα εργασία βασίζεται σε τρεις πηγές στοιχείων: α) στα στοιχεία που προέρχονται από την απογραφή του 2001 της ΕΣΥΕ, β) στα στοιχεία της βάσης δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης για το πρόγραμμα Έκδοσης Αδειών Αλλοδαπών και γ) στα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ. Τα στοιχεία των πηγών αυτών έχουν το πλεονέκτημα ότι είναι πολυπληθή, πάσχουν όμως από το γεγονός ότι εμφανίζουν αρκετούς περιορισμούς με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη τόσο η σύγκριση των επιμέρους στοιχείων όσο και η έκταση στην οποία τα στοιχεία αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν μιας και χαρακτηρίζονται από σοβαρές ελλείψεις.

Παρά τις παραπάνω ελλείψεις και αδυναμίες τα στοιχεία αυτά είναι ιδιαίτερα χρήσιμα και ικανά ώστε μέσα από την εργασία αυτή να παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη γενική εικόνα για τη μετανάστευση στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει μία γενική εισαγωγή για την σημασία του μεταναστευτικού ζητήματος σε παγκόσμιο επίπεδο, τις θεωρητικές αποσαφηνίσεις καθώς και τα αίτια μετανάστευσης.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο σε μια συνοπτική διαχρονική επισκόπηση των βασικών αρχών της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα.

Το επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζει συνοπτικά τα αποτελέσματα των κυριότερων επιστημονικών ερευνών για την μετανάστευση στην Ελλάδα την δεκαετία του '90 και τα

χαρακτηριστικά της μετανάστευσης όπως διαμορφώνονται σήμερα ύστερα από την ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων της απογραφής του έτους 2001 της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας, των Ερευνών Εργατικού Δυναμικού και του Προγράμματος Έκδοσης Αδειών Αλλοδαπών του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται με τρεις διαφορετικές μορφές: πίνακες, διαγράμματα και αναλύσεις - σχόλια επί των πινάκων. Επίσης, κάποια βασικά συμπεράσματα αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης των αποτελεσμάτων του εκάστοτε κεφαλαίου.

Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με την διερεύνηση ορισμένων πλευρών της σύγχρονης μετανάστευσης στη χώρας μας ενώ το πέμπτο με τον εντοπισμό των γενικών κατευθύνσεων που θα πρέπει να διέπουν την ευρωπαϊκή και την ελληνική μεταναστευτική πολιτική.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο γίνεται η σύνταξη των κυριότερων συμπερασμάτων που αφορούν στο φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1.1. ΑΝΑΓΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα συντελέστηκε μια μαζική αλλά και ακανόνιστη εισροή ατόμων στην ελληνική επικράτεια από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, από τα Βαλκάνια και τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Η Ελλάδα, κατεχοχήν χώρα αποστολής μεταναστών μετατρέπεται σταδιακά σε χώρα υποδοχής, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70, κυρίως όμως, με τον επαναπατρισμό Ελλήνων ομογενών που στην πλειονότητά τους εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία ομαλά¹.

Η διαρκής και αθρόα σύγχρονη μετανάστευση της τελευταίας δεκαεπταετίας είναι τέτοια, ώστε η νέα τάξη μεγεθών που δημιουργείται από τις πληθυσμιακές εισροές να αλλάζει τα δεδομένα του ελληνικού κοινωνικού πεδίου. Επιπλέον, η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η αδυναμία φρούρησης των συνόρων λόγω της μεγάλης ακτογραμμής αλλά και της γειννίας με χώρες αποστολής μεταναστών και η δομή της ελληνικής οικονομίας ευνοούν τις παράνομες μεταναστευτικές εισροές που εξελίσσονται σε κοινωνικό πρόβλημα. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός αντιπροσώπευε το 1991 το 1,6% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, ενώ το 2001 το 7%. Ο αριθμός αυτός από μόνος του είναι ικανός να ορίσει την φύση και τις διαστάσεις του φαινομένου που οι πολιτικές πρέπει να λάβουν υπόψη, μιας και η ελληνική κοινωνία σε σύντομο χρονικό διάστημα εξελίχθηκε σε πολυπολιτισμική κοινωνία, πριν προλάβει να συνειδητοποιήσει την καινούρια της ιδιότητα.

Η παντελής απουσία θεσμικής πολιτικής για την μετανάστευση κατά τη διάρκεια της κρίσιμης δεκαετίας, που μαρτυρά τον αιφνιδιασμό της ελληνικής πολιτείας καθώς και η ακόλουθη ελλιπής και αποσπασματική αντιμετώπιση του ζητήματος, επέφερε μεγάλες δυσχέρειες στην εγκατάσταση των αλλοδαπών και δημιούργησε πολλά προβλήματα στις σχέσεις με τους ημεδαπούς. Ο αρχικός φόβος της απώλειας της εθνικής ταυτότητας και της ομοιογένειας της κοινωνίας γρήγορα εισχώρησε σε όλους τους τομείς της

¹ Βεργέτη Μ. (2003), *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη Α.Ε., σελ. 20-21.

καθημερινότητας, όπως για παράδειγμα στην αγορά εργασίας, στην εγκληματικότητα και στην διαβίωση. Αποτέλεσμα ήταν να αναπτυχθούν φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού που διατάραξαν την κοινωνική συνοχή και συχνά αποκάλυψαν διαστάσεις ανθρώπινης εκμετάλλευσης, κοινωνικού αποκλεισμού και παραβιάσεις θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τους μετανάστες να αντιμετωπίζονται ως άνθρωποι δεύτερης κατηγορίας.

Την ίδια στιγμή η ελληνική πολιτεία και κοινωνία είναι θεατές των έντονων κοινωνικών αναταραχών που ζουν οι «παραδοσιακές», σε θέματα μετανάστευσης, δυτικές κοινωνίες. Έντονα και βίαια φαινόμενα ρατσισμού, νέες μορφές φασισμού και φυλετικών διακρίσεων, υψηλοί δείκτες ανεργίας των μεταναστών, ζητήματα δεύτερης και τρίτης γενιάς των μεταναστών, τρομοκρατικές επιθέσεις όπως αυτές στις ΗΠΑ, στην Αγγλία και την Ισπανία, γεωγραφική και κοινωνική περιθωριοποίηση των μεταναστών, κοινωνικές εξεγέρσεις στην Γαλλία και στην Γερμανία αλλά και η άνοδος ακροδεξιών κομμάτων στην Γαλλία και στην Δανία αναδεικνύουν τις αδυναμίες των εφαρμοζόμενων μέχρι σήμερα πολιτικών. Ταυτόχρονα, αποδεικνύουν ότι η μετανάστευση είναι ένα σημαντικό και πολυδιάστατο φαινόμενο που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με προσωρινές λύσεις.

Είναι ανάγκη να κατανοηθεί ότι, στην σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης των οικονομιών, οι αναμίξεις των πληθυσμών και των πολιτισμών αποτελούν κυρίαρχο χαρακτηριστικό. Η εγκατάσταση μεταναστών στη χώρας μας, όπως και στις υπόλοιπες αναπτυγμένες οικονομίες, είναι μακράς διάρκειας και ίσως μόνιμη και έτσι θα πρέπει να αντιμετωπιστεί. Οι «παραδοσιακές» πολιτικές διακρίσεων που εμφανίζουν το κυρίαρχο κράτος να διατηρεί τους μετανάστες σε μια ιδιότυπη ομηρία καταστρατήγησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ευνοεί τα πρόσκαιρα οικονομικά οφέλη ορισμένων γηγενών παραγωγικών στρωμάτων είναι σίγουρο ότι θα οδηγήσουν σε αδιέξοδο.

Ο ρόλος του κράτους σε αυτή την περίπτωση είναι η άμεση λήψη μέτρων και ρυθμίσεων που να προσδιορίζουν τις σχέσεις των κοινωνικών κατηγοριών και να κατευθύνουν την κοινωνική συμβίωση, διασφαλίζοντας την προστασία των ξένων χωρίς να διακυβεύεται η πολιτική και κοινωνική σταθερότητα. Άλλωστε, η κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των μεταναστών και η συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα είναι απαραίτητη προϋπόθεση όχι μόνο για την οικονομική ανάπτυξη αλλά και για την κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό για μια ουσιαστικότερη ρύθμιση των θεμάτων της

μετανάστευσης, απαραίτητη φαίνεται να είναι και η διεθνής συνεργασία, αφενός για τη κύρωση διεθνών συμβάσεων που θα καλύπτουν τις νέες μορφές ρατσισμού που αναπτύσσονται αφετέρου για τη κατανομή των σχετικών οικονομικών βαρών μεταξύ των χωρών υποδοχής μεταναστών.

1.2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Το ζήτημα της μετανάστευσης αποτελούσε πάντα ένα επίμαχο και ευαίσθητο πολιτικό θέμα μιας και συνδέεται έμμεσα ή άμεσα με το δομικό οικοδόμημα της κοινωνίας. Οι πολλές εμπειρικές έρευνες που επιχειρούν μέχρι σήμερα να εντοπίσουν τις διάφορες πτυχές του προβλήματος αλλά και να καταγράψουν τα θετικά αποτελέσματα που προκύπτουν κάτω από διαφορετικές συνθήκες και σε άλλες εποχές ή περιοχές, έχουν οδηγήσει στην υιοθέτηση συμπερασμάτων και πολιτικών συχνά αλληλοσυγκρουόμενων. Πριν όμως προχωρήσουμε στην σκιαγράφηση του φαινομένου της μετανάστευσης στην Ελλάδα, κρίνεται σκόπιμο μια πρώτη ερμηνευτική πραγμάτευση των κρίσιμων όρων που θα μας απασχολήσουν καθώς και η θεωρητική προσέγγιση της μεταναστευτικής πολιτικής.

1.2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Με τον όρο μετανάστευση νοείται η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου. Η μετανάστευση μπορεί να διακριθεί σε εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση ανάλογα με το αν πραγματοποιείται στα γεωγραφικά όρια της επικράτειας ή όχι και ευρωπαϊκή ή διηπειρωτική ανάλογα με τον τόπο προορισμού. Επίσης, η μετανάστευση διακρίνεται σε νόμιμη ή παράνομη (λαθρομετανάστευση) ανάλογα με το αν είναι σύμφωνη με την ισχύουσα νομοθεσία του κράτους και είναι καταγεγραμμένη από τις επίσημες αρχές.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, ο όρος αυτός χρησιμοποιείται με μια γενικότερη έννοια προκειμένου να περιγράψει τους αλλοδαπούς που είναι παρόντες σε μια επικράτεια, ανεξάρτητα από τον χρόνο παραμονής τους ή τις υποκειμενικές επιδιώξεις τους.

Σύμφωνα λοιπόν με την τυπολογία αυτή, μετανάστης είναι το άτομο εκείνο που εκούσια εγκαταλείπει τη χώρα του προκειμένου να εισέλθει ή να παραμείνει ή να εργασθεί σε μια άλλη χώρα.

Από την άλλη μεριά, το άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του ακούσια αναζητώντας άσυλο σε άλλη χώρα, επειδή έχει βάσιμο φόβο δίωξης ή καταστρατήγησης των ατομικών του δικαιωμάτων για λόγους φυλετικής προέλευσης, κοινωνικής τάξης, θρησκείας ή πολιτικών πεποιθήσεων και το οποίο δεν προστατεύεται από την κυβέρνηση του, καλείται πρόσφυγας.

Ο πολιτικός πρόσφυγας τελεί υπό ειδικό καθεστώς που καθορίζεται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ² και επισείει μια σειρά από δικαιώματα και υποχρεώσεις για αυτόν, ενώ αντίθετα για τον οικονομικό μετανάστη δεν υπάρχει συγκεκριμένο καθεστώς αλλά η ισχύουσα νομοθεσία όπως διαμορφώνεται σε κάθε κράτος.

Οι χώρες τώρα που αποστέλλουν μετανάστες αναφέρονται ως χώρες αποστολής ενώ οι χώρες που δέχονται τους μετανάστες ως χώρες υποδοχής. Ωστόσο, οι σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται στην εθνικότητα και την ιθαγένεια των μεταναστών που εισέρχονται στις χώρες υποδοχής κάνει αναγκαία την περαιτέρω διάκριση τους σε κατηγορίες, καθόσον διαφορετική αντιμετώπιση τυγχάνει η κάθε κατηγορία³.

Έτσι οι μετανάστες μπορεί να είναι ξένης ιθαγένειας (αλλοδαποί), ξένης ιθαγένειας αλλά εθνικότητας του κράτους που εισέρχονται (π.χ. παλιννοστούντες ομογενείς), να επαναπατρίζονται, δηλαδή να έχουν την εθνικότητα του κράτους που εισέρχονται (παλιννοστούντες) ή να στερούνται ιθαγένειας (ανιθαγενείς). Ειδικά στην περίπτωση των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται μια επιπλέον διάκριση μεταξύ μεταναστών που είναι πολίτες μιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε αυτούς που είναι πολίτες τρίτων χωρών.

Από αυτή τη τυπολογία προκύπτει και η διαφορά μεταξύ των όρων μετανάστης και αλλοδαπός, αφού κάποιος μπορεί να είναι μετανάστης χωρίς να είναι αλλοδαπός, όπως για παράδειγμα οι παλιννοστούντες ή τα άτομα που αποκτούν ιθαγένεια κατά τη διάρκεια παραμονής τους στη χώρα υποδοχής, ενώ κάποιος μπορεί να είναι αλλοδαπός χωρίς να

² Οι ρυθμίσεις για το άσυλο καθορίζονται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951.

³ Σύμφωνα με το άρθρο 17 του Ν.1975/1991, στην Ελλάδα οι αλλοδαποί διακρίνονται σε αλλογενείς και ομογενείς με τους δεύτερους να τυγχάνουν ευνοϊκότερης μεταχείρισης.

είναι μετανάστης, όπως για παράδειγμα τα παιδιά μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής χωρίς ωστόσο να έχουν αποκτήσει την αντίστοιχη ιθαγένεια⁴.

1.2.2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η σημασία της άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής είναι πολύ σημαντική αφού αποτελεί μια βασική συνιστώσα τόσο για την εξωτερική επιβεβαίωση της εθνικής κυριαρχίας όσο και για την εσωτερική συνοχή της κοινωνίας. Κύριος σκοπός μιας τέτοιας πολιτικής είναι να ελέγξει και να οργανώσει το μεταναστευτικό φαινόμενο⁵.

Πιο συγκεκριμένα η μεταναστευτική πολιτική μπορεί να οριστεί ως το σύνολο των μέτρων και κανόνων που έχουν διττό στόχο. Αφενός, να ρυθμίσουν και να ελέγξουν την είσοδο, την διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για την ενθάρρυνση της επιστροφής ή της προσωρινής διαμονής και για την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης, αφετέρου να αντιμετωπίσουν τους ήδη εγκαταστημένους στην επικράτεια μετανάστες.

Από τον ορισμό αυτόν, απορρέει ότι ο πρώτος στόχος έχει χαρακτήρα κυρίως κατασταλτικό και αστυνομικό με την έννοια της αποτροπής της εισόδου και της εγκατάστασης των αλλοδαπών στο εθνικό έδαφος. Εδώ εντάσσονται μέτρα όπως η φύλαξη των συνόρων, οι απελάσεις παράνομων μεταναστών, η έκδοση καρτών εργασίας κλπ. Αντίθετα, ο δεύτερος στόχος έχει χαρακτήρα περισσότερο κοινωνικό και ανθρωπιστικό με την έννοια της ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών στους κόλπους της υφιστάμενης κοινωνίας. Εδώ εντάσσονται μέτρα για την εκπαίδευση, την πρόνοια, την στέγαση, την απασχόληση κλπ. των μεταναστών.

Τα όρια των στόχων αυτών δεν είναι σαφή και διαφέρουν από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις εκάστοτε επικρατούσες πολιτικο-οικονομικές συνθήκες και επιδιώξεις των κυβερνήσεων.

Οι βασικές συνιστώσες που πρέπει να εξεταστούν και να ληφθούν υπόψη για την διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής έχουν να κάνουν με δημογραφικούς παράγοντες όπως η πληθυσμιακή γήρανση, η γεννητικότητα κλπ., με οικονομικούς παράγοντες όπως η αγορά εργασίας, το ασφαλιστικό σύστημα, η κατανομή του

⁴ Παπασιώπη-Πασιά Ζ. (2003), *Δίκαιο Ιθαγένειας*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 28.

⁵ Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ, σελ. 22.

εισοδήματος κλπ. και κοινωνικούς παράγοντες όπως η ανασυγκρότηση της κοινωνίας, η εθνική ταυτότητα και η ιστορία των κοινωνιών.

1.3. ΑΙΤΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Οι μετακινήσεις ατόμων ή ομάδων πληθυσμών παρατηρούνται σε όλες τις φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας ενώ συχνά έχουν προκαλέσει συγκρούσεις στο βαθμό που διαφορετικοί πολιτισμοί επιδιώκουν την επιβεβαίωση της κυριαρχίας τους στον ίδιο χώρο. Το κυρίαρχο κίνητρο τέτοιων μετακινήσεων αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και του βιοτικού επιπέδου.

Η μετανάστευση μπορεί σχηματικά να αναφερθεί καταρχήν σε μετανάστευση από ανατολή στη δύση. Εδώ εντάσσονται οι πληθυσμιακές μετακινήσεις που προήλθαν από την αποαποικιοποίηση, από πολιτικές διώξεις και πιο πρόσφατα από την πολιτική απορρύθμιση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης. Τα αίτια των μετακινήσεων αυτών είναι κυρίως οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά. Επίσης, αναφέρεται η μετανάστευση από νότο προς βορρά, όπου τα αίτια στην περίπτωση αυτή είναι κυρίως οικονομικά. Τέλος, υπάρχουν και οι ενδοευρωπαϊκές μετακινήσεις όπου τα αίτια είναι οικονομικά και πολιτιστικά.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την μετανάστευση έχουν να κάνουν με τις ευρύτερες οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες, τις συγκεκριμένες συνθήκες που επικρατούν στην χώρα υποδοχής όπως επίσης και στην χώρα αποστολής καθώς και με τα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που μεταναστεύουν. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην πιθανότητα ενός ατόμου να μεταναστεύσει και στις εισοδηματικές διαφορές που επικρατούν μεταξύ χώρας προορισμού και χώρας προέλευσης. Από την άλλη μεριά υπάρχει αρνητική σχέση στην πιθανότητα μετανάστευσης και στην απόσταση. Όσο μειώνεται η απόσταση τόσο αυξάνεται η σχετική δυνατότητα των ατόμων για μετανάστευση. Επιπλέον, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων επηρεάζουν τις πληθυσμιακές μετακινήσεις. Δηλαδή, η μετανάστευση αποτελεί ευκολότερη επιλογή για τα νέα αλλά και τα πιο μορφωμένα άτομα.⁶ Το άνοιγμα των οικονομιών και η συνεχής διεθνοποίηση επηρεάζουν θετικά τις

⁶ Borjas George J., Freeman Richard B., Katz Lawrence F. (1996), «Searching for the effect of immigration on the labour market», *American Economic Review*, May 1996, pp. 246-251.

μεταναστευτικές ροές. Κατά κανόνα η μετανάστευση διευκολύνεται στο πλαίσιο ενός ανοιχτού διεθνούς συστήματος, στο βαθμό που οι πλουσιότερες χώρες αναζητούν εξειδικευμένη εργασία από τις φτωχότερες χώρες.

Άλλωστε, η εξέλιξη των βορειοδυτικών χωρών της Ευρώπης σε χώρες υποδοχής μεταναστών ιδίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οφείλεται στην αναζήτηση φθηνής εργατικής δύναμης που θα συντελούσε στην ανασυγκρότηση αυτών των οικονομιών αλλά και στις ιδιόρρυθμες αποικιοκρατικές σχέσεις του παρελθόντος με διάφορες χώρες της αφρικανικής και ασιατικής ηπείρου.

Η μετατροπή λοιπόν και των χωρών της Νότιας Ευρώπης σε χώρες υποδοχής μεταναστών τις τελευταίες δεκαετίες έχει να κάνει με τις διεθνείς εξελίξεις αλλά και τις ιδιαίτερες οικονομικές κοινωνικές και πολιτικές παραμέτρους σε τοπικό επίπεδο. Η κατάρρευση του πολιτικού καθεστώτος στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης από τις αρχές του '90 και του εμφύλιου πολέμου των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα μέσα της ίδιας δεκαετίας αποτελούν τις σημαντικότερες διεθνείς εξελίξεις της περιόδου αυτής. Οι επακόλουθες εθνικές και κοινωνικές συγκρούσεις που προκαλούνται στις χώρες αυτές, έχουν σαν αποτέλεσμα την οικονομική ύφεση και πτώση του βιοτικού επιπέδου, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση ενός σύγχρονου μεταναστευτικού ρεύματος στην Ευρώπη. Δεδομένου όμως, των αυστηρών και περιοριστικών μεταναστευτικών πολιτικών των βορειοδυτικών ευρωπαϊκών χωρών που εμφανίζονται κορεσμένες στην άντληση νέων μεταναστευτικών ροών, οι χώρες της Νότιας Ευρώπης αναδεικνύονται σταδιακά σε νέο πόλο έλξης του μεταναστευτικού ρεύματος.

Φυσικά, ο μετασχηματισμός των νοτιοευρωπαϊκών χωρών σε χώρες προορισμού μεταναστών οφείλεται και σε ενδογενείς λόγους που συνοψίζονται στην ραγδαία οικονομική τους ανάπτυξη. Η ένταξη των χωρών αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η πολιτική και οικονομική σταθερότητα, η επέκταση των συστημάτων προνοίας και η άνοδος των εισοδημάτων και του βιοτικού επιπέδου ευνόησαν την προσέλκυση οικονομικών μεταναστών.

Επιπλέον των παραπάνω, στην περίπτωση της Ελλάδας άλλοι σημαντικοί ενδογενείς παράγοντες που επηρέασαν τη μετανάστευση σχετίζονται με τη γεωπολιτική θέση της χώρας και τη συνακόλουθη αντικειμενική αδυναμία αξιόπιστης φύλαξης των συνόρων λόγω της ιδιαίτερης μορφολογίας του εδάφους και της πολύ μεγάλης ακτογραμμής, τη δομή της ελληνικής οικονομίας, με την ύπαρξη πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων

εντάσεως εργασίας, του μεγάλου μεγέθους της παραοικονομίας, όπου η εξεύρεση εργασίας είναι ευκολότερη για τους μετανάστες από όπi στην επίσημη οικονομία στην μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας που κατά τα πρώτα έτη της εισροής μεταναστών είναι αρκετά πιο επιεικής των υπόλοιπων δυτικών χωρών αλλά και σε δημογραφικούς παράγοντες καθώς και η δημογραφική γήρανση που πλήττει πλέον και την Ελλάδα προκαλεί επιπλέον στενότητες εργατικού δυναμικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εξέταση του θεσμικού πλαισίου και γενικότερα της πολιτικής για τη μετανάστευση είναι εξαιρετικά χρήσιμη, ιδιαίτερα στην σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, εφόσον μας επιτρέπει να αποτυπώσουμε τον τρόπο με τον οποίο το κράτος διαμεσολαβεί προκειμένου να ορίσει τις κοινωνικές κατηγορίες και την αλληλεπίδρασή τους σε όλες τις πτυχές του οικονομικού και κοινωνικού γίγνεσθαι.

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο που καθόριζε τη μεταναστευτική πολιτική μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '90 καθορίζονταν από τον Ν.4310/1929. Η νομοθετική αυτή αδράνεια θα μπορούσε να δικαιολογηθεί, σε κάποιο βαθμό, από το γεγονός ότι η Ελλάδα μέχρι και τη δεκαετία του '70 αποτελούσε χώρα εξαγωγής μεταναστών και εργατικού δυναμικού στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, των Η.Π.Α., της Αυστραλίας και αλλού.

Το αποτέλεσμα όμως ήταν, ότι όταν η ελληνική πολιτεία κλήθηκε να ρυθμίσει την απότομη εμφάνιση του φαινομένου της μετανάστευσης στη χώρα μας, δεν υπήρχαν οι απαραίτητες δομές και προϋποθέσεις για ομαλή ένταξη των αλλοδαπών αλλά ούτε και οι πολιτικές εκείνες που θα ρύθμιζαν τα μεταναστευτικά ζητήματα που αγαδεικνύονταν.

Το ίδιο μεταναστευτικό φαινόμενο καλούνται να αντιμετωπίσουν τις τελευταίες δυο δεκαετίες και οι υπόλοιπες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία) λόγω της υψηλής οικονομικής ανάπτυξης που γνωρίζουν και μάλιστα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα γεγονός που εν μέρει αιφνιδίασε και τις κοινωνίες αυτές που δεν ήταν έτοιμες να αποδεχτούν τη νέα ιδιότητά τους ως πολυπολιτισμικές.

Αντίθετα, οι χώρες της βόρειας Ευρώπης έχουν μετατραπεί σε χώρες υποδοχής μεταναστών από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το βασικό χαρακτηριστικό εκείνης της μετανάστευσης είναι η μετακίνηση εργατικού δυναμικού στις χώρες αυτές, προκειμένου να επιταχύνουν την οικονομική τους ανάπτυξη, καλύπτοντας τις ανάγκες εργατικής δύναμης που υπάρχουν την πρώτη μεταπολεμική περίοδο.

Οι μεταναστευτικές πολιτικές που ακολουθούνται έχουν ελεγχόμενο χαρακτήρα και στηρίζονται σε διακρατικές συμφωνίες μιας και ο στόχος τους είναι να ρυθμίσουν ζητήματα ανταλλαγής πληθυσμών. Συνδέονται με την διαδικασία συγκρότησης εθνικών κρατών και συνεπώς αντιδιαστέλλονται με το αμερικάνικο μοντέλο της επάνδρωσης των κοινωνιών με νέους πληθυσμούς. Οι ισχυρές όμως εθνικές ευρωπαϊκές κοινωνίες μετατρέπονται με την πάροδο των χρόνων σε πολυπολιτισμικές με έντονα εθνικά χαρακτηριστικά που προσπαθούν να διατηρήσουν και να επιβάλλουν στις δεύτερες γενιές μεταναστών που κοινωνικοποιούνται στους εθνικούς θεσμούς⁷ με αποτέλεσμα να προκαλούνται έντονα κοινωνικά προβλήματα.

Δεδομένου λοιπόν ότι η μεταναστευτική εμπειρία των «παραδοσιακών» χωρών υποδοχής μεταναστών χαρακτηρίζεται σε γενικές γραμμές από κοινές αρχές και παραδοχές, μπορεί να αποδειχθεί πολύτιμη για τις νέες χώρες υποδοχής. Σε αυτό το σημείο και λόγω του υπερεθνικού χαρακτήρα του φαινομένου της μετανάστευσης, ο ρόλος και η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαχείριση της μετανάστευσης είναι ή θα πρέπει να γίνει καθοριστικός.

Πριν από την εξέταση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, κρίνεται σκόπιμη μια συνοπτική παρουσίαση και εξέταση της κατευθυντήριας πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου αυτού, εξετάζονται οι θεσμικές και νομικές ρυθμίσεις σχετικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα τα τελευταία 30 έτη, οπότε και η Ελλάδα άρχισε να μετατρέπεται σε χώρα εισροής μεταναστών.

2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

Μόλις από την ίδρυση της ΕΟΚ, το 1957 στη Ρώμη, τίθεται στην ατζέντα των θεμάτων που απασχολούν τις χώρες μέλη και το ζήτημα της ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων. Ωστόσο, αν και το φαινόμενο της μετανάστευσης αποτελεί μείζον πρόβλημα ιδιαίτερα για τις δυτικές και βόρειες χώρες της Ευρώπης από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και τις πετρελαϊκές κρίσεις με την διόγκωση της παράνομης εισροής μεταναστευτικών πληθυσμών, τα ζητήματα του ασύλου και της μετανάστευσης εισάγονται για πρώτη φορά στη Συνθήκη του Maastricht (1991).

⁷ Μπάγκας Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ, σελ. 62.

Πιο συγκεκριμένα, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 αρχίζει ο σχεδιασμός από τα ευρωπαϊκά όργανα, της ρύθμισης των θεμάτων που είχαν να κάνουν με τους μετανάστες και τους πρόσφυγες ενόψει της πλήρους οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Μάλιστα η ανάγκη εναρμόνισης των επιμέρους εθνικών πολιτικών για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου τέθηκε στα θέματα προτεραιότητας από τα Ευρωπαϊκά Όργανα ύστερα και από την κατάρρευση των χωρών του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» και του συνεπαγόμενου προσφυγικού και μεταναστευτικού ρεύματος.

Έτσι, ορίζεται το τέλος του έτους 1992 ως η ολοκλήρωση της ενιαίας εσωτερικής αγοράς με την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών, των υπηρεσιών, του κεφαλαίου και των προσώπων, που πλέον ονομάζονται «ευρωπαίοι πολίτες». Επίσης, στη Συνθήκη Maastricht περιλαμβάνεται στον «τρίτο πυλώνα» η επιδίωξη κοινής πολιτικής σε θέματα Ασύλου, Μετανάστευσης και Δικαιοσύνης στο πλαίσιο της πολιτικής ένωσης της Ευρώπης. Για το σκοπό αυτόν προβλέπεται η μετεξέλιξη των διαφόρων διακυβερνητικών ευρωπαϊκών οργάνων και επιτροπών που υπήρχαν έως τότε (Ομάδα Schengen, Ομάδα TREVI, Ομάδα ad hoc για τη Μετανάστευση, Ομάδα Συντονιστών κ.α.) σε μια ενιαία και θεσμοθετημένη δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα ασχολείται με θέματα εσωτερικών υποθέσεων και δικαιοσύνης⁸.

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) θεσμοθετούνται θέματα πολιτικού ασύλου, θεωρήσεων αδειών κλπ. με σκοπό τον σαφή προσδιορισμό των εξωτερικών συνόρων της ενιαίας ευρωπαϊκής οντότητας, την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού και προσφυγικού κύματος καθώς και τον έλεγχο των εντός των συνόρων διακινούμενων πολιτών «τρίτων χωρών», σηματοδοτώντας συγχρόνως το πέρασμα στην πολιτική ένωση των κρατών μελών της Ε.Ε.

Στο Tampere το 1999 αλλά και στη Σεβίλλη το 2001 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε ως στόχο την απόδοση ίσων δικαιωμάτων στους μετανάστες που ζουν στην Ε.Ε. με εκείνα των ευρωπαίων πολιτών με την έκδοση σχετικών οδηγιών που αφορούν κυρίως στη μη διάκριση, στην οικογενειακή επανένωση και στους μακροχρόνια μετανάστες. Η προσπάθεια αυτή της Ε.Ε. για ενσωμάτωση των νόμιμων μεταναστών στις κοινωνίες των κρατών μελών της, φαίνεται να πηγάζει από την εκπλήρωση των στόχων του Tampere, προκειμένου η ευρωπαϊκή οικονομία να καταστεί η πιο ανταγωνιστική και δυναμική

⁸ Καρύδης Β. (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα – Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 29.

οικονομία στον κόσμο και συνδέεται με τις εκτιμήσεις των αναγκών της ενιαίας ευρωπαϊκής οικονομίας. Ειδικότερα αναφέρουμε τις διαπιστώσεις για πληθυσμιακή γήρανση και ανεπάρκεια ενεργού οικονομικού πληθυσμού στις χώρες της Ε.Ε., την εξοικονόμηση οικονομικών πόρων με την θέσπιση ενός ενιαίου φορέα παρακολούθησης της μεταναστευτικής κίνησης αλλά και την ενθάρρυνση της «εσωτερικής» μετακίνησης των μεταναστών από χώρα σε χώρα ανάλογα με την ύπαρξη κενών στις εθνικές αγορές εργασίας⁹.

Οι προηγούμενοι, πράγματι, αισιόδοξοι στόχοι της Ε.Ε. έχουν να κάνουν με τους νόμιμους μετανάστες που ήδη βρίσκονται εντός των συνόρων. Αντίθετα και όσον αφορά την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, ενώ αρχικά στο Συμβούλιο του Tampere δίνεται έμφαση στην προώθηση της συνεργασίας με τις χώρες αποστολής μεταναστών και την προσπάθεια της ανάπτυξης των χωρών αυτών¹⁰, στο Συμβούλιο της Σεβίλλης εκφράζεται περισσότερο η ανάγκη λήψης μέτρων για τη φύλαξη των συνόρων και τον επανακαθορισμό των διακρατικών σχέσεων με τρίτες χώρες που δεν καταβάλλουν προσπάθειες για τον περιορισμό του φαινομένου.

Εδώ βέβαια πρέπει να σημειωθεί, ότι αυτή η αλλαγή πλεύσης της αντιμετώπισης του μεταναστευτικού φαινομένου από την Ε.Ε. συνδέεται και με το τρομοκρατικό χτύπημα της 11 Σεπτεμβρίου 2001 που σηματοδότησε την απαρχή του ισλαμικού θεμελιωτισμού και εν συνεχεία με τα τρομοκρατικά χτυπήματα στη Μαδρίτη και το Λονδίνο. Δημιουργήθηκαν έντονες αναταραχές και ανασφάλειες στις δυτικές κοινωνίες που άρχισαν πλέον να αντιμετωπίζουν τις μεταναστευτικές ροές ως δυνητικούς παράγοντες τροφοδοσίας τρομοκρατικών πυρήνων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον ζητήματα διατάραξης της κοινωνικής συνοχής, αύξησης της εγκληματικότητας και της ανεργίας, απειλής της βιωσιμότητας του κοινωνικού κράτους κλπ. συσχετίστηκαν με τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς με αποτέλεσμα την ενίσχυση ακροδεξιών πολιτικών κομμάτων που επωφελήθηκαν αλλά και τροφοδότησαν την ξενοφοβία και τον ρατσισμό¹¹.

⁹ Βεντούρα Λ. (2004), «Οι μετανάστες σαν και εμάς», στο Παύλου Μ. και Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης-Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα: Κριτική, σελ. 52-59.

¹⁰ Στην Ανακοίνωση του Συμβουλίου του Laeken το 2001 δίνεται έμφαση στη σημασία για ανάπτυξη των χωρών αποστολής μεταναστών με πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης, σταθερότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειρήνης κλπ.

¹¹ Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2005), *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*, Αθήνα, σελ.14-16.

Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την προσπάθεια που φαίνεται να καταβάλλει, τα τελευταία τουλάχιστον χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι ώστε να ρυθμίσει τις μεταναστευτικές ροές και να κατευθύνει επιτελικά τις εθνικές πολιτικές. Οι βασικές αρχές της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας με τις οποίες συμφωνούν όλα τα κράτη μέλη περιορίζονται στην καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και στην ενσωμάτωση των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών.

2.2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.2.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974-1990

Η αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος το 1974 σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση του 1973 ενίσχυσε την τάση παλιννόστησης ειδικότερα από τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η εθνική συμφιλίωση, που έθεσε τέλος στο διχασμό των Ελλήνων και κατοχυρώθηκε θεσμικά την περίοδο αυτή, έδωσε τη δυνατότητα επιστροφής των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων που είχαν εκπατριστεί κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949). Από την άλλη μεριά οι ευρωπαϊκές χώρες, μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση στις αρχές του '70 που σηματοδότησε την απαρχή της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης που ακολούθησε, σταμάτησαν να δέχονται αλλοδαπούς εργάτες. Υπολογίζεται λοιπόν, ότι την περίοδο 1971-1986 επέστρεψαν και εγκαταστάθηκαν στη χώρα 625.000 άτομα, από τους οποίους η μεγάλη πλειοψηφία προέρχονταν από την τότε Δυτική Γερμανία¹², και ότι από το 1974 και μετά η παλιννόστηση άρχισε να υπερβαίνει αριθμητικά τη μετανάστευση προς άλλες χώρες.

Σταδιακά η ελληνική μεταναστευτική πολιτική άρχισε να αποβλέπει στη σύσφιξη των σχέσεων με τον ελληνισμό της διασποράς. Το ελληνικό κράτος υποστηρίζει σχεδόν όλες τις προσπάθειες των απόδημων Ελλήνων¹³ να διατηρήσουν και να μεταδώσουν τον ελληνισμό στις νεότερες γενιές, ενώ ταυτόχρονα εξυπηρετεί τις διαδικασίες ομαλής ένταξης των ομογενών σε όλα τα πεδία (οικονομικό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό).

Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής είναι από τα μέσα της δεκαετίας του '80 να εμφανίζεται ένα νέο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη χώρα που αποτελείται κυρίως από τους Έλληνες

¹² Πετρόπουλος Ν., «Παλιννόστηση 1971-1986: πορίσματα της μικροαπογραφής 1985-1986 και προτάσεις κυβερνητικής πολιτικής», στο Πρόγραμμα ερευνών αποδημίας-παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού: εισαγωγικές προσεγγίσεις, σελ.89.

¹³ Ενίσχυση της εκκλησίας, παροχή βιβλίων για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, ενίσχυση των νονεπιστημιακών τμημάτων που σχετίζονται με τον ελληνικό πολιτισμό κλπ.

Πόντιους των Δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Πρόκειται για ένα σημαντικό πληθυσμιακό κομμάτι που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον Μικρασιατικό Πόντο στις αρχές του προηγούμενου αιώνα αλλά κράτησε ζωντανή την εθνική του ταυτότητα και στα πρώτα στάδια της φιλελευθεροποίησης των καθεστώτων του πρώην ανατολικού μπλοκ ξεκίνησε την επιστροφή του στην Ελλάδα. Ο ακριβής αριθμός τους δεν είναι γνωστός αλλά υπολογίζεται ότι περίπου 200.000 ήρθαν στη χώρα την περίοδο αυτή¹⁴.

Η απότομη κατάρρευση του σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση αλλά και η αποδιάρθρωση του πολιτικού και κοινωνικού ιστού στην Αλβανία στα τέλη της δεκαετίας του '80 αναζωπυρώνει ένα νέο κύμα παλιννόστησης αυτή τη φορά από την Βόρεια Ήπειρο της Αλβανίας και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Η πολιτική αστάθεια, οι διάφορες εθνικιστικές αναταραχές που ξέσπασαν στις χώρες αυτές αλλά και η τρομοκρατία και η καταπίεση ιδιαίτερα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, ανάγκασαν τους Έλληνες που ζούσαν στις περιοχές αυτές στον επαναπατρισμό τους.

Αξίζει όμως εδώ, να σημειωθεί ότι η μεταναστευτική πολιτική δεν αντιμετωπίζει ισότιμα όλες τις κατηγορίες των επαναπατρισθέντων. Διάφορες νομοθετικές διατάξεις αλλά και πρακτικές διαφοροποιούν την μεταχείριση μεταξύ των εθνοτοπικών ομάδων. Οι πολιτικοί πρόσφυγες και ακολούθως οι Πόντιοι εντάσσονται σχετικά πιο ομαλά στην ελληνική κοινωνία χωρίς να βιώσουν στην πλειονότητά τους τον κοινωνικό αποκλεισμό αν και τα πρώτα χρόνια αντιμετώπισαν προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής ένταξης¹⁵. Αντίθετα οι Βορειοηπειρώτες έτυχαν μικρότερης νομικής προστασίας και η ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία είχε μεγαλύτερες δυσκολίες. Αυτό βέβαια, φαίνεται να οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι τα αμέσως επόμενα χρόνια πολλοί Αλβανοί προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα απόκτησης προνομίων στην ελληνική επικράτεια αυτοχαρακτηρίζονταν ως Βορειοηπειρώτες. Η ταύτιση όμως των Αλβανών με αρνητικά στερεότυπα εγκληματικότητας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς είχε ως αποτέλεσμα την κατηγοριοποίησή του συνολικού πληθυσμού που προέρχονταν από την Αλβανία (Βορειοηπειρώτες ελληνικής καταγωγής και Αλβανοί) ως μια ομάδα ατόμων που αντιμετωπίζεται με καχυποψία και αρνητισμό τόσο από την ελληνική πολιτεία όσο και από την ελληνική κοινωνία με αποτέλεσμα τελικά την περιθωριοποίησή του ακόμα και ως σήμερα.

¹⁴ Κασσιμάτη Κ. κ.α. (1990), *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Οικονομική και κοινωνική ένταξη*, Αθήνα: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ).

¹⁵ Βεργέτη Μ. (2003), *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 20-21.

Παράλληλα, όμως με αυτά τα κύματα επιστροφής των παλιννοστούντων, από τα τέλη της δεκαετίας του '70, αλλοδαποί διαφόρων εθνικοτήτων αρχίζουν να εγκαθίστανται στην Ελλάδα. Για την περίοδο 1979-1985 τα άτομα με ξένη υπηκοότητα που ήρθαν στην Ελλάδα υπολογίζονται σε 410.000, το 40% των οποίων προέρχονταν από χώρες της Ευρώπης, γεγονός βέβαια που συνδέεται και με την είσοδο της χώρας στην Ε.Ο.Κ.

Σημαντικές όμως, πληθυσμιακές ομάδες προέρχονται από Αφρικανικές και Ασιατικές χώρες. Άλλωστε, η Ελλάδα, μέσα από διμερείς συμφωνίες με χώρες κυρίως του Μαγκρέμπ τη δεκαετία του '70 και με σκοπό την αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων στη χώρα, είχε εκδηλώσει το ενδιαφέρον για απόκτηση φθηνού εργατικού δυναμικού σε θέσεις εργασίας κυρίως του δευτερογενή τομέα, όπου ήταν εμφανής η έλλειψη αλλά και η απροθυμία των Ελλήνων να εργαστούν¹⁶. Έτσι, εντυπωσιακή είναι και η εγκατάσταση μεταναστών από χώρες όπως οι Φιλιππίνες, η Ινδία, το Πακιστάν και η Αιθιοπία, πληθυσμών δηλαδή που δεν συνδέονται μέχρι τότε με την Ελλάδα.

Έγινε πλέον φανερό, ότι η εφαρμογή ενός νόμου που ίσχυε πριν 60 χρόνια αδυνατούσε να ρυθμίσει το φαινόμενο της μετανάστευσης που είχε ήδη αρχίσει να παίρνει διαστάσεις. Άλλωστε, η Ελλάδα καλούνταν να αναλάβει τις νέες υποχρεώσεις της που προέκυπταν τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας ήταν πλέον κράτος-μέλος, αλλά και από την εφαρμογή των διεθνών συμβάσεων που είχαν επικυρωθεί από την Ελληνική Πολιτεία.

2.2.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1990-2001

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική μέχρι αυτή την περίοδο είναι προσανατολισμένη σε θέματα μετανάστευσης εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα και στην επιστροφή του, στον απόδημο ελληνισμό και στην είσοδο ξένων εργατών στην Ελλάδα μέσω της έκδοσης βραχυπρόθεσμων αδειών παραμονής και εργασίας¹⁷.

Η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, η πολιτική απορύθμιση στις χώρες των Βαλκανίων (Αλβανία, Ρουμανία) και στη συνέχεια ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία, μετέτρεψαν τη μετανάστευση προς τη χώρα σε ένα μαζικό και μη ελεγχίμο φαινόμενο,

¹⁶ Κασσιμάτη Κ. κ.α. (2003), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg και Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), σελ.33.

¹⁷ Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (1993), *Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, σελ.22.

κυρίως λόγω της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας και παρά το γεγονός ότι αυτή αποτελούσε ένα από τα λιγότερο αναπτυγμένα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁸.

Η υιοθέτηση του Ν.1975/1991¹⁹ αποτελεί μια προσπάθεια εναρμόνισης του νομοθετικού πλαισίου της χώρας μας με το αντίστοιχο άλλων χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Με τις διατάξεις του νόμου αυτού καθορίζονταν οι συνθήκες εισόδου και παραμονής των αλλοδαπών στην Ελλάδα καθώς και ζητήματα σχετικά με τους μεθοριακούς ελέγχους, τις συνθήκες εργασίας και εξόδου των αλλοδαπών αλλά και θέματα σχετικά με τις προϋποθέσεις για παροχή ασύλου και απέλασης.

Ουσιαστικά όμως οι διατάξεις του νόμου αυτού δεν παρουσίασαν κάτι νέο, όσον αφορά τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας, ούτε όπως αποδείχθηκε στην πράξη έδωσαν λύσεις στα μεταναστευτικά ζητήματα που διαρκώς ανέκυπταν. Είναι χαρακτηριστικό, ότι πολλές διατάξεις του νόμου αυτού, αποτελούσαν ανηγραφή ή αναδιατύπωση της παλαιότερης νομοθεσίας και αντιμετώπισαν το φαινόμενο της μετανάστευσης ως υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα με ιδιαίτερη αυστηρότητα²⁰.

Γενικά θα λέγαμε, ότι βασικά στοιχεία αυτής της μεταναστευτικής πολιτικής είναι η προσωρινότητα της παραμονής των αλλοδαπών, η έμφραση στην αστυνομική και κατασταλτική πολιτική και η αντιμετώπιση του αλλοδαπού ως εργάτη και όχι ως πολίτη. Αγνοείται οποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των αλλοδαπών και ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία, ενώ δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για τη συγκρότηση των σχέσεων μεταξύ των ημεδαπών και των αλλοδαπών²¹.

Κύριος στόχος της μεταναστευτικής πολιτικής, τόσο με το νομοθέτημα αυτό όσο και με μια σειρά «προνομιακών» νομοθετικών διατάξεων²² την ίδια περίοδο, εξακολουθούν να αποτελούν οι παλιννοστούντες σε σχέση με τους λοιπούς αλλοδαπούς πολίτες που

¹⁸ Kasimis Ch. and Kassimi Chr. (2004), «Greece: A history of migration», www.migrantsingreece.org.

¹⁹ Ν.1975/1991 «Αστυνομικός έλεγχος των μεθοριακών διαβάσεων, είσοδος, παραμονή, εργασία και απέλασεις αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων».

²⁰ Καρασσαβόγλου Α., Μαδυτινός Δ., Νικολαΐδης Μ. και Κατσορίδας Δ. (1996), *Ξένοι εργάτες στο Νομό Καβάλας: Επιπτώσεις στην τοπική οικονομία και κοινωνία*, Καβάλα: Γενικές Εκδόσεις Καβάλας, σελ.12-14.

²¹ Πετράκου Η. (2001), «Η κατασκευή της μετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία», στο Μαρβάκης Αθ., Παρσανόγλου Δ. και Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.40-45.

²² Ενδεικτικά αναφέρονται παρακάτω κάποιες σημαντικές νομοθετικές διατάξεις:

- ο Άρθρο 6, 7 του Ν.2130/1993 για την κατ' εξαίρεση διαδικασία απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας.
- ο Αριθμ. Α3β/Φ15/720/07.02.90 Υ.Α. του Υπουργείου Υγείας για δικαίωμα δωρεάν ιατροφαρμακευτικής-νοσοκομειακής περίθαλψης.
- ο Άρθρο 14 του Ν.2190/1994 για τη δυνατότητα πρόσληψης στο Δημόσιο.
- ο Άρθρο 38 του Ν.2214/1994 για την απαλλαγή από τέλη χαρτοσήμου για έκδοση αδειών εργασίας και παραμονής.
- ο Αριθμ. 33436/11.04.96 Υ.Α. του Υπουργείου Εργασίας για δημιουργία επιδοτούμενων θέσεων εργασίας.

εισέρχονται στη χώρα. Η έμφαση στη προστασία των παλιννοστούντων φαίνεται και από την ίδρυση του Εθνικού Ιδρύματος Υποδοχής και Αποκατάστασης Αποδήμων και Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ) που έχει στόχο την υλοποίηση προγραμμάτων υποδοχής και ομαλής ένταξης των Παλιννοστούντων, κυρίως στις περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, όπως επίσης και της στήριξης των ομογενών της Αλβανίας και των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Αυξημένα προνόμια απολαμβάνουν επίσης και οι αλλοδαποί που είναι χαρακτηρισμένοι ως πρόσφυγες αφού με τον Ν.1975/1991 προβλέπονται σχετικές διατάξεις προκειμένου να εναρμονιστεί η ελληνική πολιτική με τις διεθνείς συμβάσεις για το καθεστώς των προσφύγων.

Οι αδυναμίες του συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου, που δεν αντιλήφθηκε τη νέα διαμορφούμενη κατάσταση αναφορικά με το ζήτημα της μετανάστευσης, πολύ σύντομα αρχίζουν να διαφαίνονται. Η υιοθέτηση σκληρών μέτρων, η άσκηση εκτεταμένων ελέγχων και η πολιτική των μαζικών απελάσεων, όπου τα σώματα ασφαλείας και στρατού παίζουν πρωτεύοντα ρόλο, δεν πέτυχαν τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή την πάταξη της λαθρομετανάστευσης. Τα παράνομα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα αυξήθηκαν ραγδαία ενώ ταυτόχρονα ευνοήθηκε η σύνδεση της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα, εντάθηκαν τα φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας και ενισχύθηκαν οι μηχανισμοί δημιουργίας μιας εκτεταμένης παράνομης αγοράς εργασίας που τροφοδοτείται από αλλοδαπούς εργαζόμενους.

Οι σχετικά δυσμενείς αυτές εξελίξεις οδήγησαν το 1997 στην υιοθέτηση του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης των παράνομων μεταναστών που τέθηκε σε ισχύ με δύο προεδρικά διατάγματα με σκοπό την καταγραφή και προσωρινή τακτοποίηση των μεταναστών.

Συγκεκριμένα, το πρώτο Π.Δ. (358/1997) ρύθμιζε θέματα σχετικά με το ποιους αφορούσε η εν λόγω καταγραφή, τον τρόπο χορήγησης της Κάρτας Προσωρινής Άδειας Παραμονής Αλλοδαπού (η οποία επείχε και θέση προσωρινής άδειας εργασίας και ίσχυε μέχρι 31/12/1998) και την υποχρέωση των εργοδοτών να δηλώσουν «τους αλλοδαπούς που απασχολούν παράνομα».

Το δεύτερο Π.Δ. (359/1997) αναφέρονταν σε ζητήματα σχετικά με το ποιοι μετανάστες και με ποιο τρόπο δικαιούνται τη Κάρτα Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας (Πράσινη

Κάρτα), η οποία λειτουργούσε άτυπα και ως κάρτα εργασίας, καθώς και τη χρονική διάρκεια αυτής (από ένα ως τρία χρόνια με δυνατότητα παράτασης)²³.

Ωστόσο, ούτε η προσπάθεια αυτή τυγχάνει των καλύτερων αποτελεσμάτων. Οι μαζικές απελάσεις μετά από μια παροδική μείωση κατά τη περίοδο εφαρμογής του προγράμματος συνεχίζονται, ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει πλήρης συμμετοχή των παράνομων μεταναστών στη διαδικασία νομιμοποίησης που οφείλεται είτε στην ελλιπή ενημέρωση και άγνοια των αλλοδαπών είτε στο φόβο ότι θα παγιδεύονταν σε διαδικασίες που τελικά θα τους οδηγούσαν στην απέλαση²⁴.

Σχεδιάγραμμα 1
Αριθμός απελάσεων στην Ελλάδα, 1991-2001.

Πηγή: Υπουργείο: Δημόσιας Τάξης

²³ Καψάλης Απ., Κατσορίδας Δ. (2004), «Σύνοψη του νομικού καθεστώτος παραμονής και εργασίας των μεταναστών εργαζομένων στην Ελλάδα», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, τεύχος 104.

²⁴ Καβουνίδη Τζ. (2001), «Η μετανάστευση στην Ελλάδα και η γήρανση του πληθυσμού» στο Κικίλιας Ηλ., Μπάγκαβος Χρ., Τήνιος Π. και Χλέτσας Χ. (επιμ.) *Δημογραφική γήρανση, αγορά εργασίας & κοινωνική προστασία: Τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, σελ.107.

2.2.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Το έτος 2001 γίνεται μια νέα προσπάθεια αντιμετώπισης του μεταναστευτικού ζητήματος με το Ν.2910/2001²⁵, στο πλαίσιο των περιοριστικών πολιτικών που ασκούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πρόκειται ίσως για την πρώτη συστηματική παρέμβαση της Ελληνικής Πολιτείας σε θέματα μετανάστευσης ύστερα από μια μακρά περίοδο αποτυχημένων προσεγγίσεων.

Ο συντονισμός της μεταναστευτικής πολιτικής ανατίθεται στο Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης σηματοδοτώντας την εγκατάλειψη της προηγούμενης αστυνομικής και κατασταλτικής πολιτικής του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Βασικοί στόχοι του νομοθετήματος αυτού είναι, η μακροχρόνια παραμονή και πολιτογράφηση των αλλοδαπών, ο έλεγχος της μετανάστευσης, η πρόσκληση των αλλοδαπών για απασχόληση καθώς και η δημιουργία νέων θεσμικών οργάνων. Ταυτόχρονα, ο νόμος αυτός ενθαρρύνει όσους δεν είχαν επωφεληθεί από την προηγούμενη διαδικασία νομιμοποίησης, αλλά θέλει να αντιμετωπίσει και τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα που στο μεταξύ έχουν εισρεύσει στην ελληνική επικράτεια.

Επιπλέον, κατοχυρώνονται κάποια θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα που διέπουν ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου με διατάξεις που ρυθμίζουν θέματα πρόσβασης των αλλοδαπών στο σύστημα δικαιοσύνης και στο σύστημα κοινωνικής προστασίας καθώς και θέματα πρόσβασης των ανήλικων αλλοδαπών στην εκπαίδευση.

Ωστόσο, οι ανεπάρκειες και αυτού του θεσμικού πλαισίου γίνονται γρήγορα φανερές. Η πολυπλοκότητα της διαδικασίας απόκτησης των δικαιολογητικών για την υποβολή αιτήσεων σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια των διοικητικών υπηρεσιών, έχουν σαν αποτέλεσμα την ταλαιπωρία των μεταναστών αλλά και την εκμετάλλευσή τους από επιτηδευούς μεσάζοντες²⁶. Η εκ των υστέρων έκδοση συμπληρωματικών υπουργικών αποφάσεων δεν έλυσε τα διαδικαστικά αυτά προβλήματα που είχαν μετατρέψει πλέον τις εν λόγω άδειες σε είδος πολυτελείας και έτσι πολλοί αλλοδαποί κατευθύνθηκαν πίσω στην «παρανομία». Ο συνολικός αριθμός των αιτήσεων για άδειες παραμονής και εργασίας που υποβλήθηκαν τελικά μέχρι και την οριστική προθεσμία του προγράμματος τον Αύγουστο του 2001, ανέρχεται σε 351.110, πολύ μικρότερος από τον αριθμό των

²⁵ Ν.2910/2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις».

²⁶ Μπάγκας Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ, σελ.103-105.

αλλοδαπών που κατέγραψε η Απογραφή του ίδιου έτους, γεγονός που αποδεικνύει την μερική αντιστοιχία των βασικών θεμάτων νομιμοποίησης των μεταναστών.

Επιπλέον, η άτολμη και συντηρητική μεταναστευτική πολιτική των προηγούμενων ετών που αρνείται να θέσει ως πρωταρχικό στόχο την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών και τον σεβασμό των δικαιωμάτων τους μέσα σε μια σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, εξακολουθεί να συντηρείται, παρά το γεγονός ότι διαφαίνεται μια προσπάθεια για κατοχύρωση κάποιων δικαιωμάτων των αλλοδαπών (ασφαλιστικό, δικαιοσύνη, εκπαίδευση ανήλικων). Τέλος, δεν λαμβάνεται καμία μέριμνα για το παράνομο εμπόριο και την πορνεία των γυναικών και των παιδιών, που είχε πάρει πολύ μεγάλες διαστάσεις κατά τη δεκαετία του '90, ενώ δεν φάνηκε να είναι ουσιαστικός ο μηχανισμός επιλογής του εργατικού δυναμικού που υιοθετείται²⁷.

Η νέα κυβέρνηση που προέκυψε στις αρχές του 2004 και η υποχρέωση της Ελλάδας να ενσωματώσει τις νέες κοινοτικές οδηγίες στο θεσμικό της πλαίσιο έχουν σαν αποτέλεσμα την αναθεώρηση του νομικού καθεστώτος με την ψήφιση του Ν.3386/2005²⁸. Στις εξαγγελίες της πολιτείας παρουσιάζονταν ότι, ο βασικός στόχος του νομοθετήματος αυτού θα ήταν η καθιέρωση ενός συστήματος διαχείρισης μη γραφειοκρατικού, επωφελούς για την οικονομία και την ανάπτυξη της χώρας και ασφαλούς για τα δικαιώματα των αλλοδαπών.

Επιχειρείται λοιπόν, η περιστολή της γραφειοκρατίας με την ενοποίηση των αδειών παραμονής και εργασίας στο ίδιο έγγραφο. Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια ενσωμάτωσης των τριών κοινοτικών οδηγιών που αφορούν την οικογενειακή συνένωση των αλλοδαπών²⁹, την μακροχρόνια διαμονή τους³⁰ και τη χορήγηση ειδικών αδειών διαμονής για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων³¹. Επίσης, λαμβάνεται υπόψη, χωρίς ωστόσο τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, ότι η ομαλή προσαρμογή και η κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στην Ελλάδα προϋποθέτει την διατήρηση της διαφορετικότητας και της πολιτισμικής τους ιδιαιτερότητας.

²⁷ Baldwin-Edwards M. (2004), «Immigration into Greece, 1990-2003: A Southern European Paradigm?», Presentation for panel "International migration: promoting management and integration", European Population Forum, Geneva 12-14 January 2004.

²⁸ Ν.3386/2005 «Εισαγωγή, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια».

²⁹ Οδηγία Συμβουλίου 2003/86/EC, 22 Σεπτεμβρίου 2003.

³⁰ Οδηγία Συμβουλίου 2003/109/EC, 25 Νοεμβρίου 2003.

³¹ Οδηγία Συμβουλίου 2004/81/EC, 2004.

Οι προσδοκίες για ένα λειτουργικό νομοθετικό πλαίσιο προσανατολισμένο γύρω από την ένταξη των μεταναστών δεν επαληθεύονται ούτε με αυτό το θεσμικό πλαίσιο, που ουσιαστικά συνεχίζει τη συντηρητική μεταναστευτική πολιτική και προσπαθεί με αποσπασματικό τρόπο στα όρια των κοινοτικών οδηγιών να δώσει κάποιες λύσεις στα μεταναστευτικά προβλήματα. Στα βασικά σημεία, η δομή και το πνεύμα του προηγούμενου νομοθετήματος παραμένουν αναλλοίωτα, ενώ οι διάφοροι περιορισμοί και οι πρόσθετες προϋποθέσεις που υιοθετούνται, ουσιαστικά αποκλείουν παρά προτρέπουν στη νομιμοποίηση τους χιλιάδες «ανεπίσημους» οικονομικούς μετανάστες που βρίσκονται στην χώρα, αδυνατώντας να επιλύσουν το ακανθώδες ζήτημα των παράνομων μεταναστών³².

Πιο συγκεκριμένα, η λεγόμενη «τρίτη ευκαιρία» νομιμοποίησης των αλλοδαπών δεν φαίνεται να έχει εξαιρετικά αποτελέσματα, συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια, κυρίως λόγω της γραφειοκρατίας, που εξακολουθεί να διατηρείται λόγω της συσσώρευσης χιλιάδων υποθέσεων στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, αλλά και του υψηλού κόστους που συνεπάγεται η απόκτηση της άδειας. Μάλιστα, το κόστος απόκτησης των ήδη «ακριβών» αδειών παραμονής αυξάνει κατά πολύ, όταν οι αλλοδαποί πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης των μεσαζόντων που υπόσχονται διάφορες «εξυπηρετήσεις»³³. Όμως και για αυτούς που τελικά αποκτούν την άδεια παραμονής, οι περιορισμοί για την ειδικότητα και τον τόπο εγκατάστασής τους, όπως προβλέπονται στο νέο νόμο, αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την ένταξη των μεταναστών και την ισότιμη πρόσβασή τους στην απασχόληση και περιορίζουν την ευελιξία της αλλοδαπής εργατικής δύναμης.

Τέλος, δεν υπάρχει ούτε σε αυτό το νομικό πλαίσιο καμία πρόβλεψη για συγκεκριμένα μέτρα που να αφορούν στην ένταξη των μεταναστών ή ακόμη και στην προετοιμασία της ελληνικής κοινωνίας να δεχθεί τα μεταναστευτικά ρεύματα. Αντίθετα ανακοινώνονται, χωρίς σαφή προσδιορισμό και παραπέμποντας σε μελλοντικές ενέργειες και σχέδια δράσης, οι όροι της ενσωμάτωσης και της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών.

Συμπερασματικά, οι διάφορες πολιτικές που υιοθετούνται μέχρι σήμερα από την ελληνική πολιτεία χαρακτηρίζονται από μεγάλη ατολμία και δεν φαίνεται να ενθαρρύνουν την

³² Καψάλης Απ. (2005), «Ο Νόμος 3386/2005: Το «νέο» θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστευση», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, τεύχος 123.

³³ Εφημερίδα ΗΜΕΡΗΣΙΑ, «Μεταναστευτικό ναυάγιο για τον κ.Παυλόπουλο», 12.03.2006.

ένταξη των χιλιάδων μεταναστών που έχουν εισέλθει στην ελληνική επικράτεια. Και αν για τις προηγούμενες αναποτελεσματικές πολιτικές, μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε το άλλοθι του ακφνιδισμού και της άγνοιας, η συστηματική υιοθέτηση πολιτικών που δεν επιθυμούν να κατανοήσουν ούτε να δώσουν οριστικές λύσεις στα μεταναστευτικά ζητήματα είναι σίγουρο ότι θα οδηγήσουν στην δημιουργία μιας δεύτερης κατηγορίας πολιτών με ανυπολόγιστες συνέπειες για την αρμονική διαβίωση και την κοινωνική συνοχή³⁴.

Οι διακρίσεις στην απασχόληση και η έλλειψη ορθολογικής οργάνωσης της ξένης εργατικής δύναμης, οι περιορισμοί και οι αναβολές στην απόκτηση του καθεστώτος μακράς διαμονής, η αδράνεια στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων ενσωμάτωσης των αλλοδαπών και εξασφάλισης κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων αλλά κυρίως η απουσία ρυθμίσεων και προστασίας των μεταναστών 2^{ης} γενιάς είναι σημαντικά ζητήματα που γρήγορα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την ελληνική κοινωνία προκειμένου να μην εξελιχθούν σε «ανίατα» κοινωνικά προβλήματα με δυσάρεστες εξελίξεις, όπως σε άλλες δυτικές ευρωπαϊκές πόλεις.

³⁴ Καψάλης Απ. (2005), «Ο Νόμος 3386/2005: Το «νέο» θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστευση», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, τεύχος 123.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον που εμφανίζει το θέμα της μετανάστευσης στην Ελλάδα, η ερευνητική δραστηριότητα που αφιερώθηκε στην ανάλυσή του, είναι σχετικά περιορισμένη. Το γεγονός αυτό οφείλεται αποκλειστικά στην έλλειψη στατιστικών δεδομένων σε όλη την περίοδο εξέλιξης του φαινομένου μέχρι ακόμη και σήμερα. Κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 τα μεταναστευτικά ρεύματα των αλλοδαπών προς την Ελλάδα είναι μικρά και ασήμαντα με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν επίσημα στοιχεία. Από τις αρχές του '90 η μετανάστευση αρχίζει να διαφοροποιείται εντυπωσιακά από τις πληθυσμιακές μεταναστεύσεις των προηγούμενων δεκαετιών τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά των μεταναστών αλλά κυρίως ως προς την έκταση της παράνομης μετανάστευσης, καθώς ο κύριος όγκος των μεταναστών αυτής της περιόδου ζει και εργάζεται στη χώρα υπό μη νόμιμες συνθήκες.

Για την ορθή πραγμάτευση του φαινομένου και κατ' επέκταση την διατύπωση προτάσεων για την σωστή και έγκαιρη αντιμετώπισή του, καθίσταται απαραίτητη η γνώση όλων εκείνων των στοιχείων που αφορούν τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία των υπηκόων άλλων χωρών οι οποίοι για διάφορους λόγους εισέρχονται, παραμένουν και εργάζονται στη χώρα.

Ο αριθμός των μεταναστών, μέχρι το 1998, οπότε και αρχίζει η διαδικασία νομιμοποίησης, παραμένει παντελώς άγνωστος και βασίζεται μόνο σε κάποιες εκτιμήσεις του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης που όμως δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστες. Τα πρώτα επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των παράνομων μεταναστών προέρχονται από τις αιτήσεις για άδεια παραμονής και εργασίας του προγράμματος νομιμοποίησης το 1998 και ακολούθως από την απογραφή της ΕΣΥΕ το 2001 χωρίς ωστόσο και εδώ να απεικονίζεται η ολική πραγματικότητα. Η βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης προκειμένου να καταγράφονται όλες οι Άδειες Διαμονής που εκδίδονται δεν σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγονται ακριβή στατιστικά δεδομένα αλλά ούτε και παρέχει πληροφορίες σε εύρος, γεγονός που αποδυναμώνει την έκταση που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε ερευνητικό και επιστημονικό επίπεδο.

Κατά συνέπεια οι προσπάθειες των ερευνητών, βασίζονταν σε ελλιπή και αποσπασματικά στοιχεία που ενώ μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την εξαγωγή διαπιστώσεων και συμπερασμάτων δεν έπαυαν να είναι επισφαλή για την έκταση στην οποία θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Ειδικά τα τελευταία χρόνια, η επιστημονική έρευνα επικεντρώνεται στα προβλήματα των μεταναστών και τις συνθήκες ζωής τους στην ελληνική κοινωνία μέσα από την εξέταση συγκεκριμένων ομάδων μεταναστών.

Στο κεφάλαιο αυτό πριν την παρουσίαση των χαρακτηριστικών της μετανάστευσης, επιχειρείται μια συνοπτική επισκόπηση των διαστάσεων του φαινομένου κατά τη δεκαετία του '90, όπως αντιμετωπίστηκε από τις κυριότερες έρευνες που εκπονήθηκαν την περίοδο αυτή.

3.1. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μία από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής του αριθμού και της σύνθεσης του μεταναστευτικού αποθέματος στην Ελλάδα γίνεται στην έρευνα της Πετρινιώτη (1992)³⁵, η οποία βασίστηκε σε στοιχεία της απογραφής του 1991, σε στατιστικές διοικητικών υπηρεσιών υπεύθυνων για την χορήγηση αδειών παραμονής και κυρίως σε ανεπίσημες πηγές και δημοσιεύματα του Τύπου. Το απόθεμα αυτό υπολογίζεται σε 523-603 χιλιάδες μετανάστες που αποτελεί το 5,1%-6% του πληθυσμού της Ελλάδας. Οι ομογενείς Έλληνες απαρτίζουν το 1,7% ενώ οι υπήκοοι ξένων χωρών (συμπεριλαμβανομένου των παράνομων μεταναστών και των αναγνωρισμένων προσφύγων) αποτελούν το 3,5%-4,3%.

Τα στοιχεία για τις ροές που παρουσιάζονται στην έρευνα καταγράφουν το αυξανόμενο μερίδιο των υπηκόων των Λιγότερο Αναπτυγμένων Χωρών (Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης κλπ.) στο σύνολο της νόμιμης μετανάστευσης από τρίτες χώρες που προσεγγίζει το 90% στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Ένα επίσης εντυπωσιακό γεγονός που προκύπτει από την έρευνα αυτή είναι, το έστω και οριακά υψηλότερο μερίδιο των γυναικών στη μετανάστευση, γεγονός που συμβαδίζει με τον τύπο εργασίας παροχή προσωπικών υπηρεσιών που είναι διαθέσιμος την εποχή αυτή

³⁵ Πετρινιώτη Ξ. (1993), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα: Οδυσσέας.

στην Ελλάδα. Η ηλικιακή δομή των αλλοδαπών είναι 6,5% για τα άτομα ηλικίας έως 18 ετών, 45,7% για τα άτομα ηλικίας 19-29 ετών ενώ οι ηλικίες άνω των 30 ετών αποτελούν το 47,8%.

Η δομή της απασχόλησης και της προσφοράς εργασίας στην Ελλάδα αποδεικνύεται από τους κυριότερους παράγοντες προσέλκυσης μεταναστών από τις Λιγότερο Αναπτυγμένες Χώρες. Η Ελλάδα στα τέλη του '80 έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά χειρωνακτών εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση που ανέρχονταν στο 55% του συνόλου των απασχολούμενων, με αποτέλεσμα την ύπαρξη μεγάλων ευκαιριών απασχόλησης σε ανειδίκευτους εργάτες.

Επιπλέον, η αυξημένη ζήτηση για προσωρινή εργασία, δομικό χαρακτηριστικό της ελληνικής αγοράς εργασίας, στους κλάδους των Οικοδομών και των Δημοσίων Έργων, της Γεωργίας και της Κτηνοτροφίας, του Λιανικού Εμπορίου της Μεταποίησης, των Μεταφορών και των Προσωπικών Υπηρεσιών σε συνδυασμό με την ύπαρξη πολλών μικρών μη ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, ευνόησαν τη δημιουργία της μη κανονικής μεταναστευτικής εργασίας, όπου χιλιάδες παράνομα εισελθόντες στη χώρα μετανάστες υπό το φόβο της απέλασης, δέχονται να εργασθούν χωρίς να διαμαρτύρονται για τους χαμηλούς μισθούς, τις παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας ή την τήρηση των κανονισμών υγιεινής και ασφάλειας.

Τέλος, επισημαίνεται από την Ξ.Πετρινιώτη ότι το πρώτο ουσιαστικό βήμα για την αντιμετώπιση των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου της μετανάστευσης είναι η ύπαρξη το δυνατό ακριβέστερων στατιστικών δεδομένων για τους εισερχόμενους στη χώρα. Οι προοπτικές υιοθέτησης πολιτικών με αμοιβαίο όφελος τόσο για τους γηγενείς όσο και για τους μετανάστες συναρτώνται με την εμπειρική ανάλυση του πραγματικού αντίκτυπου που οι τελευταίοι έχουν.

Σε έρευνα του Ψημμένου (1995)³⁶, που βασίστηκε σε συνεντεύξεις μεταναστών από την Πολωνία και την Αλβανία, εντοπίζουμε στοιχεία σχετικά με την εργασία των αλλοδαπών στην Ελλάδα αλλά και για το εμπόριο γυναικών και παιδιών. Τα συνηθέστερα επαγγέλματα που ασκούν οι μετανάστες είναι αυτά της οικιακής βοηθού και της καθαρίστριας (κπρίων, οικιών κλπ.) για το γυναικείο πληθυσμό, ενώ οι εργασίες που

³⁶ Ψημμένος Ι. (1995), *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια*, Αθήνα: Glorybook – Παπαζήσης.

καταλαμβάνει ο ανδρικός αλλοδαπός πληθυσμός βρίσκονται στις μεταφορές, στις κατασκευές και στη γεωργία.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας αυτής, οι μετανάστες έχουν συχνά υπηρετικό ρόλο και εργάζονται κάτω από ιδιαίτερα σκληρές συνθήκες εργασίας. Οι αλλοδαποί προσλαμβάνονται κυρίως για χειρονακτικές δραστηριότητες και βαριές εργασίες που οι Έλληνες δεν επιθυμούν. Οι μισθοί τους, κατά τα πρώτα έτη παραμονής τους στην Ελλάδα, ήταν ιδιαίτερα χαμηλοί, ενώ οι εργοδότες επέλεγαν αυτούς με την χαμηλότερη τιμή δεδομένου ότι από τη μαζική είσοδο των αλλοδαπών στη χώρα είχε αναπτυχθεί ένας ανταγωνισμός μεταξύ των αλλοδαπών για την εύρεση έστω και λίγων ωρών εργασίας την ημέρα.

Ωστόσο στην έρευνα αυτή, διαπιστώνεται ότι με την πάροδο του χρόνου, ένας σημαντικός αριθμός αλλοδαπών έχει αρχίσει να βελτιώνει τη θέση του στην αγορά εργασίας. Οι μετανάστες έχουν αποκτήσει περισσότερες σχέσεις με διάφορες δραστηριότητες και απασχολούνται πιο συστηματικά ενώ διαχρονικά παρατηρείται και μια γενικότερη βελτίωση στους μισθούς τους.

Αξιόλογα είναι τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα αυτή για τον εγκλωβισμό και την εκμετάλλευση των αλλοδαπών γυναικών σε επαγγέλματα σχετιζόμενα με την πορνεία. Πάνω από το 50% των γυναικών αυτών είναι ανήλικες ενώ ένα ποσοστό αυτών είναι ηλικίας κάτω των 10 ετών. Οργανωμένα ελληνικά και αλβανικά κυκλώματα εμπορίου εκμεταλλεύονται την πρόθεση των γυναικών να μεταναστεύσουν προκειμένου να εξασφαλίσουν μια καλύτερη ζωή ενώ δεν λείπουν και οι μέθοδοι της απαγωγής ή της αγοράς γυναικών και παιδιών από την ίδια τους την οικογένεια. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ο πιο συνηθισμένος τρόπος που τα παράνομα αυτά κυκλώματα ελέγχουν τα θύματά τους και τους δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης και υποταγής είναι το νομικό καθεστώς, κατάσχοντας τα διαβατήρια ή τα έγγραφά τους, αλλά και το χρέος που έχουν για την μετακίνησή τους στη χώρα.

Η είσοδος και η παραμονή τους στην Ελλάδα είναι συνήθως παράνομη, ενώ ο εγκλωβισμός τους, η σωματική και ψυχολογική βία καθώς και ο εκφοβισμός αναφέρονται ως μέσα υπακοής. Ακόμη και στις περιπτώσεις καταγγελιών στις γυναίκες αυτές δεν προφέρεται καμία προστασία με αποτέλεσμα να απελαύνονται σε κοινωνίες που δεν τις δέχονται πια έως ότου ξαναβρεθούν στα ίδια κυκλώματα.

Κατά την περίοδο της έρευνας (1995) το μέσο αφορολόγητο εισόδημα των σωματεμπόρων στο κέντρο της Αθήνας υπολογίζονταν σε μισό εκατομμύριο δραχμές την ημέρα, καθιστώντας το εμπόριο γυναικών το πιο ισχυρό και επικερδές εμπόριο μαζί με αυτό των ναρκωτικών.

Σημαντικά υπήρξαν τα ευρήματα της Καβουνίδη³⁷ (2000), η οποία βασίστηκε στα δεδομένα των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στον ΟΑΕΔ από τους αλλοδαπούς για να τους χορηγηθεί άδεια παραμονής κατά τη χρονική περίοδο 01.01.1998 έως 31.05.1998 στο πλαίσιο εφαρμογής του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης. Άλλωστε η συμμετοχή των 371.641 αλλοδαπών στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας (αιτήσεις για λευκή κάρτα) και των 212.860 στο δεύτερο στάδιο (αιτήσεις για πράσινη κάρτα) κατέστησαν το πρόγραμμα μια πρώτη προσπάθεια καταγραφής των χαρακτηριστικών τους αλλά και της χωρικής τους κατανομής στον ελλαδικό χώρο.

Ως προς την υπηκοότητα των αιτούντων, προέκυψε ότι βασικός τροφοδότης των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα είναι οι χώρες των Βαλκανίων με ποσοστό 73,4%. Από τις χώρες αυτές δεσπόζει η Αλβανία με 61,8% και ακολουθούν η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Άλλη ομάδα χωρών που διαμορφώνεται είναι οι χώρες της ινδοπακιστανικής χερσονήσου, δηλαδή το Πακιστάν, η Ινδία και το Μπαγκλαντές, που συμμετέχουν με το 7,7% στον πληθυσμό της πράσινης κάρτας και τέλος ξεχωρίζει η ομάδα των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που αποτελούν το 7,4% περίπου του πληθυσμού των αλλοδαπών.

Ως προς το φύλο, πρέπει να σημειωθεί πως η μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών που υπέβαλαν αίτηση για την πράσινη κάρτα είναι άνδρες με το ποσοστό τους ανέρχεται στο 77%. Έχει ενδιαφέρον όμως ότι τα ποσοστά των δύο φύλων διακυμαίνονται εντυπωσιακά ανάλογα με την υπηκοότητα.

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση των μεταναστών βρίσκεται στην Αττική. Όπως προκύπτει στην ανάλυση των στοιχείων, το 45,5% του συνόλου των αιτούντων για τη χορήγηση της πράσινης κάρτας υπέβαλαν την αίτησή τους στην Αττική.

³⁷ Καβουνίδη Τζ. (2000), *Αλλοδαποί που υπέβαλαν Αίτηση για Κάρτα Προσωρινής Παραμονής: Υπηκοότητα, Φύλο και Χωροθέτηση*, Β' έκδοση αναθεωρημένη, Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.

Όσον αφορά την ηλικία, οι αιτούντες της πράσινης κάρτας αποτελούν πληθυσμό εξαιρετικά νεανικό. Η συντριπτική πλειοψηφία, συγκεκριμένα το 86%, είναι από 20 μέχρι 44 ετών. Από 15 μέχρι 19 ετών είναι το 5% των μεταναστών και από ηλικίας 45 ετών και άνω είναι μόνο το 9%. Πρέπει επίσης, να σημειωθεί ότι ο ανδρικός πληθυσμός είναι μικρότερος σε ηλικία από τον γυναικείο.

Η οικογενειακή κατάσταση των αλλοδαπών, παρουσιάζει έντονη διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο και την υπηκοότητα. Οι μετανάστες είναι κατά 42% άγαμοι, κατά 53% έγγαμοι, κατά 3% διαζευγμένοι και κατά 1% χήροι. Οι άνδρες όμως είναι κατά 47% άγαμοι σε σχέση με το 29% των γυναικών. Οι γυναίκες είναι πολύ πιο συχνά διαζευγμένες και χήρες. Συγκεκριμένα, είναι διαζευγμένες το 10% των γυναικών σε σχέση με το 1% των ανδρών ενώ χήρες είναι το 4% των γυναικών σε σχέση με το 0,2% των ανδρών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία για το επίπεδο εκπαίδευσης, το 10% των αιτούντων της πράσινης κάρτας είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 53% δευτεροβάθμιας, το 35% πρωτοβάθμιας ενώ μόλις το 2% δήλωσε αναλφάβητο. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες εμφανίζουν αρκετά υψηλότερη εκπαίδευση από ότι οι άνδρες. Ειδικότερα, το 18% των γυναικών σε σχέση με το 7% των ανδρών είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στην έρευνα με ερωτηματολόγια των Λαμπριανίδη και Λυμπεράκη για τους Αλβανούς στην περιοχή της Θεσσαλονίκης³⁸ που πραγματοποιήθηκε στο διάστημα Ιανουαρίου-Ιουλίου 2000, προκύπτει ότι τα τυπικά τους εκπαιδευτικά προσόντα είναι υψηλότερα από αυτά των Ελλήνων. Το 8,3% είναι πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης και το 39,4% έχουν τελειώσει το Λύκειο ενώ δεν υπάρχουν αναλφάβητοι γεγονός που οφείλεται ότι στην Αλβανία υπάρχει υποχρεωτική οκτάχρονη εκπαίδευση. Ωστόσο οι περισσότεροι από αυτούς τους μετανάστες που ήρθαν στην Ελλάδα απασχολούνται σε επαγγέλματα κατώτερα του εκπαιδευτικού τους επιπέδου.

Κατά την διενέργεια της έρευνας η πλειοψηφία των ανδρών του δείγματος απασχολούνται ως οικοδόμοι/μπογιατζήδες (30,3%), ως εργάτες σε βιοτεχνία (24%) και ως βοηθοί τεχνίτες (9%). Το ποσοστό ανεργίας ανέρχονταν μόλις στο 2% ενώ εκείνων με ασταθή εργασία στο 2,1%. Η πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος απασχολούνται κυρίως ως οικιακοί βοηθοί (27%), εργάτριες σε βιοτεχνίες (16,6%) και

³⁸ Λαμπριανίδης Λ. και Λυμπεράκη Α. (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

καθαρίστριες σε πολυκατοικίες, γραφεία κλπ. (9,7%) ενώ σημαντικό ήταν το ποσοστό εκείνων που δήλωσαν ως νοικοκυρές (28%).

Οι Αλβανοί αλλοδαποί εμφανίζουν πολύ μικρή επιχειρηματική δραστηριότητα (1,6%). Η συντριπτική τους πλειοψηφία είναι εργαζόμενοι σε τρίτους και μόλις το 8,1% της έρευνας είναι αυτοαπασχολούμενοι. Η εύρεση εργασίας επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο άτυπα. Το 33% των ανδρών βρίσκουν εργασία μετά από προσωπική αναζήτηση ενώ πολύ σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζει ο οικογενειακός και ο φιλικός κύκλος. Ένα επίσης σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από την έρευνα αυτή, είναι ότι κανείς μετανάστης δεν αναζήτησε εργασία μέσω του ΟΑΕΔ, πιθανότατα λόγω της κατάστασης παρανομίας πολλών μεταναστών αλλά και της επιφυλακτικότητας των μεταναστών απέναντι στις δημόσιες υπηρεσίες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα στοιχεία που προκύπτουν για τις συνθήκες εργασίας των Αλβανών στη Θεσσαλονίκη. Έτσι μόλις το 9,1% των μεταναστών απασχολούνται σε προσωρινή ή εποχική εργασία και μόνο το 6% εμφανίζεται να εργάζεται περισσότερες ώρες από τους Έλληνες συναδέλφους στην ίδια επιχείρηση. Οι πιο καλοπληρωμένες εργασίες είναι στις κατασκευές και στη βιομηχανία ενώ οι χειρότερα αμειβόμενες είναι στη γεωργία και οι προσωρινές εργασίες.

Γενικά στην έρευνα αυτή παρατηρείται μία βελτίωση της επαγγελματικής κατάστασης των Αλβανών από την χρονική στιγμή που ήρθαν στην Ελλάδα. Διαχρονικά, παρατηρείται μείωση των αλλοδαπών που απασχολούνται στα πιο κακοπληρωμένα επαγγέλματα προς αυτά που έχουν μεγαλύτερους μισθούς. Μάλιστα το στερεότυπο ότι οι μετανάστες απασχολούνται μόνο σε χαμηλά αμειβόμενες εργασίες δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα αυτή.

Σε έρευνα του Λιανού³⁹ (2003) εξετάζονται και αναλύονται ορισμένες πλευρές της παρουσίας των μεταναστών στην ελληνική οικονομία. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή οι μετανάστες αποτελούν περίπου το 10% του εργατικού δυναμικού της χώρας και προέρχονται κυρίως από την Αλβανία. Είναι άτομα νεαρότερης ηλικίας σε σχέση με τη διάρθρωση των ηλικιών του ελληνικού πληθυσμού και έχουν σχετικό υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Η απασχόληση των μεταναστών παρουσιάζει συγκέντρωση σε τρεις

³⁹ Λιανός Θ. (2003), *Σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική διερεύνηση*, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

κλάδους, κατασκευές, ιδιωτικά νοικοκυριά και μεταποιητικές βιομηχανίες ενώ το 80% περίπου απασχολούνται ως εργάτες με ή χωρίς ειδίκευση.

Αξιόλογα συμπεράσματα εξάγονται από την έρευνα αυτή σχετικά με τη γεωγραφική συγκέντρωση των μεταναστών στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα προκύπτει ότι η αναλογία των μεταναστών στον εγχώριο πληθυσμό διαφέρει σημαντικά μεταξύ των νομών της χώρας. Επίσης, υπάρχει διαφορά στην κατανομή των μεταναστών στους νομούς μεταξύ των διαφόρων εθνικοτήτων και δεν φαίνεται να υπάρχει σημαντική μετακίνηση μεταναστών μεταξύ των περιφερειών της χώρας. Οι μετανάστες, σύμφωνα με την οικονομετρική ανάλυση του Θ.Λιανού, επιλέγουν ως τόπο εγκατάστασης τους νομούς εκείνους που έχουν σχετικά υψηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ και υψηλό βαθμό αστικοποίησης ενώ αντίθετα αποφεύγουν τη μετακίνηση σε παραμεθόριους νομούς. Από τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής προκύπτει ακόμη ότι το ποσοστό ανεργίας εμφανίζεται στατιστικά ασήμαντο στην επιλογή τόπου εγκατάστασης γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι η παράνομη μετανάστευση καταργεί τις ακαμψίες της αγοράς εργασίας.

Τέλος, από την επεξεργασία των στοιχείων για τα έτη 1998-2000, φαίνεται ότι η απασχόληση των μεταναστών παρουσίασε σημαντική αύξηση σε αντίθεση με αυτή των Ελλήνων που μειώθηκε ενώ και η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό των μεταναστών είναι μεγαλύτερη από αυτή των Ελλήνων. Από την άλλη μεριά το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλότερο για τους μετανάστες από ότι για τους Έλληνες εργαζόμενους. Οι μετανάστες απασχολούνται περισσότερο κατά αναλογία στις μικρές επιχειρήσεις συγκριτικά με τους Έλληνες και καταλαμβάνουν θέσεις μερικής απασχόλησης σε διπλάσιο ποσοστό από ότι οι Έλληνες.

Στην εμπειρική έρευνα των Λυμπεράκη και Μαρούκη το 2005 για τους Αλβανούς στην Αθήνα⁴⁰ προκύπτουν κάποια σημαντικά συμπεράσματα που σκιαγραφούν την εικόνα της εντονότερης κοινότητας αλλοδαπών που βρίσκεται στη χώρα.

Παρά το γεγονός λοιπόν, ότι υπάρχουν περιοχές με μεγαλύτερη πυκνότητα αλλοδαπών δεν φαίνεται από τα ευρήματα της έρευνας να υπάρχουν καταστάσεις «γκέτο» καθώς γηγενείς και αλλοδαποί συγκατοικούν στις ίδιες γειτονιές. Η διαμονή των μεταναστών στη χώρα, παρουσιάζει βελτίωση, η οποία συνδέεται με τη διάρκεια παραμονής τους ενώ

⁴⁰ Lyberaki A. and Maroukis Th. (2005), «Albanian immigrants in Athens: New survey evidence on employment and integration», *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, vol.5:1.

η γενική εικόνα είναι ότι δεν υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές με τους γηγενείς αναφορικά με τον οικιακό εξοπλισμό.

Τα εκπαιδευτικά προσόντα των Αλβανών μεταναστών είναι σχετικά υψηλά (το 15% των ανδρών και το 13,4% των γυναικών κατέχουν πτυχίο) όμως οι περισσότεροι από αυτούς απασχολούνται σε επαγγέλματα κατώτερα του εκπαιδευτικού τους επιπέδου. Επιπλέον, το ποσοστό της παρουσίας μεταναστών σε οποιοδήποτε εκπαιδευτικό πρόγραμμα φαίνεται να είναι μεγαλύτερο συγκρινόμενο με τους Έλληνες ενώ οι περισσότεροι μιλούν και καταλαβαίνουν την Ελληνική γλώσσα.

Οι Αλβανοί υπήκοοι εμφανίζουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης μεγαλύτερα από αυτά των Ελλήνων και στα δύο φύλα. Οι άνδρες απασχολούνται κυρίως στις κατασκευές και στη βιομηχανία ενώ οι γυναίκες στις οικιακές υπηρεσίες, στη βιομηχανία και σε εστιατόρια-καφετέριες. Άλλο χαρακτηριστικό της απασχόλησης των μεταναστών είναι η μεγάλη διαθεσιμότητα και σταθερότητα αν και πολλοί από αυτούς εμφανίζονται δυσαρεστημένοι από την εργασία τους. Πέρα όμως από τη συγκέντρωση των Αλβανών σε συγκεκριμένες εργασίες, προκύπτουν στοιχεία στην έρευνα για την είσοδό τους σε νέα επαγγέλματα που τα προηγούμενα χρόνια δεν αναλάμβαναν. Έτσι σημαντικά ποσοστά παρουσιάζονται και στα δύο φύλα στους αυτοαπασχολούμενους, η πλειοψηφία των οποίων όμως αναφέρει ότι αποκρύπτει την ταυτότητά του στις καθημερινές οικονομικές δραστηριότητες.

Τέλος, η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στις τράπεζες φαίνεται να είναι ικανοποιητική και δεν εμφανίζει προβλήματα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα των μεταναστών πηγάζει από την ελληνική γραφειοκρατία. Η διαδικασία νομιμοποίησής τους αποδεικνύεται δύσκολη, χρονοβόρα και εξαιρετικά δαπανηρή ενώ τριτοχρόνα ενισχύει την ευπάθεια και την ανασφάλειά των μεταναστών περιθωριοποιώντας τους.

3.2. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής και παρουσίασης της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Άλλωστε η μελέτη της εξέλιξης και των χαρακτηριστικών της μετανάστευσης αποτελούν το πιο βασικό εργαλείο για την χάραξη πολιτικής σε όλους του τομείς.

Η κύρια πηγή των στοιχείων είναι η Απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας του έτους 2001, η οποία λόγω της έκτασης του φαινομένου τα τελευταία χρόνια, για πρώτη φορά παρουσιάζει στοιχεία για τη μετανάστευση στη χώρα. Προκειμένου να ανακύψουν κατά το δυνατό ασφαλέστερα συμπεράσματα, την εργασία συμπληρώνουν στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού.

Θα πρέπει βέβαια να επισημάνουμε, ότι τα στοιχεία αυτά δεν είναι απολύτως συγκρίσιμα. Η απογραφή της χώρας περιλαμβάνει στοιχεία που αφορούν τον αριθμό των ατόμων με ξένη υπηκοότητα που βρισκόταν στην ελληνική επικράτεια ενώ η βάση δεδομένων του Υπουργείου περιλαμβάνει στοιχεία για τον αριθμό των ατόμων άνω των 18 ετών που έχουν έγκυρη άδεια παραμονής. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι στον αριθμό των μεταναστών του Υπουργείου δεν συμπεριλαμβάνονται οι ανήλικοι, οι κάτοικοι των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15, της Κύπρου και της Μάλτας, που λόγω της ύπαρξης της ενιαίας αγοράς μπορούν να διακινούνται ελεύθερα στο εσωτερικό της Ένωσης, όπως επίσης και οι αλλοδαποί εκείνοι που δεν κατέχουν καθόλου άδειες είτε γιατί αυτές έχουν λήξει είτε γιατί έχουν εισέλθει στην χώρα «παράνομα». Από την άλλη μεριά το πρόβλημα που εντοπίζεται στην απογραφή είναι ότι δεν παρουσιάζονται στοιχεία για τους ομογενείς ενώ δεν είναι δυνατό να διακριθούν οι ομογενείς από τους παράνομους μετανάστες.

Στον παρακάτω Πίνακα 1 προκειμένου να υπολογιστεί η εξέλιξη του αποθέματος των μεταναστών κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών συγκρίνονται τα διαθέσιμα επίσημα στοιχεία.

Πίνακας 1 Στοιχεία για τη μετανάστευση στην Ελλάδα από την Απογραφή του 2001 και από τις έγκυρες Άδειες Παραμονής στις 31/12/2005.			
Υπηκοότητα	Απογραφή 2001	Έγκυρες Άδειες Παραμονής, 31/12/2005	Άδειες Παραμονής/ Απογραφή 2001
Αλβανία	443.550	317.192	71,5%
Βουλγαρία	37.230	48.540	130,4%
Γεωργία	23.159	14.251	61,5%
Ρουμανία	23.066	27.694	120,1%
Ηνωμένες Πολιτείες	22.507	1.890	8,4%
Κύπρος	19.084		
Ρώσικη Ομοσπονδία	18.219	11.577	63,5%
Ηνωμένο Βασίλειο	15.308	16	

Υπηκοότητα	Απογραφή 2001	Έγκυρες Άδειες Παραμονής 31/12/2005	Άδειες Παραμονής/ Απογραφή 2001
Γερμανία	15.303		
Ουκρανία	14.149	22.108	156,3%
Πολωνία	13.378	1.636	12,2%
Πακιστάν	11.192	18.197	162,6%
Αυστραλία	9.677	276	2,9%
Τουρκία	8.297	1.060	12,8%
Ιταλία	7.953		
Αίγυπτος	7.846	11.711	149,3%
Αρμενία	7.808	5.355	68,6%
Ινδία	7.409	10.698	144,4%
Ιράκ	7.188	1.671	23,2%
Καναδάς	6.909	372	5,4%
Φιλιππίνες	6.861	9.993	145,6%
Γαλλία	6.513		
Μολδαβία	5.898	12.069	204,6%
Συρία	5.638	7.559	134,1%
Μπαγκλαντές	4.927	8.269	167,8%
Γιουγκοσλαβία	4.051	4.080	100,7%
Ολλανδία	2.931	1	
Σουηδία	2.437		
Καζακστάν	2.269	1.102	48,6%
Νιγηρία	2.021	2.647	131,0%
Αυστρία	1.776		
Βέλγιο	1.703		
Ελβετία	1.462	27	
Ισπανία	1.308		
Λίβανος	1.291	1.034	80,1%
Νότια Αφρική	1.185	240	20,3%
Αιθιοπία	1.171	1.356	115,8%
Ιαπωνία	1.086	345	31,8%
Ιράν	1.064	281	26,4%
Άλλες Χώρες	22.267	17.633	79,2%
ΣΥΝΟΛΟ	797.091	560.880	70,4%

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001, ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.-στοιχεία 31.12.2005

Από μία πρώτη σύγκριση των δεδομένων της Απογραφής του 2001 και των έγκυρων Αδειών Παραμονής στα τέλη του 2005 θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε την προσέγγιση σε μεγάλο βαθμό του αριθμού των αλλοδαπών που κατοικούν στην Ελλάδα παρά τις δυσκολίες αντιστοίχισης των στοιχείων. Και αυτό γιατί αν υπολογίσουμε ότι, στον συνολικό πληθυσμό των αλλοδαπών της Απογραφής του 2001 συμπεριλαμβάνονται οι κάτοικοι χωρών της Ε.Ε. (περίπου 66.000 άτομα) καθώς και ο ανήλικος πληθυσμός μέχρι 18 ετών (περίπου 157.000 άτομα) που δεν χρειάζεται να κατέχουν άδεια

παραμονής για να βρίσκονται στη χώρα, τότε διαπιστώνουμε ότι τα συνολικά νούμερα σχεδόν ταυτίζονται.

Ωστόσο από την εξέταση της αναλογίας των αδειών προς τα στοιχεία της απογραφής κατά υπηκοότητα προκύπτουν διαφορετικά συμπεράσματα λόγω της μεγάλης απόκλισης των επιμέρους ποσοστών. Στην περίπτωση λοιπόν των Αλβανών, το χαμηλότερο ποσοστό πιθανό να οφείλεται στους ελληνικής καταγωγής Αλβανούς καθώς και στην μεγαλύτερη αναλογία παιδιών. Θα μπορούσε όμως να οφείλεται και στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν πολλοί αλλοδαποί σε ορισμένους τομείς της οικονομίας κατά την ανανέωση των αδειών παραμονής. Άλλες εθνικότητες με πολύ χαμηλό αριθμό αδειών σε σύγκριση με την καταγραφή τους στην απογραφή είναι οι προερχόμενοι από την Πολωνία, το Ιράκ, το Ιράν, την Ιαπωνία, το Καζακστάν, τη Γεωργία αλλά και τις Άλλες Χώρες. Βέβαια σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως των ατόμων που προέρχονται από τη Ρωσία, τη Νότια Αφρική, την Αρμενία, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και την Τουρκία η χαμηλή αναλογία δικαιολογείται από την ύπαρξη πολλών μεταναστών ελληνικής καταγωγής.

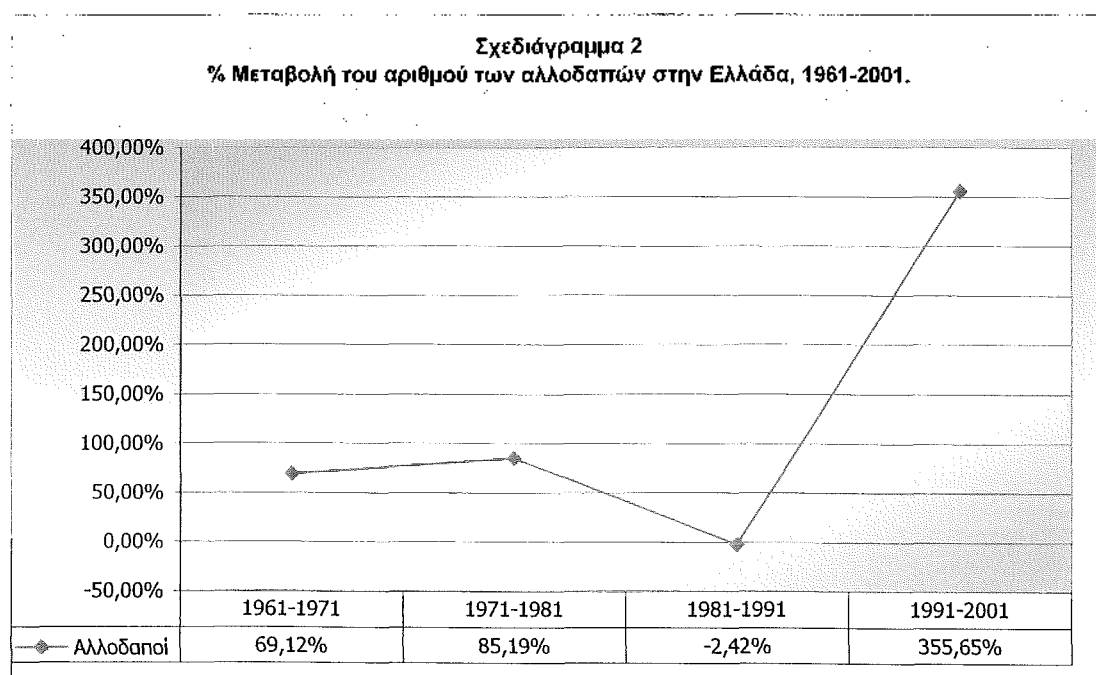
Από την άλλη μεριά αξιοσημείωτη είναι η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού αρκετών ομάδων μεταναστών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον διπλασιασμό των μεταναστών που προέρχονται από τη Μολδαβία αλλά και τις μεγάλες αυξήσεις των προερχόμενων από το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν, την Ουκρανία, την Αίγυπτο, τις Φιλιππίνες και την Ινδία.

Είναι προφανές λοιπόν, ότι δεν είναι δυνατό να υπολογισθεί με ακρίβεια ο αριθμός των μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα από τα διαθέσιμα στοιχεία. Επίσης, είναι βέβαιο ότι ο αριθμός των μεταναστών που πραγματικά διαμένουν στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερος, από αυτούς που έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Ωστόσο κρίνεται σκόπιμο οι σκέψεις και οι εκτιμήσεις που θα διατυπωθούν στο κείμενο αυτό να στηρίζονται κυρίως στα στοιχεία της απογραφής του 2001. Αν και από τότε μέχρι σήμερα, διάφορες εξελίξεις έχουν μεταβάλει τον αριθμό αυτό, τα στοιχεία της απογραφής εξακολουθούν να είναι τα πιο έγκυρα που υπάρχουν διαθέσιμα σήμερα, σχετικά με τους νόμιμους και παράνομους μετανάστες. Εξάλλου, ο αριθμός των απογραφέντων το 2001 μεταναστών είναι αρκετά μεγάλος ώστε να είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα ως προς τα επί μέρους χαρακτηριστικά της μετανάστευσης και των μεταναστών στην Ελλάδα, ενώ τα πιο πρόσφατα στοιχεία της βάσης δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης

καθώς και της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού χρησιμοποιούνται όπου είναι δυνατόν για τη διεξαγωγή ακριβέστερων πληροφοριών.

3.2.1. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, ο αριθμός των ατόμων που έχουν ξένη υπηκοότητα σημείωσε ραγδαία αύξηση την περίοδο 1991-2001. Συγκεκριμένα ο αριθμός των 167.000 περίπου αλλοδαπών που βρίσκονταν στην Ελλάδα το 1991 τετραπλασιάστηκε, με αποτέλεσμα το 2001 να έχουν καταμετρηθεί 762.191 άτομα.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφές πληθυσμών

Βέβαια από τις διαχρονικές μεταβολές του αριθμού των αλλοδαπών τα τελευταία 40 έτη παρατηρούμε σημαντικές αυξήσεις του πληθυσμού των ξένων υπηκόων και προηγούμενες χρονικές περιόδους. Στο παραπάνω Σχεδιάγραμμα φαίνεται ότι ο αριθμός των αλλοδαπών αυξήθηκε από το 1961 έως και το 1981 ενώ τη δεκαετία 1981-1991 παρουσίασε μικρή κάμψη. Ουσιαστικά όμως και παρά τη διαχρονική αύξηση του ποσοστού αυτού, ο αριθμός των αλλοδαπών δεν ξεπέρασε ποτέ το 2% του συνολικού πληθυσμού. Αντίθετα, την τελευταία δεκαετία τα άτομα που δεν έχουν ελληνική

υπηκοότητα αποτελούν το 7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Από αυτούς μόλις οι 65.986 έχουν κάποια προνόμια λόγω του ότι είναι πολίτες της Ε.Ε. ενώ οι υπόλοιποι 696.205 είναι πολίτες τρίτων χωρών για τους οποίους η νομοθεσία του κράτους απαιτεί να έχουν κανονική άδεια παραμονής στη χώρα.

3.2.2. ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ

Παρά το γεγονός ότι οι μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα πηγάζουν από μεγάλο αριθμό χωρών όλων των Ηπείρων εκείνο που χαρακτηρίζει τη χώρα μας σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη χώρα υποδοχής μεταναστών είναι η συντριπτική κυριαρχία μιας συγκεκριμένης χώρας προέλευσης.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η συμμετοχή των αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό της χώρας από όπου προκύπτει η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών που προέρχονται από την Αλβανία και αποτελούν το 57,5% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονταν στην Ελλάδα σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Η μαζική εισροή Αλβανών μεταναστών στη χώρα είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: της γειννίας με την Ελλάδα, της δεινής οικονομικής κατάστασης που περιήλθε η Αλβανία και της πολιτικής της Ελλάδας σχετικά με τον επαναπατρισμό των Βορειοηπειρωτών.

Πίνακας 2 Συμμετοχή των αλλοδαπών κατά υπηκοότητα, 2001			
Υπηκοότητα	Σύνολο	% Συμμετοχή	% Αθροιστική Συμμετοχή
Αλβανία	438.036	57,5%	57,5%
Βουλγαρία	35.104	4,6%	62,1%
Γεωργία	22.875	3,0%	65,1%
Ρουμανία	21.994	2,9%	68,0%
Ηνωμένες Πολιτείες	18.140	2,4%	70,3%
Ρωσική Ομοσπονδία	17.535	2,3%	72,6%
Κύπρος	17.426	2,3%	74,9%
Ουκρανία	13.616	1,8%	76,7%
Ηνωμένο Βασίλειο	13.196	1,7%	78,4%
Πολωνία	12.831	1,7%	80,1%
Γερμανία	11.806	1,5%	81,7%
Πακιστάν	11.130	1,5%	83,1%
Αυστραλία	8.767	1,2%	84,3%
Τουρκία	7.881	1,0%	85,3%

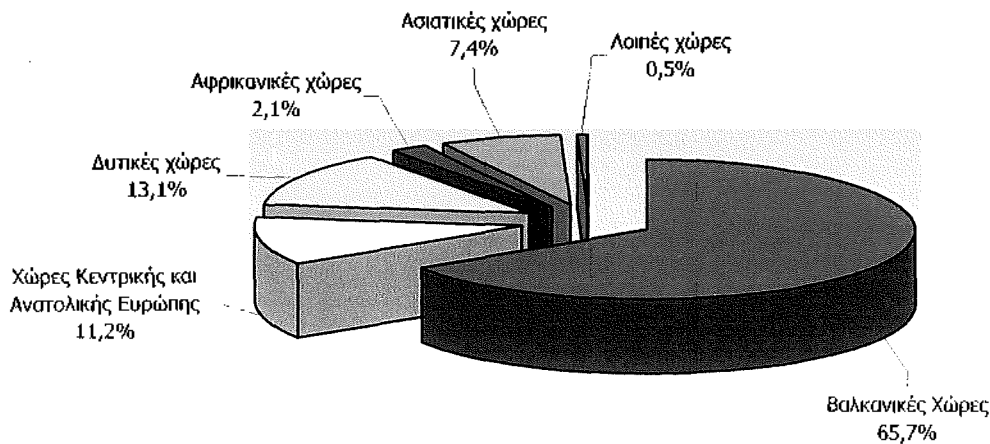
Υπηκοότητα	Σύνολο	% Συμμετοχή	% Αθροιστική Συμμετοχή
Αρμενία	7.742	1,0%	86,3%
Αίγυπτος	7.448	1,0%	87,3%
Ινδία	7.216	0,9%	88,3%
Ιράκ	6.936	0,9%	89,2%
Φιλιππίνες	6.478	0,8%	90,0%
Καναδάς	6.049	0,8%	90,8%
Ιταλία	5.825	0,8%	91,6%
Μολδαβία	5.716	0,7%	92,3%
Συρία	5.552	0,7%	93,1%
Γαλλία	5.267	0,7%	93,8%
Μπανγκλαντές	4.854	0,6%	94,4%
Γιουγκοσλαβία	3.832	0,5%	94,9%
Λοιπές Χώρες	38.939	5,1%	100,0%
Σύνολο Χώρας	762.191	100,00%	
Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001			

Δεύτεροι σε αριθμό αλλά πολύ λιγότεροι είναι οι Βούλγαροι με ποσοστό 4,6% και ακολουθούν οι Γεωργιανοί με 3% και οι Ρουμάνοι με 2,9%. Οι Αμερικανοί, οι Ρώσοι, οι Ουκρανοί, οι Κύπριοι, οι Βρετανοί και οι Πολωνοί αποτελούν επίσης σημαντικές κοινότητες η καθεμία με ποσοστά συμμετοχής από 1,7% έως και 2,4%.

Ένα σημείο ακόμη που αξίζει να σημειωθεί στα παραπάνω στοιχεία, είναι ότι το 25,7% των αλλοδαπών προέρχεται από 11 χώρες εκτός της Αλβανίας, των οποίων ο αριθμός των μεταναστών ανά χώρα υπερβαίνει τα 10.000 άτομα. Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών με ποσοστό της τάξης του 95% περίπου, προέρχεται από 26 χώρες σε σύνολο 219 χωρών προελεύσεως των μεταναστών που καταγράφηκαν στην Ελλάδα το 2001.

Στο επόμενο Σχεδιάγραμμα παρουσιάζονται οι μεταναστευτικές πηγές προς την Ελλάδα ομαδοποιημένες σε χώρες ανά γεωγραφική περιοχή.

Σχεδιάγραμμα 3
Μεταναστευτικές πηγές προς την Ελλάδα, 2001.

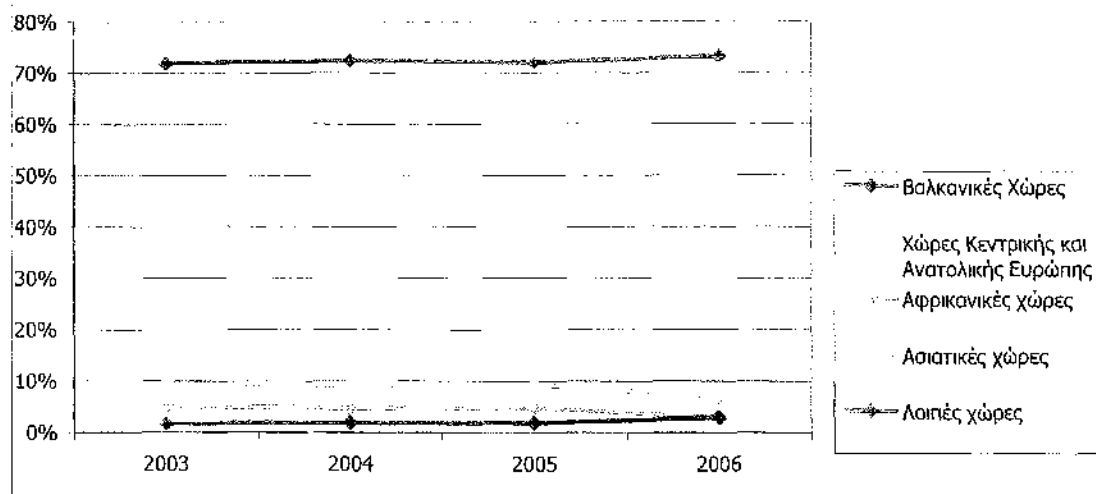

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Τα δύο τρίτα των μεταναστών που εγκαθίστανται στη χώρα προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες, όπου άλλωστε συμπεριλαμβάνεται και η Αλβανία και ακολουθούν οι Δυτικές χώρες και οι Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Σημαντική μεταναστευτική πηγή αποτελούν και οι Ασιατικές χώρες από όπου προέρχεται το 7,4% του συνόλου των μεταναστών στην Ελλάδα ενώ από την άλλη μεριά οι Αφρικανικές χώρες δεν φαίνεται να έχουν ως μεταναστευτικό προορισμό την χώρα μας.

Οι μεταναστευτικές πηγές προς τη χώρα παρουσιάζονται και στο Σχεδιάγραμμα 4, ύστερα από την επεξεργασία των στοιχείων της βάσης δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης αναφορικά με τις Άδειες Διαμονής που βρίσκονται σε ισχύ στα τέλη των ετών 2003 έως και 2006.

Σχεδιάγραμμα 4
Μεταναστευτικές πηγές προς την Ελλάδα, 2003-2006.

Πηγή: ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

Από την επεξεργασία των στοιχείων αυτών φαίνεται και εδώ ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών που εισέρχονται στην Ελλάδα προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες όπου μάλιστα διαχρονικά παρατηρούμε μια μικρή αύξηση του μεριδίου τους στο συνολικό μεταναστευτικό απόθεμα της χώρας. Αύξηση του μεριδίου από 11,9% σε 14,3% παρουσιάζεται επίσης και στους μετανάστες που προέρχονται από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης κατά την τετραετία 2003-2006. Η αύξηση αυτή εμφανίζεται να είναι μεγαλύτερη κατά το τελευταίο έτος γεγονός που ενδεχομένως να συνδέεται με την διεύρυνση της Ένωσης προς ανατολάς.

Αντίθετα τα ποσοστά συμμετοχής των μεταναστών από τις Ασιατικές και Αφρικανικές χώρες στο συνολικό μεταναστευτικό απόθεμα εμφανίζουν σημαντικές μειώσεις με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται στα τέλη του 2006 σε 6,7% και 3% αντίστοιχα.

3.2.3. ΦΥΛΟ

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται ο αριθμός των μεταναστών κατά φύλο σύμφωνα με στοιχεία που προέρχονται από τη βάση δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών

Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και το πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998, την απογραφή του 2001 και την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού.

Πίνακας 3 Αριθμός μεταναστών κατά φύλο					
	Σύνολο Μεταναστών	Άνδρες	Γυναίκες	% Ανδρών	% Γυναικών
Βάση Δεδομένων ΥΠΕΣΔΔΑ (31.12.05)	560.880	337.353	223.527	60,1%	39,9%
Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (β' τρίμηνο 2005)	557.918	282.952	274.966	51,0%	49,0%
Απογραφή ΕΣΥΕ έτους 2001	762.191	415.552	346.639	54,5%	45,5%
Λευκή Κάρτα	371.641	269.075	93.831	72,4%	25,2%
Πράσινη Κάρτα	212.860	160.007	46.885	75,2%	22,0%

Πηγή: ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α, ΕΣΥΕ και Τ.Καβουνίδη (2002)

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα με χρονολογική σειρά διαπιστώνουμε καταρχήν, από την επεξεργασία των αιτήσεων για λευκή και πράσινη κάρτα, ότι οι άνδρες αποτελούν το 74% περίπου του συνόλου των μεταναστών⁴¹. Η σημαντική αυτή διαφορά βέβαια, πιθανό να οφείλεται, ιδιαίτερα στην περίπτωση των αποτελεσμάτων της πράσινης κάρτας, στο ότι πολλές γυναίκες θεωρήθηκαν ως μέλη οικογενείας και συνεπώς δεν χρειάστηκε να υποβάλλουν αίτηση με αποτέλεσμα να προκύπτει αυτή η απόκλιση στα εξεταζόμενα στοιχεία. Η θεώρηση αυτή φαίνεται να ισχύει δεδομένου ότι στην απογραφή του πληθυσμού ο ανδρικός πληθυσμός εξακολουθεί να υπερέχει του γυναικείου αλλά με πολύ μικρότερη διαφορά, με τα αντίστοιχα ποσοστά να ανέρχονται σε 54,5% και 45,5%. Στην Έρευνα Εργατικού Δυναμικού υπάρχει οριακή υπεροχή των ανδρών, ενώ στα στοιχεία του Υπουργείου εμφανίζεται αριθμητική υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών με ποσοστό που προσεγγίζει το 60%.

Κατά συνέπεια, είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε ότι οι άνδρες υπερέχουν αριθμητικά μεταξύ του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στην Ελλάδα χωρίς όμως να μπορούμε να προσδιορίσουμε με ακρίβεια τα επιμέρους ποσοστά.

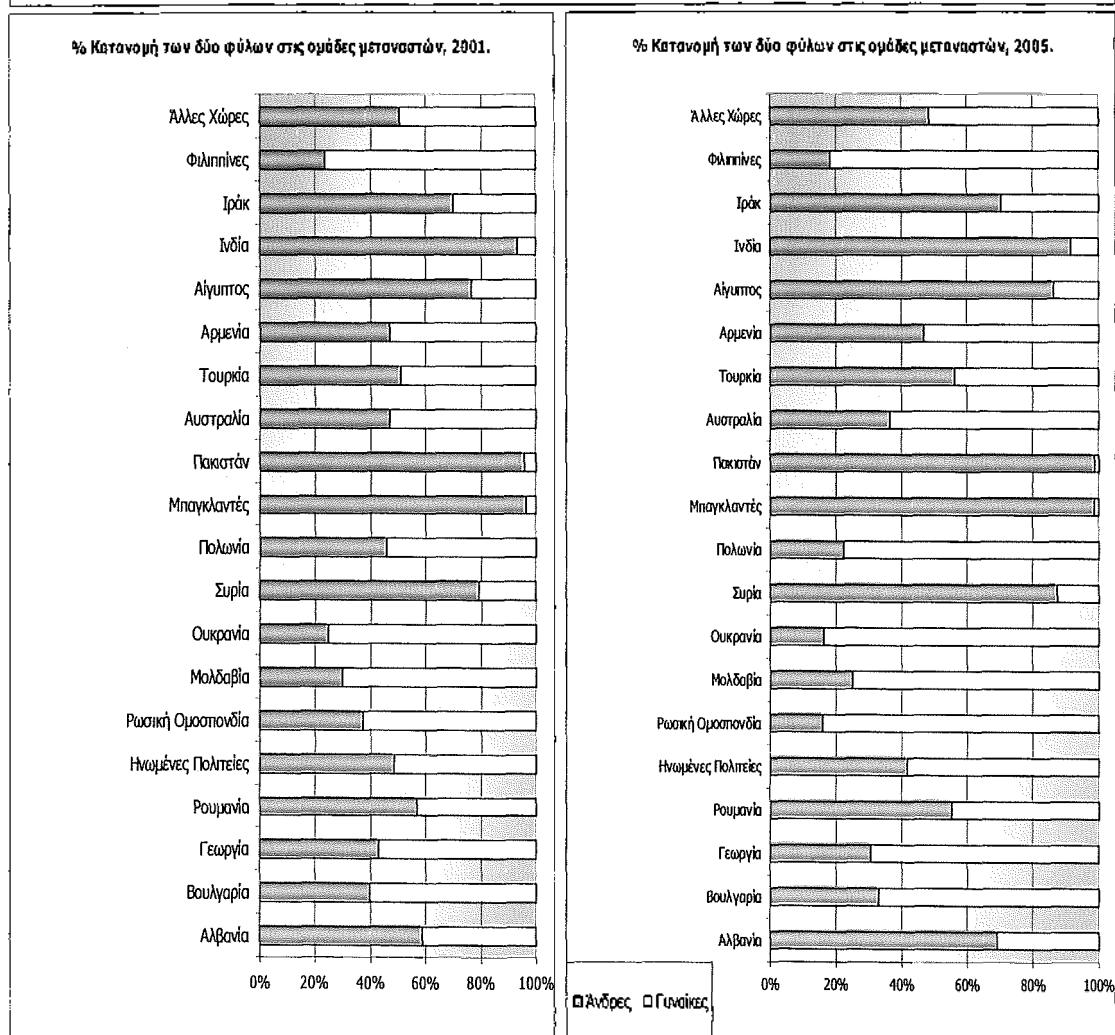
Ωστόσο, οι διαφορές αυτές μεταξύ ορισμένων εθνικοτήτων εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Στο παρακάτω Σχεδιάγραμμα 5 παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των δύο φύλων των αλλοδαπών στις σημαντικότερες αριθμητικά εθνικότητες που

⁴¹ Λιανός Θ. (2003), *Σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική διερεύνηση*, Αθήνα: ΚΕΠΕ, σελ.24-25.

βρίσκονται στη χώρα με στοιχεία που προέρχονται από την τελευταία απογραφή και από τη βάση δεδομένων για τις έγκυρες άδειες παραμονής στις 31.12.2005 του Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

Σχεδιάγραμμα 5

% Κατανομή των φύλων στις ομάδες μεταναστών, τα έτη 2001 και 2005.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001 και στοιχεία ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. 31.12.2005

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την απογραφή για ορισμένες χώρες όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές και τις Ινδίες το ποσοστό των ανδρών υπερβαίνει το 90% όπως και για την Συρία, την Αίγυπτο και το Ιράκ που το ποσοστό του αντρικού πληθυσμού είναι μεγαλύτερο του 70%. Από την άλλη μεριά κάποιες εθνικότητες έχουν πολύ υψηλή

παρουσία γυναικείου πληθυσμού. Για τις Φιλιππίνες, την Ουκρανία και τη Μολδαβία το ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού είναι μεγαλύτερο του 70% ενώ ακολουθούν η Ρωσική Ομοσπονδία και η Βουλγαρία με ποσοστό της τάξης του 60%.

Η ίδια περίπου εξέλιξη φαίνεται και στα στοιχεία του Υπουργείου. Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει εδώ, είναι η όξυνση των ανισορροπιών μεταξύ των δύο φύλων στις εξεταζόμενες χώρες. Η κυριαρχία των αντρών επεκτείνεται σημαντικά στις χώρες της Συρίας, της Αιγύπτου αλλά και της Αλβανίας, η οποία αποτελεί τη σημαντικότερη αλλοδαπή κοινωνία. Η τάση αυτή μάλλον δικαιολογείται από την αυξημένη χρήση του αντρικού εργατικού πληθυσμού που εμφανίστηκε από την εκτεταμένη κατασκευαστική εργασία για την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων.

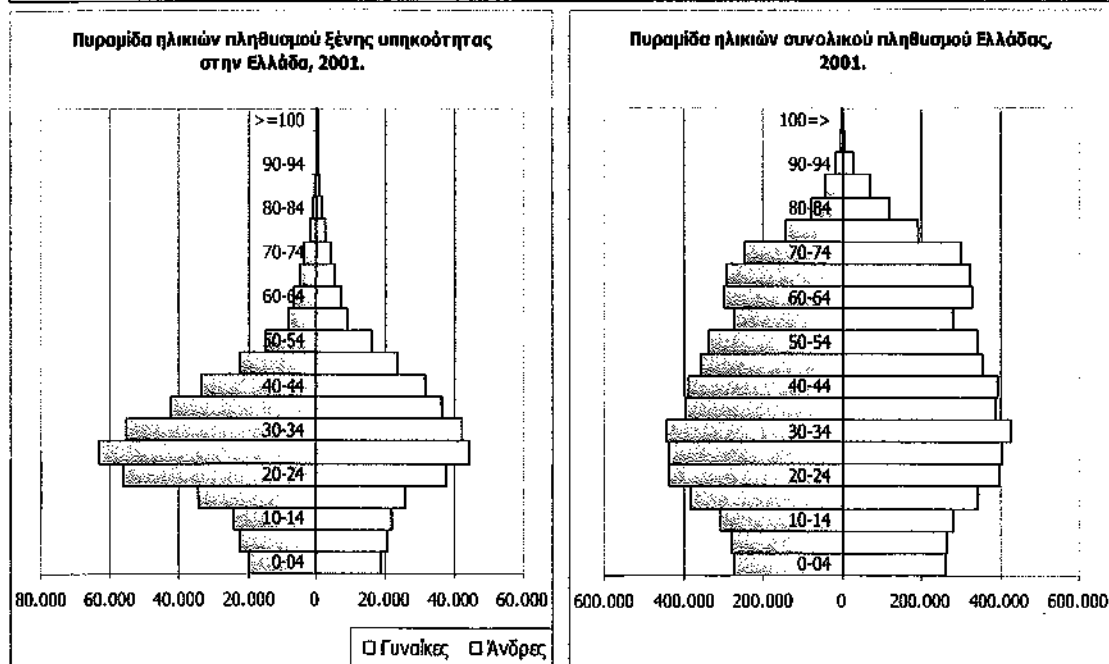
Οι διαφοροποιήσεις εντείνονται επίσης και για τις γυναικοκρατούμενες εθνικότητες. Ο γυναικείος πληθυσμός ισχυροποιείται περισσότερο σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες που υπερείχε και κατά το έτος 2001 και ιδιαίτερα στην Πολωνία, στην Ουκρανία, στη Ρωσική Ομοσπονδία και στην Γεωργία.

3.2.4. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Η ανάλυση της ηλικιακής κατανομής των μεταναστών παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον. Γενικά βέβαια, ο πληθυσμός των μεταναστών είναι μικρής σχετικά ηλικίας, μιας και οι δυνατότητες προσαρμογής στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στις χώρες προορισμού αλλά και εξεύρεσης εργασίας είναι μεγαλύτερες για τις πιο νεανικές ηλικίες. Πράγματι, όπως φαίνεται από το Σχεδιάγραμμα 6 και στην περίπτωση της μετανάστευσης προς την Ελλάδα, η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας είναι πολύ πιο νεανική σε σχέση με αυτή του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Σχεδιάγραμμα 6

Πυραμίδα ηλικιών πληθυσμού ξένης υπηκοότητας και του συνολικού πληθυσμού της χώρας, 2001.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

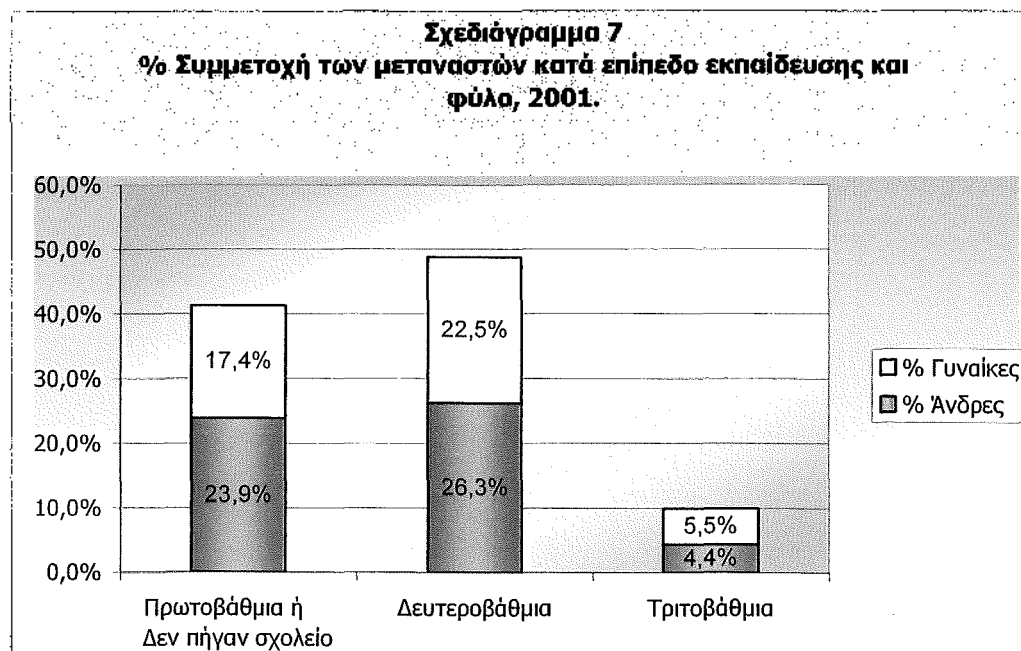
Είναι χαρακτηριστικό ότι το 16,7% των μεταναστών είναι άτομα κάτω των 14 ετών, το 80% περίπου βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία (15-64 ετών) και μόλις το 3,5% είναι ηλικίας μεγαλύτερης των 65 ετών. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τον συνολικό πληθυσμό της Ελλάδας ανέρχονται σε 15% για τα παιδιά, 68% για την εργάσιμη ηλικία και 17% για τους ηλικιωμένους.

Οι μετανάστες δε, οι οποίοι ανήκουν στον παραγωγικό πληθυσμό ηλικίας 20 μέχρι 44 ετών, αποτελούν το 58% περίπου, όταν το αντίστοιχο ποσοστό για το συνολικό πληθυσμό της Ελλάδας είναι μόλις 37,5%.

Στην κατά φύλο εξέταση του πληθυσμού των ατόμων με ξένη υπηκοότητα οι αναλογίες των ανδρών υπερτερούν έναντι των γυναικών στον παραγωγικό πληθυσμό ηλικίας 20 μέχρι 44 ετών, ενώ στις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες οι αναλογίες του γυναικείου πληθυσμού είναι μεγαλύτερες.

3.2.5. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες για την αναπτυξιακή πορεία των οικονομιών. Στο Σχεδιάγραμμα 7 παρουσιάζονται στοιχεία για το επίπεδο μόρφωσης των μεταναστών κατά φύλο σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001.

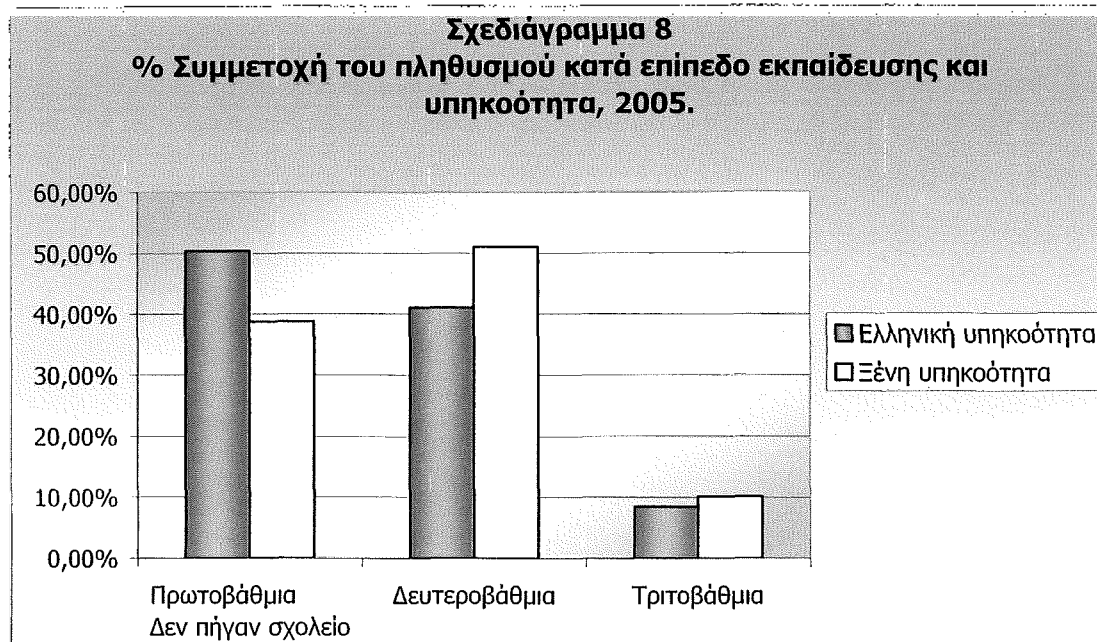
Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας έχει τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (48,8%), ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (9,9%) έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Ενδιαφέρον επίσης, παρουσιάζει και η συμμετοχή των φύλων στα διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης. Οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Σύμφωνα μάλιστα, με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού του β' τριμήνου 2005 που παρουσιάζονται στο Σχεδιάγραμμα 8, φαίνεται ότι το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας είναι υψηλότερο από αυτό των γηγενών. Το 10,2% των μεταναστών έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση και το 51,1% δευτεροβάθμια εκπαίδευση όταν

τα αντίστοιχα ποσοστά του πληθυσμού ελληνικής υπηκοότητας είναι 8,5% και 41,1% αντίστοιχα.

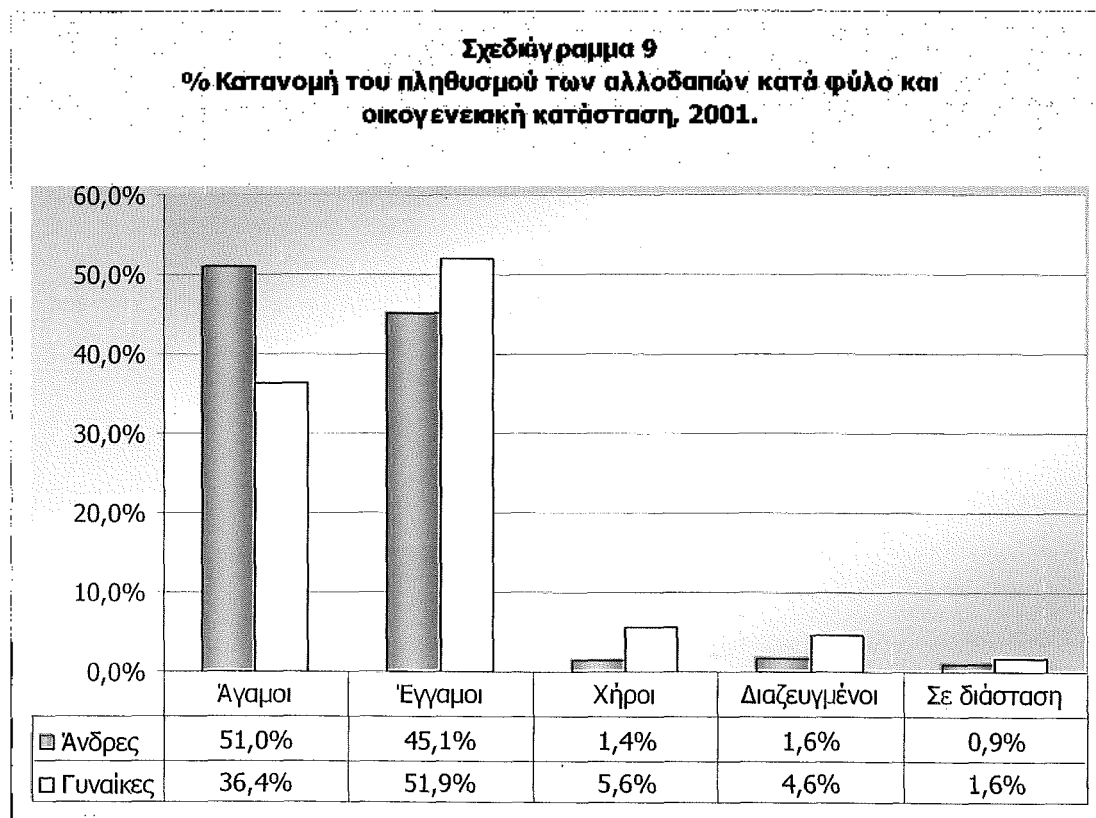

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, β' τρίμηνο 2005.

Στο σημείο αυτό βέβαια πρέπει να σημειώσουμε ότι η σημασία του επιπέδου εκπαίδευσης των μεταναστών, τουλάχιστον σε αυτή την πρώτη περίοδο του φαινομένου στην Ελλάδα, είναι αρκετά αποδυναμωμένη. Στην πράξη, τις περισσότερες φορές αποδεικνύεται, ότι η απασχόληση των μεταναστών δεν συνδέεται με τις πραγματικές γνώσεις και δεξιότητες τους, με συνέπεια να απασχολούνται σε κατώτερες οικονομικά και κοινωνικά εργασίες. Αυτό οφείλεται σε αρκετούς παράγοντες που έχουν κυρίως να κάνουν με το γεγονός ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί που εισέρχονται στην χώρα δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα ή αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εκμάθησή της, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από τις θέσεις εργασίες που απαιτούν καλή γνώση της ελληνικής ή με το γεγονός ότι αρκετοί αλλοδαποί εισέρχονται παράνομα στη χώρα και κάτω από το φόβο για απέλαση αναγκάζονται να εργαστούν σε κοπιώδης και χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου εργασίες.

3.2.6. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η οικογενειακή κατάσταση του πληθυσμού των αλλοδαπών, οι οποίοι κατά 60% διαμένουν στη χώρα με την οικογένειά τους, παρουσιάζεται στο Σχεδιάγραμμα 9. Οι μισοί περίπου (51%) άνδρες μετανάστες στην Ελλάδα είναι άγαμοι ενώ το 45% είναι έγγαμοι. Για τις γυναίκες οι διαφορές είναι μεγαλύτερες αφού μόλις το 36,4% αυτών είναι άγαμες ενώ το 52% είναι έγγαμες.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Το εντυπωσιακό στοιχείο που προκύπτει από το παραπάνω Σχεδιάγραμμα είναι η μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο φύλων στις αναλογίες των χήρων, των διαζευγμένων αλλά και των ατόμων σε διάσταση. Έτσι, το ποσοστό στις κατηγορίες αυτές των γυναικών αλλοδαπών αποτελεί το 11,8% και είναι τριπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών που αποτελεί μόλις το 3,9% του δικού τους συνόλου.

Η εξέλιξη αυτή, όπου δηλαδή το ποσοστό των γυναικών που δεν είναι έγγαμες αλλά μεταναστεύουν, ακολουθεί την διεθνώς παρατηρούμενη τάση, κατά την οποία οι

γυναίκες δρουν ως ανεξάρτητα άτομα, παρά ως σύζυγοι που αναγκαστικά συνοδεύουν τους συζύγους τους.

Από τη διαπίστωση αυτή, αλλά και με βάση τον ιδιαίτερα μεγαλύτερο αριθμό των διαζευγμένων και χήρων γυναικών συγκριτικά με αυτόν των ανδρών, έμμεσα μπορεί να προκύψει το συμπέρασμα ότι οι γυναίκες που μεταναστεύουν μόνες τους έχουν μεγαλύτερη πρόθεση μονιμότερης εγκατάστασης στη χώρα προορισμού και σίγουρα την επιδίωξη επαγγελματικής αποκατάστασης.

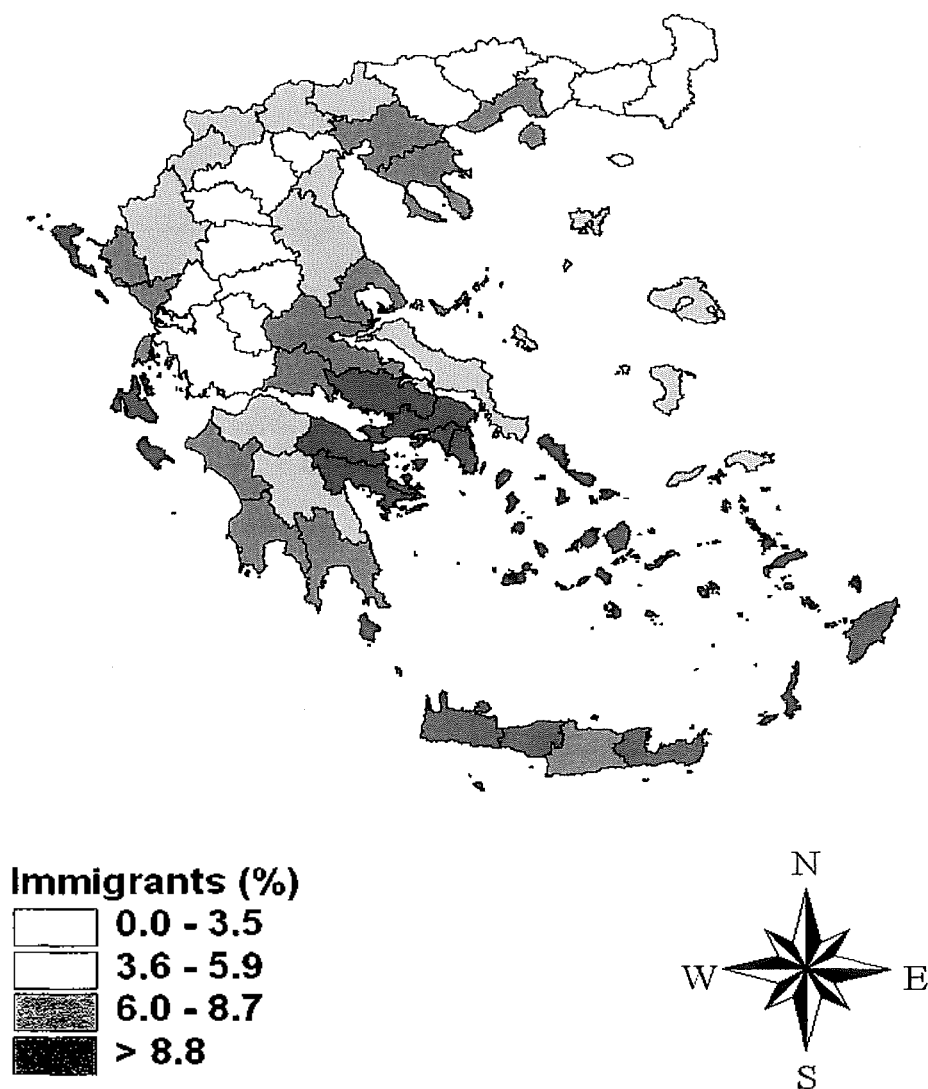
3.3. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

3.3.1. ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Από τα διαθέσιμα στοιχεία της απογραφής του 2001, ο πληθυσμός των ατόμων με ξένη υπηκοότητα στην Ελλάδα ανέρχεται σε 762.191 άτομα από τους οποίους οι μισοί περίπου διαμένουν στην Περιφέρεια Αττικής και κατά δεύτερο λόγο στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και κυρίως τη Θεσσαλονίκη. Από την άλλη μεριά μόλις το 1,2% των μεταναστών διαμένει στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και το 1,3% στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Το στοιχείο όμως, που έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η αποτύπωση της χωρικής συγκέντρωσης του πληθυσμού των αλλοδαπών ως ποσοστό στο συνολικό πληθυσμό ανά νομό όπως φαίνεται στον παρακάτω Χάρτη. Από την αποτύπωση αυτή εξάγονται άμεσα οι νομοί που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό αλλοδαπών σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό. Οι νομοί ταξινομούνται βάσει της ποσοστιαίας συμμετοχής του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας στον συνολικό πληθυσμό σε τέσσερις κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές προέκυψαν από τον υπολογισμό της διαμέσου και των αντίστοιχων τεταρτημορίων της αρχικής κατανομής.

% Distribution of immigrants in Greek population by nuts

Καταρχήν πρέπει να σημειώσουμε ότι αλλοδαποί βρίσκονται σε όλους τους νομούς της χώρας. Βέβαια, όπως απεικονίζεται και στον παραπάνω χάρτη η διασπορά των μεταναστών στους νομούς της χώρας ποικίλει και φαίνεται να είναι σημαντική.

Την μικρότερη αναλογία εμφανίζουν οι Νομοί Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης με ποσοστά μικρότερα του 2% και ακολουθούν οι Νομοί Καρδίτσας, Ευρυτανίας, Σερρών, Κοζάνης και Τρικάλων. Στον αντίποδα βρίσκεται ο Νομός Ζακύνθου με το ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών να είναι 13,5%, ενώ ιδιαίτερα μεγάλη αναλογία έχουν και οι νομοί Κυκλάδων, Αττικής, Δωδεκανήσου και Βοιωτίας με ποσοστά κοντά στο 10%.

Από την εξέταση των στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού του β' τριμήνου των ετών 2001 και 2005 προκύπτουν, επίσης, σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με την χωρική συγκέντρωση των αλλοδαπών.

Πίνακας 4 Συντελεστής Μεταβλητότητας πληθυσμού ελληνικής και ξένης υπηκοότητας στο σύνολο της χώρας, 2001 και 2005.				
	2001		2005	
	Ελληνική υπηκοότητα	Ξένη υπηκοότητα	Ελληνική υπηκοότητα	Ξένη υπηκοότητα
CV	111,7	215,9	111,6	180,6

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, β' τρίμηνο 2001 και 2005.

Σύμφωνα με τις τιμές του Συντελεστή Μεταβλητότητας (CV) οι διαπεριφερειακές ανισότητες, είναι πολύ μεγαλύτερες στον πληθυσμό ξένης υπηκοότητας. Η χωρική συγκέντρωση πληθυσμού ελληνικής υπηκοότητας της κάθε περιφέρειας αποκλίνει κατά μέσο όρο 111,7% από την τιμή της μέσης συγκέντρωσης στο σύνολο της χώρας, ενώ για τον αλλοδαπό πληθυσμό η απόκλιση αυτή ανέρχεται στο 215,9% για το έτος 2001. Η διαφορά αυτή μειώνεται αισθητά κατά το 2005, όπου οι περιφερειακές ανισότητες στη χωρική συγκέντρωση του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας περιορίζονται αρκετά.

Οι αστικές περιοχές αποτελούν τον κύριο τόπο εγκατάστασης των ατόμων με ξένη υπηκοότητα που βρίσκονται στην Ελλάδα, καθώς πάνω από το 81% αυτών επιλέγουν να εγκατασταθούν στις εν λόγω περιοχές, ενώ μόλις το 18,6% σε αγροτικές περιοχές. Οι διαφορές στον τόπο εγκατάστασης για τα δύο φύλα δεν φαίνεται να είναι σημαντικές με τις γυναίκες βέβαια να εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό αστικοποίησης σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας.

Στον κάτωθι Πίνακα 5 παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία για τον τόπο εγκατάστασης των αλλοδαπών ανά Περιφέρεια και φύλο.

Πίνακας 5
Τόπος Εγκατάστασης ατόμων με ξένη υπηκοότητα

Περιφέρειες, Αστικές και Αγροτικές Περιοχές	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	762.191	415.552	346.639
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	81,4%	79,2%	84,0%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	18,6%	20,8%	16,0%
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	15.146	7.796	7.350
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	67,5%	65,0%	70,1%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	32,5%	35,0%	29,9%
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	100.178	53.811	46.367
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	81,3%	78,3%	84,7%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	18,7%	21,7%	15,3%
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	8.870	5.129	3.741
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	58,1%	53,8%	63,9%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	41,9%	46,2%	36,1%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	31.957	18.945	13.012
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	66,7%	62,9%	72,4%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	33,3%	37,1%	27,6%
ΗΠΕΙΡΟΣ	15.692	8.610	7.082
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	59,0%	56,4%	62,3%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	41,0%	43,6%	37,7%
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	19.460	10.059	9.401
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	41,9%	40,8%	43,0%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	58,1%	59,2%	57,0%
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	35.144	20.937	14.207
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	62,8%	59,2%	68,1%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	37,2%	40,8%	31,9%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	39.397	25.643	13.754
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	59,9%	57,3%	64,8%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	66,8%	74,5%	54,2%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	47.882	27.415	20.467
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	52,5%	49,5%	56,7%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	47,5%	50,5%	43,3%
ΑΤΤΙΚΗ	370.218	195.477	174.741
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	99,1%	98,9%	99,3%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	0,9%	1,1%	0,7%
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	9.711	5.380	4.331
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	45,5%	43,6%	47,9%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	54,5%	56,4%	52,1%
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	28.112	14.255	13.857
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	64,8%	62,9%	66,7%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	35,2%	37,1%	33,3%
ΚΡΗΤΗ	40.424	22.095	18.329
α.ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	60,4%	58,9%	62,3%
β.ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	39,6%	41,1%	37,7%

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Όπως διαπιστώνουμε από τα στοιχεία, μόνο στις Περιφέρειες Ιονίων Νήσων και Βορείου Αιγαίου οι περισσότεροι αλλοδαποί βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές. Είναι σκόπιμο όμως

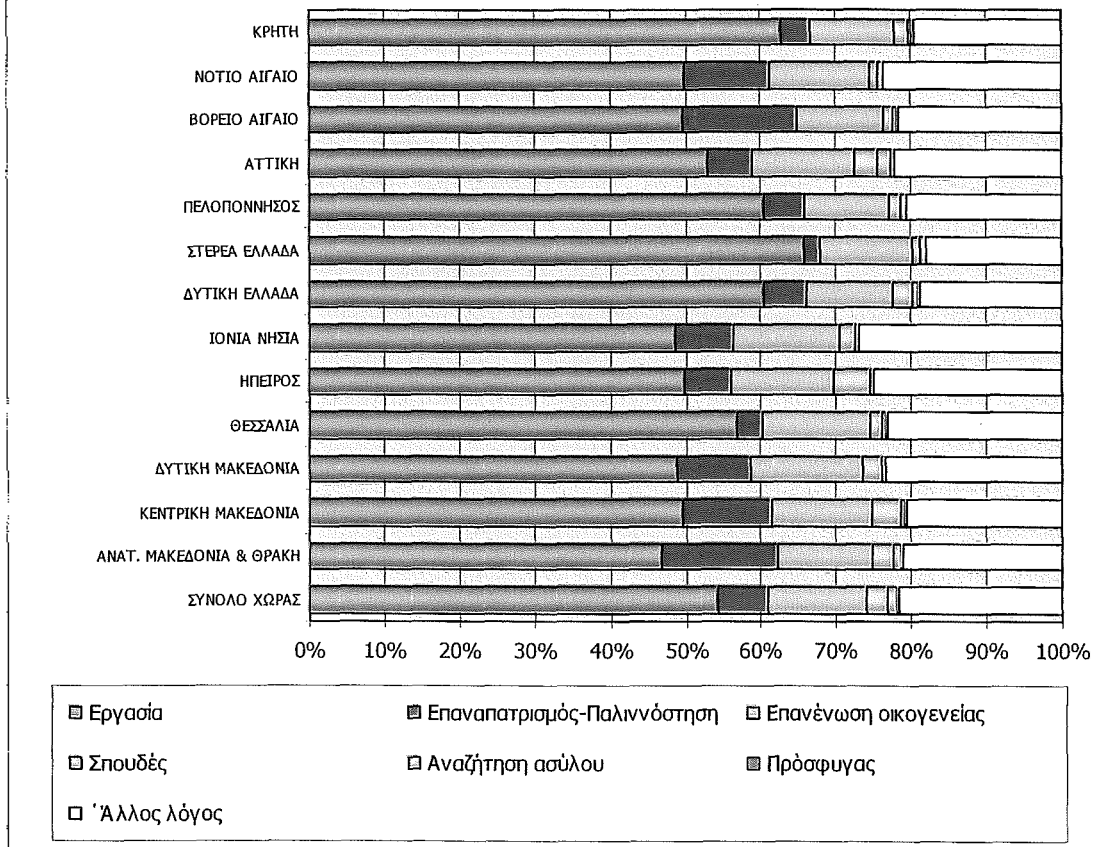
να αναφέρουμε ότι αν εξαιρέσουμε τις Περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, στις οποίες έχει εγκατασταθεί πάνω από το 60% του πληθυσμού ξένης υπηκοότητας με πολύ υψηλό βαθμό αστικοποίησης, στις αστικές περιοχές των υπόλοιπων Περιφερειών της χώρας είναι εγκατεστημένο μόλις το 58% των μεταναστών, ποσοστό αρκετά μικρότερο από το μέσο ποσοστό του συνόλου της χώρας.

3.3.2. ΛΟΓΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Ο κυριότερος λόγος εγκατάστασης των ατόμων με ξένη υπηκοότητα στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής, είναι η εργασία με ποσοστό που ανέρχεται στο 54,2%. Σημαντικό μέρος των αλλοδαπών (21,5%) δήλωσε ότι ήρθε στην Ελλάδα για άλλο λόγο εκτός των κύριων κατηγοριών της απογραφής. Την επανένωση της οικογένειας ως λόγο εγκατάστασης δήλωσε το 13,1%, για επαναπατρισμό ή παλιννόστηση το 6,8%, για σπουδές το 2,7% ενώ την αναζήτηση ασύλου ή ως πρόσφυγες το 1,3% και 0,3% αντίστοιχα.

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση των λόγων εγκατάστασης ανά Περιφέρεια όπως παρουσιάζεται στο Σχεδιάγραμμα 10.

Σχεδιάγραμμα 10
Λόγοι εγκατάστασης αλλοδαπών ανά Περιφέρεια.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Παρατηρούμε ότι μεγαλύτερο από το μέσο ποσοστό του συνόλου της χώρας ως προς τον λόγο εγκατάστασης στην «αναζήτηση εργασίας» έχουν οι Περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου, Κρήτης και Θεσσαλίας.

Για τον λόγο εγκατάστασης «επαναπατρισμός-παλιννόστηση» οι Περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Βορείου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας και Νοτίου Αιγαίου εμφανίζουν ποσοστά υπερδιπλάσια του μέσου όρου της χώρας.

Οι αποκλίσεις από το μέσο ποσοστό της χώρας ως προς στον λόγο εγκατάστασης «επανάνωση οικογένειας» είναι μικρές για όλες τις Περιφέρειες, ενώ στο λόγο εγκατάστασης «σπουδές» ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα υψηλά ποσοστά στις Περιφέρειες Ηπείρου και Κεντρικής Μακεδονίας και κατά δεύτερο λόγο της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και της Αττικής.

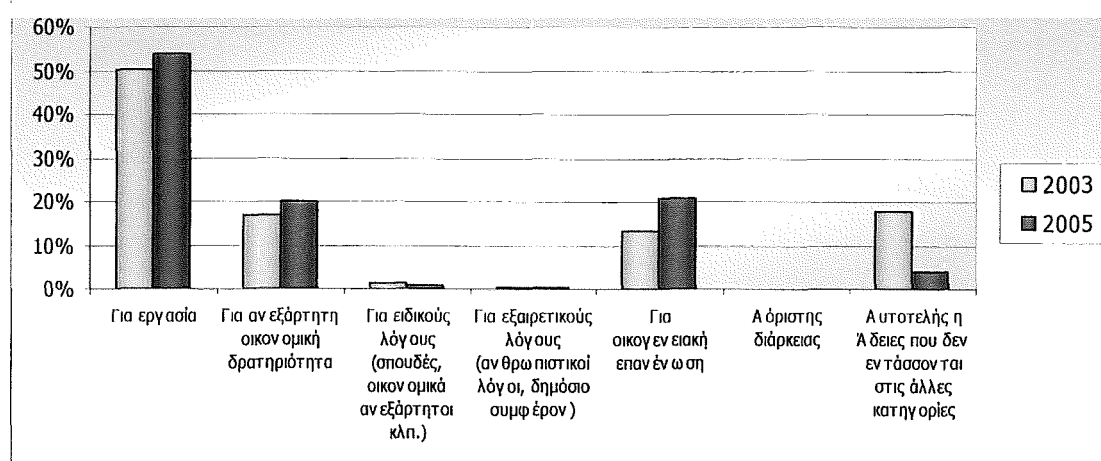
Επίσης, συγκριτικά μεγαλύτερο από το μέσο ποσοστό στον λόγο εγκατάστασης «άλλοι λόγοι» έχουν οι Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Νοτίου Αιγαίου και Ιονίων Νήσων.

Αξιόλογα συμπεράσματα προκύπτουν και από την επεξεργασία της βάσης δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης αναφορικά με τους τύπους άδειας των αλλοδαπών που βρίσκονταν σε ισχύ στα τέλη των ετών 2003 και 2005.

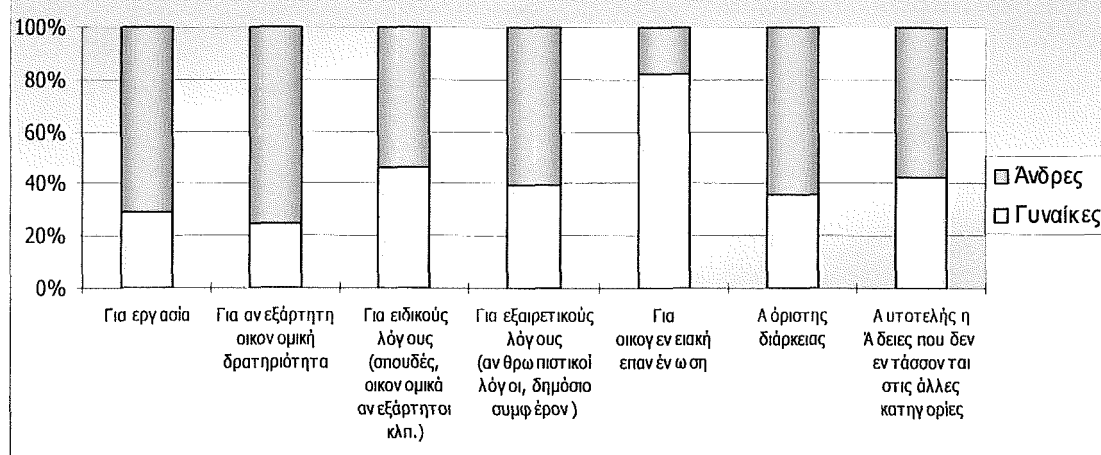
Σχεδιάγραμμα 11

Άδειες διαμονής κατά τύπο και φύλο, 2003 και 2005.

Μερίδια Αδειών Διαμονής κατά τύπο, 2003 και 2005.

Μερίδια Αδειών Διαμονής κατά τύπο και φύλο, 2005.

Πηγή: στοιχεία ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

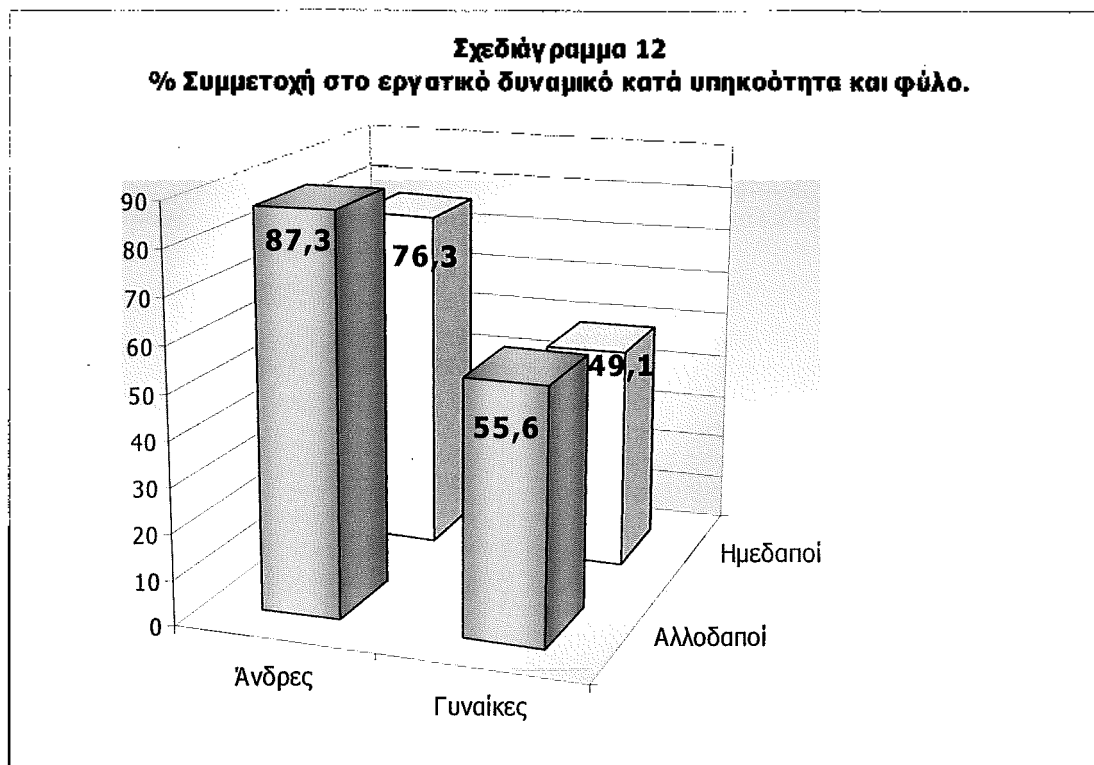
Πιο συγκεκριμένα, ο κυριότερος λόγος έκδοσης άδειας διαμονής είναι η εργασία με ποσοστό που ξεπερνά το 50% και ακολουθούν οι άδειες για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα και για οικογενειακή επανένωση. Και οι τρεις αυτοί τύποι αδειών παρουσιάζουν αύξηση των μεριδίων τους κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, στο συνολικό αριθμό των αδειών που εκδόθηκαν. Από τους υπόλοιπους τύπους άδειας οι αυτοτελείς άδειες εμφανίζουν σημαντική ποσοστιαία μείωση από το 18% που αποτελούσαν το 2003 στο 4% το 2005. Οι τύποι αδειών που εκδόθηκαν για ειδικούς λόγους (σπουδές, οικονομικά ανεξάρτητοι κλπ.), για εξαιρετικούς λόγους (ανθρωπιστικοί λόγοι και δημόσιο συμφέρον) και για αόριστη διάρκεια συγκεντρώνουν και τα δύο έτη πολύ μικρό ποσοστό που ανέρχεται συνολικά στο 1,5% περίπου.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης, τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εξέταση του ποσοστού συμμετοχής των φύλων στις κατηγορίες των αδειών διαμονής κατά το έτος 2005. Ο ανδρικός αλλοδαπός πληθυσμός συγκεντρώνει ποσοστά συμμετοχής μεγαλύτερα του 70% στις άδειες για εργασία και ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα. Από την άλλη μεριά ο γυναικείος πληθυσμός κατέχει το 82% των αδειών διαμονής για οικογενειακή επανένωση. Στις υπόλοιπες κατηγορίες αδειών, που αφορούν τις άδειες για ειδικούς λόγους, τις άδειες για εξαιρετικούς λόγους τις άδειες αόριστης διάρκειας και τις αυτοτελείς άδειες, τα μερίδια συμμετοχής των φύλων είναι σχετικά μοιρασμένα με μια μικρή υπεροχή των ανδρικού φύλου.

3.3.3. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Η συμπεριφορά των μεταναστών στην αγορά εργασίας είναι κατά γενική ομολογία διαφορετική συγκριτικά με τους ημεδαπούς εργαζόμενους. Άλλωστε ο κύριος λόγος που ωθεί τα άτομα στην αλλαγή του τόπου διαμονής, είναι η αναζήτηση εργασίας και η βελτίωση των όρων διαβίωσης. Κατά κανόνα λοιπόν οι μετανάστες έχουν μεγαλύτερη πρόθεση να εργασθούν και συνεπώς η συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό αναμένεται να είναι μεγαλύτερη. Επιπλέον, ο χρόνος παραμονής εκτός εργασίας των μεταναστών είναι πολύ πιο περιορισμένος σε σχέση με τους Έλληνες που διαθέτουν την οικονομική υποστήριξη των οικογενειών τους και συνήθως είναι σε θέση να παρατείνουν την είσοδό τους στην εργασία μέχρις ότου ολοκληρώσουν τις σπουδές τους ή βρουν την επιθυμητή εργασία.

Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται στο παρακάτω Σχεδιάγραμμα 12, όπου παρουσιάζεται η ποσοστιαία συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό κατά φύλο για τους Έλληνες και για τους μετανάστες στο σύνολο της χώρας. Τα στατιστικά δεδομένα που παρουσιάζονται τόσο σε αυτό όσο και στα επόμενα Σχεδιαγράμματα που αφορούν σε διάφορα χαρακτηριστικά της απασχόλησης των μεταναστών προέρχονται από την απογραφή του 2001 και την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ.

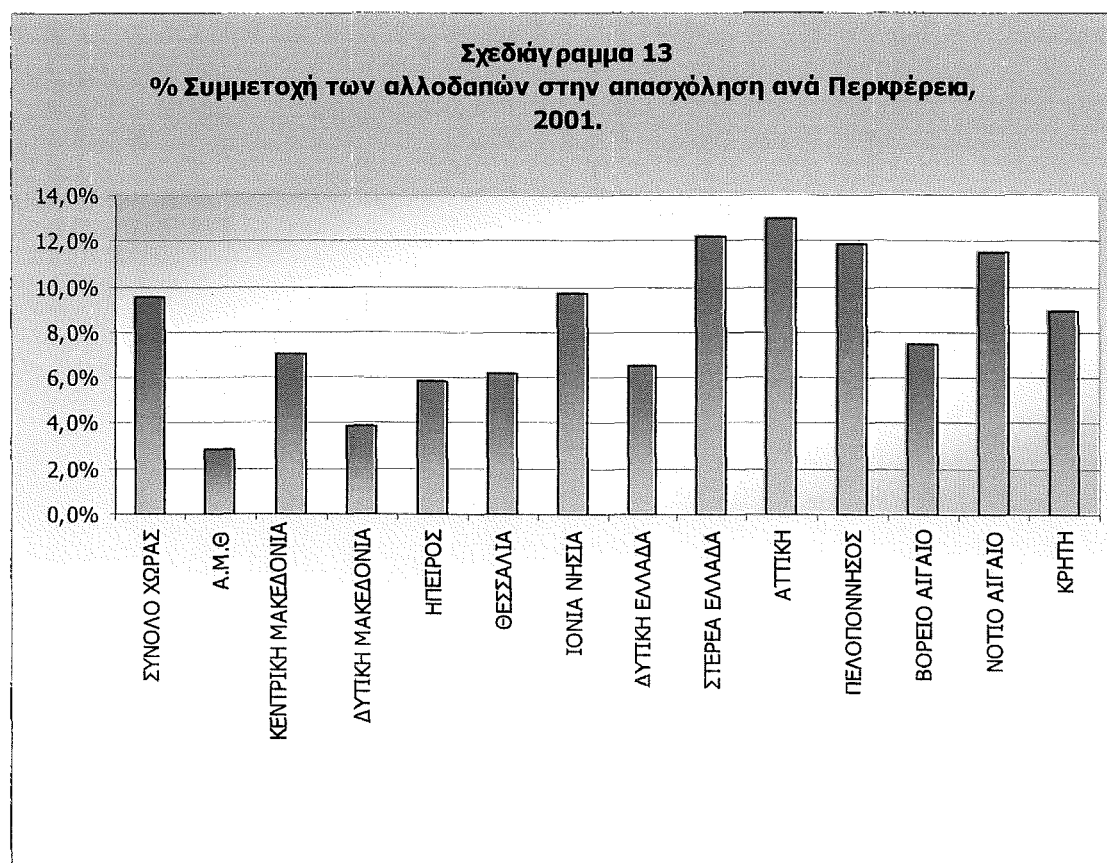

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Το συνολικό ποσοστό συμμετοχής των μεταναστών υπερβαίνει σημαντικά το αντίστοιχο ποσοστό των γηγενών κατά 9 περίπου ποσοστιαίες μονάδες. Η διαφορά μάλιστα στην κατά φύλο συμμετοχή εμφανίζεται μεγαλύτερη στον αντρικό πληθυσμό, όπου η αναλογία των αλλοδαπών ανδρών στο εργατικό δυναμικό ανέρχεται 87,3% και των Ελλήνων ανδρών στο 76% περίπου, ενώ η διαφορά στο γυναικείο πληθυσμό είναι μικρότερη με τις αλλοδαπές γυναίκες να υπερτερούν κατά 6 περίπου ποσοστιαίες μονάδες των Ελλήνων γυναικών.

Ο συνολικός αριθμός τώρα, των ατόμων με ξένη υπηκοότητα που απασχολείται, πλησιάζει τις 392.000 από τους οποίους το 69,1% αποτελούν οι άνδρες και το 30,9% οι γυναίκες. Η εν λόγω απασχόληση αντιστοιχεί στο 9,5% της συνολικής απασχόλησης της χώρας.

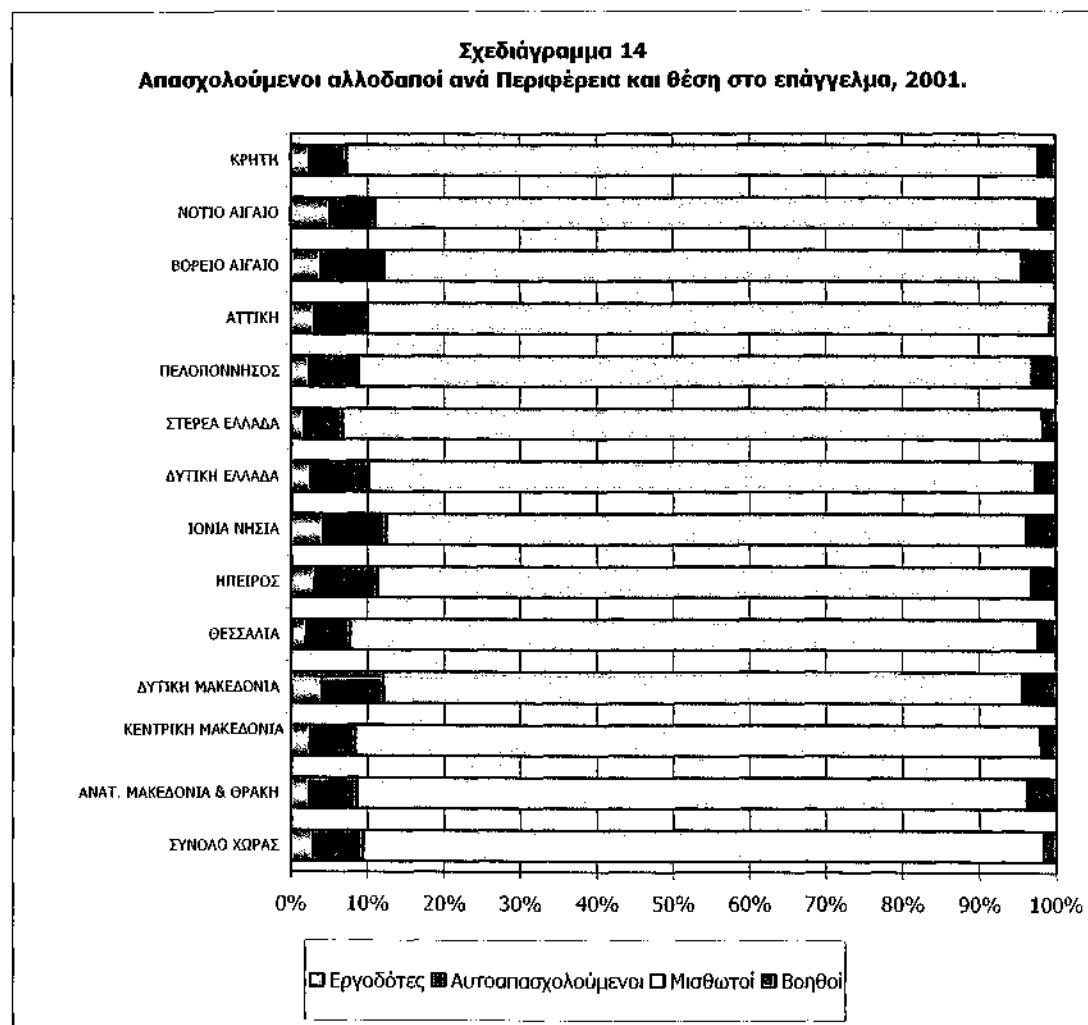
Στο επόμενο Σχεδιάγραμμα 13 απεικονίζονται τα ποσοστά συμμετοχής των αλλοδαπών που εργάζονται ως προς το σύνολο της απασχόλησης ανά Περιφέρεια.

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Παρατηρούμε ότι η μεγαλύτερη συμμετοχή των απασχολούμενων αλλοδαπών εντοπίζεται στις Περιφέρειες Αττικής, Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου, ενώ στις Περιφέρειες Ιονίων Νήσων και Κρήτης τα ποσοστά ακολουθούν τη μέση ποσοστιαία απασχόληση των αλλοδαπών. Αντίθετα, στις υπόλοιπες Περιφέρειες, η συμμετοχή των αλλοδαπών στην απασχόληση είναι σημαντικά μικρότερη, με τις Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και Δυτικής Μακεδονίας να έχουν τα μικρότερα ποσοστά με 2,8% και 3,9% αντίστοιχα.

Σκόπιμη κρίνεται επίσης και η εξέταση της θέσης εργασίας στις επιχειρήσεις, που δήλωσαν ότι κατέχουν οι αλλοδαποί ανά Περιφέρεια. Τα συνολικά στοιχεία παρουσιάζονται στο Σχεδιάγραμμα 14, όπου καταρχήν προκύπτει ότι το 89% των αλλοδαπών εργαζομένων στο σύνολο της χώρας απασχολούνται ως μισθωτοί, το 6,5% ως αυτοαπασχολούμενοι, το 2,8% είναι εργοδότες και το 1,7% ανήκει στα συμβοληθούντα και μη αμειβόμενα μέλη.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Οι διαφοροποιήσεις στη θέση εργασίας των αλλοδαπών μεταξύ των Περιφερειών, δεν παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις, αφού τον μεγάλο όγκο αποτελεί η μισθωτή

απασχόληση, με τη μικρότερη αναλογία να εμφανίζεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (83,5%) και τη μεγαλύτερη στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (91,4%).

Ωστόσο, πρέπει να αναφέρουμε ότι, η συμμετοχή των μεταναστών που δήλωσαν εργοδότες είναι ιδιαίτερα μεγάλη σε σχέση με τη μέση του συνόλου της χώρας στις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (5,2%), Ιονίων Νήσων (4,2%) και Δυτικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου (περίπου 4%).

Αξιοσημείωτα μπορούν να χαρακτηριστούν και τα σχετικά μεγάλα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων στις Περιφέρειες Βορείου Αιγαίου, Ιονίων Νήσων, Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας που ξεπερνούν το 8%.

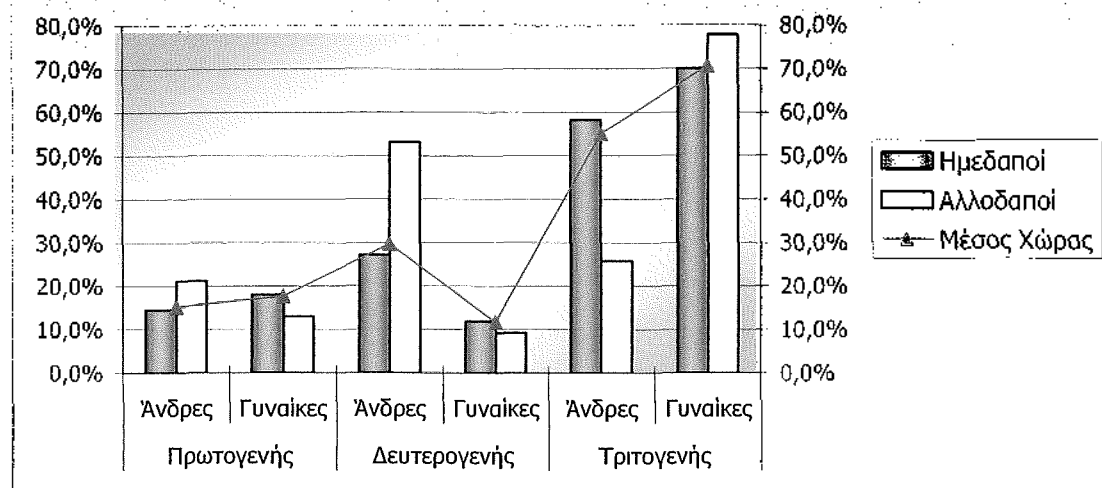
Γενικά, θα παρατηρούσαμε ότι η απασχόληση των μεταναστών παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά που οφείλονται σε αντικειμενικές συνθήκες στις χώρες προορισμού. Είναι σαφές, ότι η άγνοια της κύριας γλώσσας επικοινωνίας για παράδειγμα, ευνοεί την απασχόληση των μεταναστών σε επαγγέλματα στα οποία η καλή γνώση της γλώσσας δεν είναι αναγκαία ή η προοπτική βραχυχρόνιας παραμονής τους στη χώρα προορισμού να δυσχεραίνει την απασχόλησή τους σε μεγάλες επιχειρήσεις και να δημιουργεί κίνητρα για απασχόληση σε εποχικές και χαμηλού κοινωνικού γοήτρου εργασίες.

Από την άλλη πρέπει να συνυπολογίσουμε ότι η εξασφάλιση εργασίας δεν είναι θέμα μόνο προσφοράς από τους μετανάστες αλλά και ζήτησης από τους εργοδότες. Στην Ελλάδα η εξάπλωση του φαινομένου της μετανάστευσης συνέπεσε με την ταχεία οικονομική ανάπτυξη της χώρας κατά την τελευταία δεκαετία, την εισροή των πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για επενδύσεις στις υποδομές και την προετοιμασία για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα.

Έτσι φαίνεται να δικαιολογείται το γεγονός ότι πάνω από τους μισούς άνδρες μετανάστες απασχολούνται στον Δευτερογενή τομέα. Στο Σχεδιάγραμμα 15 απεικονίζονται οι απασχολούμενοι στην Ελλάδα το έτος 2001, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, υπηκοότητα και φύλο.

Σχεδιάγραμμα 15

Απασχολούμενοι κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας και φύλο, στο σύνολο της Χώρας, 2001.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Διαπιστώνουμε ότι η ποσοστιαία συμμετοχή του ανδρικού πληθυσμού στην κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας διάρθρωση παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με την υπηκοότητα. Πιο συγκεκριμένα, στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 21,2% των ανδρών μεταναστών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των Ελλήνων είναι μόλις 14,5%. Επίσης, στον δευτερογενή τομέα απασχολείται το 53% περίπου των ανδρών μεταναστών όταν ο μέσος όρος του συνόλου της χώρας ανέρχεται στο 29,7% ενώ και στον τριτογενή τομέα εμφανίζεται μεγάλη απόκλιση με την συμμετοχή των αλλοδαπών ανδρών να υστερεί κατά 30 περίπου ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο της χώρας.

Από την άλλη μεριά οι αντίστοιχες διαφοροποιήσεις για τις γυναίκες είναι πολύ μικρότερες. Οι αλλοδαπές γυναίκες απασχολούνται περισσότερο από τις Ελληνίδες στον τριτογενή τομέα, ενώ τα ποσοστά απασχόλησης τους στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα είναι 2 και 6 περίπου ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα μικρότερα από τον μέσο όρο της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

4.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΑΝΕΡΓΙΑ

Η μεγάλη εισροή μεταναστών είναι ένα φαινόμενο που αδιαμφισβήτητα έχει επηρεάσει αποφασιστικά την αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή καταδεικνύεται εύκολα αρκεί κανείς να παρακολουθήσει το δημόσιο διάλογο όπου η απασχόληση των αλλοδαπών φαίνεται άλλες φορές να έχει αρνητικά αποτελέσματα, όπως λόγω χάρη τη συμπίεση των μισθών προς τα κάτω ή την τροχοπέδη που αυτή αποτέλεσε στην ορθολογική οργάνωση της ελληνική οικονομίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις επιδοκιμάζεται ως ευτυχές γεγονός, όπως για παράδειγμα ότι ώθησε την οικονομία σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης ή ότι συνέβαλε στην αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων.

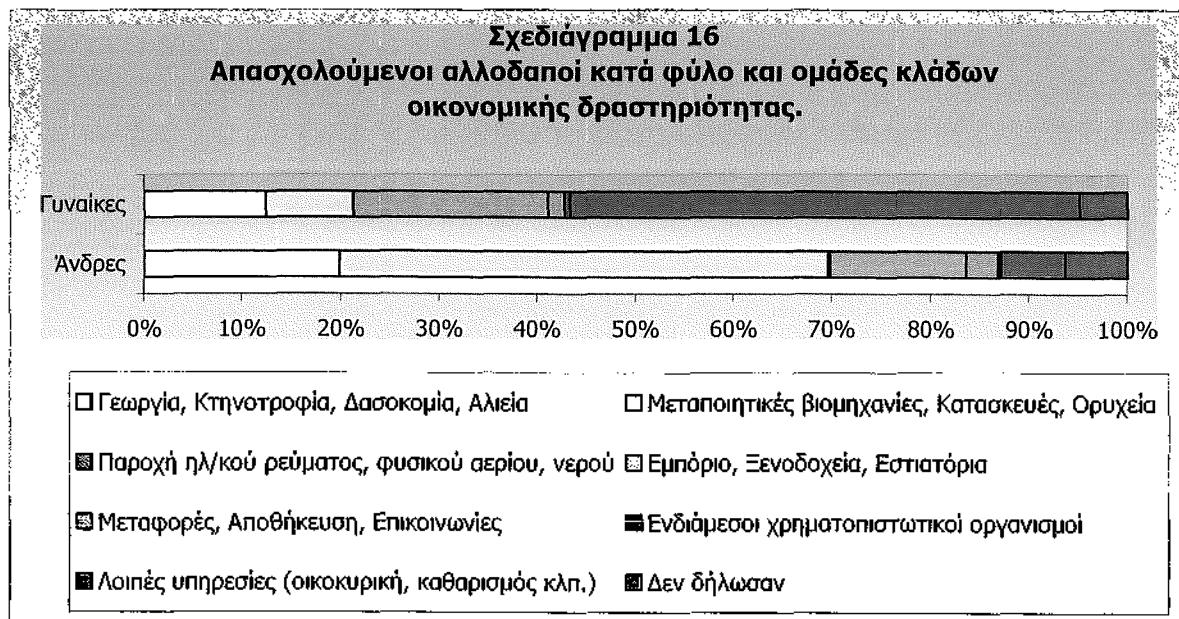
Είναι γεγονός βέβαια ότι η αθρόα είσοδος των μεταναστών συνδέεται σε μεγάλο βαθμό και με τις γενικότερες οικονομικές εξελίξεις που επικράτησαν στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Πρόκειται για μια περίοδο όπου η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, ως προϊόν της βελτίωσης των συνθηκών μακροοικονομικής σταθερότητας προκειμένου η Ελλάδα να ενταχθεί στη ζώνη του ευρώ, της εισροής σημαντικών πόρων από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και σε παράγοντες οι οποίοι ενίσχυσαν την εγχώρια ζήτηση. Σημαντικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε και η συγκυρία για την προετοιμασία της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Αποτέλεσμα ήταν τελικά να διαμορφωθούν ευνοϊκές συνθήκες ζήτησης εργασίας. Και η εισροή των χιλιάδων μεταναστών στη χώρα την περίοδο αυτή, ήρθε να καλύψει τις δομικές ατέλειες που παρουσιάζει η ελληνική αγορά εργασίας⁴².

Πιο συγκεκριμένα, τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των νέων στην απασχόληση, απεικονίζουν μια στρατηγική αριστοποίησης της επαγγελματικής τους θέσης, καθυστερώντας την είσοδό τους στην αγορά εργασίας έως ότου βρεθεί η καταλληλότερη εργασία. Με άλλα λόγια, διαφαίνεται η απροθυμία των Ελλήνων να απασχολούνται σε

⁴² Baldwin-Edwards M. (2001), «Southern European labour markets and immigration: A structural and functional analysis», MMO Working Paper no.5, www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP5.pdf

κοπιώδεις και χαμηλού κοινωνικού γοήτρου εργασίες ως αποτέλεσμα ενός πλέγματος παραγόντων που έχουν να κάνουν κυρίως με την άνοδο του μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου αλλά και με την αυξημένη δυνατότητα προστασίας των ανέργων στο πλαίσιο της μεγάλης οικογένειας και του κοινωνικού κράτους⁴³. Στην περίπτωση αυτή η είσοδος των μεταναστών λειτούργησε συμπληρωματικά παρά υποκατέστησε την εγχώρια εργασία, δεδομένου ότι οι νέοι μετανάστες είναι σε θέση να βρουν ανειδίκευτες και ημειδίκευμένες θέσεις εργασίας. Στο κάτωθι Σχεδιάγραμμα παρουσιάζονται ομαδοποιημένοι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους δήλωσαν ότι απασχολούνται οι αλλοδαποί που βρίσκονται στην Ελλάδα.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Απογραφή 2001

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών μεταναστών της τάξης του 70% περίπου, απασχολούνται στη βαριά βιομηχανία, στις κατασκευές και στη γεωργία ενώ η πλειονότητα των γυναικών, σε ποσοστό 52% περίπου, απασχολείται στην οικοκυρική και στο καθαρισμό σπιτιών. Επιβεβαιώνεται δηλαδή η άποψη, ότι το μεγαλύτερο μέρος των αλλοδαπών εργαζομένων καταλαμβάνει θέσεις εργασίας χωρίς

⁴³ Φακιολάς Ρ. (1996), «Αποδοτικότητα στην εργασία και αύξηση της ηλικίας» από το «Γήρανση και κοινωνία, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΚΚΕ», Αθήνα, σελ.192-194.

προοπτικές εξέλιξης και χωρίς απαιτήσεις αξιολογής εκπαίδευσης όπου δεν υπάρχει αντίστοιχη προσφορά εργασίας από τον γηγενή πληθυσμό.

Ακόμη ένα χαρακτηριστικό της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι η ακαμψία. Η μερική απασχόληση, η εποχική απασχόληση κλπ, όπως αποδεικνύεται από τα πολύ χαμηλά ποσοστά συμμετοχής⁴⁴, αποφεύγονται τόσο από τους ημεδαπούς εργαζόμενους όσο και από τους εργοδότες. Αντίθετα, η άτυπη απασχόληση παράνομων μεταναστών φαίνεται να είναι αρκετά πιο ελκυστική, τη στιγμή που η απασχόληση αυτή, μπορεί να είναι τόσο εύκαμπτη όσο και οι ανάγκες των εργοδοτών ενώ είναι δύσκολο να ελεγχθεί από το κράτος για τη τήρηση της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας.

Επίσης, η ύπαρξη πολλών μικρών και κυρίως οικογενειακών επιχειρήσεων χαμηλής παραγωγικότητας, ευνόησε τη ζήτηση για εποχική και χαμηλόμισθη απασχόληση που οι μετανάστες, σε αντίθεση με τους γηγενείς, δέχονται να αναλάβουν. Σε αυτή τη περίπτωση η απασχόληση των μεταναστών διευκόλυνε τη συνέχιση επιχειρήσεων που σε άλλη περίπτωση πιθανόν να μη ήταν βιώσιμες, ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα⁴⁵. Εξάλλου, οι μικρές επιχειρήσεις είναι δυσκολότερο να ελεγχθούν από τους κρατικούς φορείς, κάτι που συμβαίνει λόγω της έλλειψης τεχνογνωσίας και εμπειρίας των διοικητικών στελεχών αλλά πολύ περισσότερο από το «πελατειακό» καθεστώς που επικρατεί στις σχέσεις διοίκησης και πολίτη⁴⁶.

Επιπλέον, η μετανάστευση απελευθέρωσε εγγενές εργατικό δυναμικό αφού μετέτρεψε σε αρκετές περιπτώσεις την οικογενειακή εργασία σε μισθωτή εργασία. Οικονομικές δραστηριότητες που παλαιότερα πραγματοποιούνταν από την εργασία των μελών της οικογένειας τώρα πραγματοποιούνται από μισθωμένη εργασία μεταναστών⁴⁷.

Συνέπεια όλων αυτών, ήταν η δημιουργία μιας εκτεταμένης αγοράς φθηνής εργασίας από τους χιλιάδες μετανάστες που εισήλθαν με κάθε τρόπο στη χώρα, η οποία όμως συνδέθηκε από την αρχή με την επέκταση της παραοικονομίας και την ανάπτυξη νέων

⁴⁴ Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε. του ΟΑΕΔ, η μερική απασχόληση το έτος 2003 αποτελούσε μόλις 4,2% της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας, από το οποίο το 40,1% επέλεξε αυτό το είδος εργασίας επειδή δεν βρήκε πλήρη απασχόληση.

⁴⁵ Baldwin-Edwards M. (2001), «Southern European labour markets and immigration: A structural and functional analysis», MMO Working Paper no.5, www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP5.pdf

⁴⁶ Αμίτσης Γ. και Λαζαρίδης Γ. (2001), «Οι πολιτικές ρυθμίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα» στο Αμίτσης Γ. και Λαζαρίδη Γ. (επιμ.), Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ 23-68.

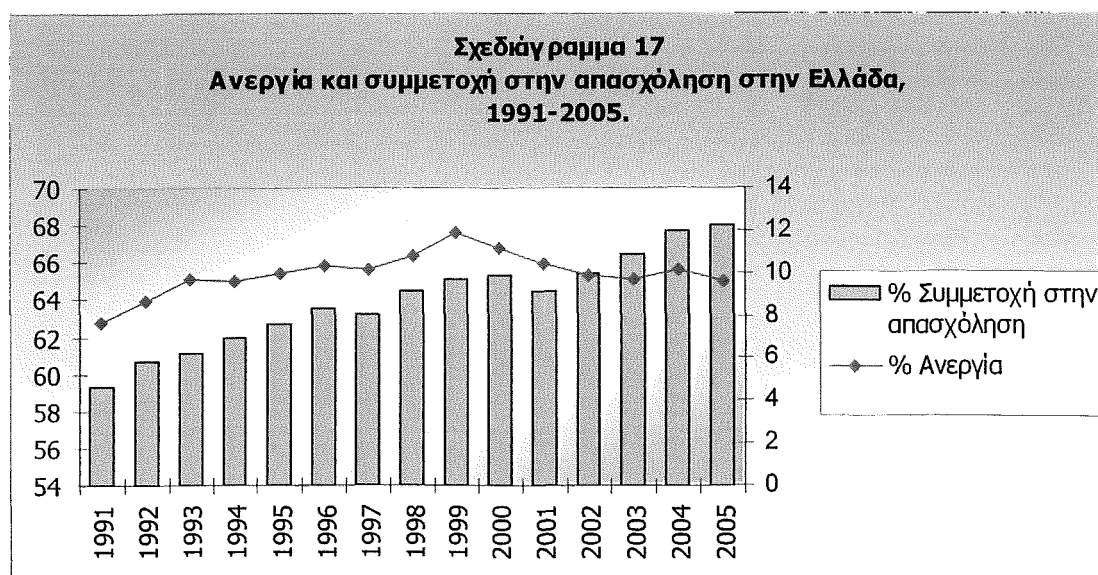
⁴⁷ Lianos Th. (2004), «Report on immigration to Greece (Pilot study)», European Migration Network, Greek National Contact Point, Center for Planning and Economic Research, Athens.

μορφών απασχόλησης που αμφισβητούν τις οικονομικές και κοινωνικές κατακτήσεις όλων των εργαζομένων. Βέβαια, φαινόμενα παραοικονομίας ευδοκιμούν στην χώρα για αρκετές δεκαετίες, όμως η επέκταση της απασχόλησης των παράνομων αλλοδαπών συνεπάγεται την καταπάτηση της εργατικής νομοθεσίας και των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας με την εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού με χαμηλές αμοιβές, την εισφοροδιαφυγή και τον πλουτισμό εργοδοτών από την καθιέρωση δουλοκρατικού τύπου εργασιακών σχέσεων. Μάλιστα η απειλή της σύλληψης και της απέλασης για τους παράνομους μετανάστες ενισχύει τους μηχανισμούς υποταγής και την άσκηση αυθαιρεσιών από μέρους των εργοδοτών.

Το παράδοξο όμως είναι, ότι και στην περίπτωση της ειδικευμένης εργασίας παρά την ύπαρξη εγχώριου αποθέματος ατόμων με ικανοποιητική εκπαίδευση παρουσιάζονται στενότητες, γεγονός που καταδεικνύεται από την απασχόληση περίπου 15.000 αλλοδαπών. Μάλιστα, η νόμιμη απασχόληση αλλοδαπών σε ανώτερες ποιοτικά θέσεις εργασίας έχει περάσει σχεδόν απαρατήρητη χωρίς να έχει προκαλέσει αντιδράσεις παρά το γεγονός ότι είναι εξαιρετικά ανταγωνιστική σε σχέση με την προσφορά εργασίας εγχώριου αντίστοιχου δυναμικού⁴⁸.

Στα παραπάνω πρέπει να συνυπολογίσουμε και την διαφαινόμενη αδυναμία μετατροπής της μεγέθυνσης της οικονομίας σε νέες θέσεις εργασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι παρά τους ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία δέκα χρόνια, δεν υπήρξε ικανοποιητική αύξηση των θέσεων εργασίας. Η αύξηση της απασχόλησης των τελευταίων ετών οφείλεται περισσότερο στη θετική επίδραση της προετοιμασίας και διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων καθώς η μετα-Ολυμπιακή συγκυρία δεν φαίνεται να έχει τα ίδια αποτελέσματα. Στο Σχεδιάγραμμα 17 εμφανίζεται η ποσοστιαία ανεργία και συμμετοχή στην απασχόληση στο σύνολο της χώρας.

⁴⁸ Ανόρδος-Ρυλμόν Γ. (1994), «Μετανάστευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα» στο Ίδρυμα Μαραγκόπουλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Αθήνα: Εστία, σελ.178-179.

Πηγή: ΕΣΥΕ-Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Η συμμετοχή του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας στην απασχόληση ανήλθε μόλις κατά 8,5 περίπου ποσοστιαίες μονάδες σε διάρκεια 14 ετών προσεγγίζοντας το 68% το 2005. Η σχετικά υψηλή ετήσια αύξηση με ποσοστά μεγαλύτερα από 1,5% κατά την προ-Ολυμπιακή περίοδο 2001-2004 δεν συνεχίστηκε και το 2005 όπου η συμμετοχή στην απασχόληση ανήλθε μόλις κατά 0,4%. Αντίθετα, η ανεργία παρουσιάζει κάποιες διακυμάνσεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο παραμένοντας όμως διαρκώς σε υψηλά επίπεδα της τάξης του 10%, έχοντας όμως φθίνουσα πορεία μετά τη μέγιστη τιμή του 12% που προσέγγισε το 1999.

Από αυτές τις διαπιστώσεις, είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε, ότι η είσοδος των μεταναστών δεν δείχνει να συνδέεται με την αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα, αλλά με εγγενή προβλήματα και ατέλειες της αγοράς εργασίας, ενώ η συμπίεση των αμοιβών κυρίως στην ανειδίκευτη εργασία είναι προϊόν της ύπαρξης και συντήρησης της άτυπης αγοράς εργασίας και της εκμετάλλευσης των αλλοδαπών εργαζομένων. Δηλαδή, οι στενότητες που αναδεικνύονται σε όλες τις κύριες κατηγορίες εργασίας (ανειδίκευτη, ημειδίκευμένη, ειδικευμένη κλπ.) οφείλονται λιγότερο στην αντικειμενική ανεπάρκεια και περισσότερο στη δυσχέρεια της χώρας για ορθολογική διαχείριση των ανθρώπινων πόρων παρά στην ύπαρξη μεταναστών στη χώρα.

Η διογκούμενη ενσωμάτωση παράνομων μεταναστών στην παραοικονομία έχει άμεση σχέση με την κρίση διαφόρων τομέων της οικονομίας, για τους οποίους η απασχόληση

φθηνής εργατικής δύναμης προσφέρει μια προσωρινή διέξοδο. Οι φαινομενικές και ηρόσκαιρες λύσεις που μέχρι σήμερα λαμβάνονταν, όπως για παράδειγμα ο μικρός αριθμός αδειών εργασίας καθώς επίσης και η περιορισμένη χρονική διάρκειά τους, μαρτυρούν την επιθυμία της πολιτείας να καθιερώσει την άτυπη αυτή αγορά εργασίας με προφανή οικονομικά οφέλη. Ταυτόχρονα όμως, οδηγούν σε φαινόμενα διακρίσεων καθώς και στη γκετοποίηση των ξένων εργατών που ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης με αποτέλεσμα πλέον να γίνεται ορατός ο κίνδυνος διαιώνισης φαινομένων διάκρισης και ρατσισμού.

4.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

Οι μεταναστευτικές ροές αποτελούν βασικό παράγοντα των δημογραφικών εξελίξεων των κοινωνιών. Στην περίπτωση μάλιστα της Ελλάδας, το φαινόμενο της μετανάστευσης συνιστά βασική συνιστώσα των πληθυσμιακών μεταβολών, λόγω της μακροχρόνιας παράδοσης των Ελλήνων στην αποδημία. Από τα αποτελέσματα των Απογραφών που παρουσιάζονται στον Πίνακα 6, είμαστε σε θέση να εξετάσουμε τη συμβολή της μετανάστευσης στις μεταβολές του συνολικού πληθυσμού.

Πίνακας 6 Συνιστώσες της μεταβολής πληθυσμού στην Ελλάδα, 1951-2001.							
Χρονική Περίοδος	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική Αύξηση	Μετανάστευση			Συνολική Αύξηση
				Έλληνες Υπήκοοι	Ξένοι Υπήκοοι	Καθαρή Μετανάστευση	
1951-1961	1.533.249	577.212	956.037	-224.450	24.165	-200.285	755.752
1961-1971	1.532.475	693.050	839.425	-406.169	37.832	-368.337	471.088
1971-1981	1.438.877	801.509	637.368	164.552	78.856	243.408	880.776
1981-1991	1.183.634	911.193	272.441	251.190	-4.318	246.872	519.313
1991-2001	1.021.381	999.764	21.617	52.746	629.817	682.563	704.180

Πηγή: ΕΣΥΕ και Χρ.Μπόγκαβος 2003

Κατά τις δυο πρώτες εξεταζόμενες χρονικές περιόδους προκύπτει ότι η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται αποκλειστικά στη φυσική αύξηση και συγκεκριμένα στον υψηλό

αριθμό των γεννήσεων. Η μετανάστευση, επέδρασε αρνητικά στην αύξηση του πληθυσμού, λόγω των μεγάλων μεταναστευτικών εκροών των Ελλήνων προς το εξωτερικό την περίοδο αυτή. Τις επόμενες τρεις δεκαετίες όμως, η μετανάστευση επιδρά θετικά στη συνολική πληθυσμιακή αύξηση. Η θετική αυτή συνεισφορά κατά την εικοσαετία 1971-1991 οφείλεται κυρίως στην παλιννόστηση ατόμων με ελληνική υπηκοότητα που κατά τις προηγούμενες δεκαετίες είχαν μεταναστεύσει στο εξωτερικό ενώ τη τελευταία δεκαετία είναι αποτέλεσμα της μεγάλης εισροής ατόμων ξένης υπηκοότητας. Μάλιστα, σε αυτή τη χρονική περίοδο και η συνολική αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στην εισροή αλλοδαπών αφού η φυσική αύξηση του πληθυσμού, λόγω της σταδιακής μείωσης των γεννήσεων, επιδρά μόλις κατά 3% περίπου.

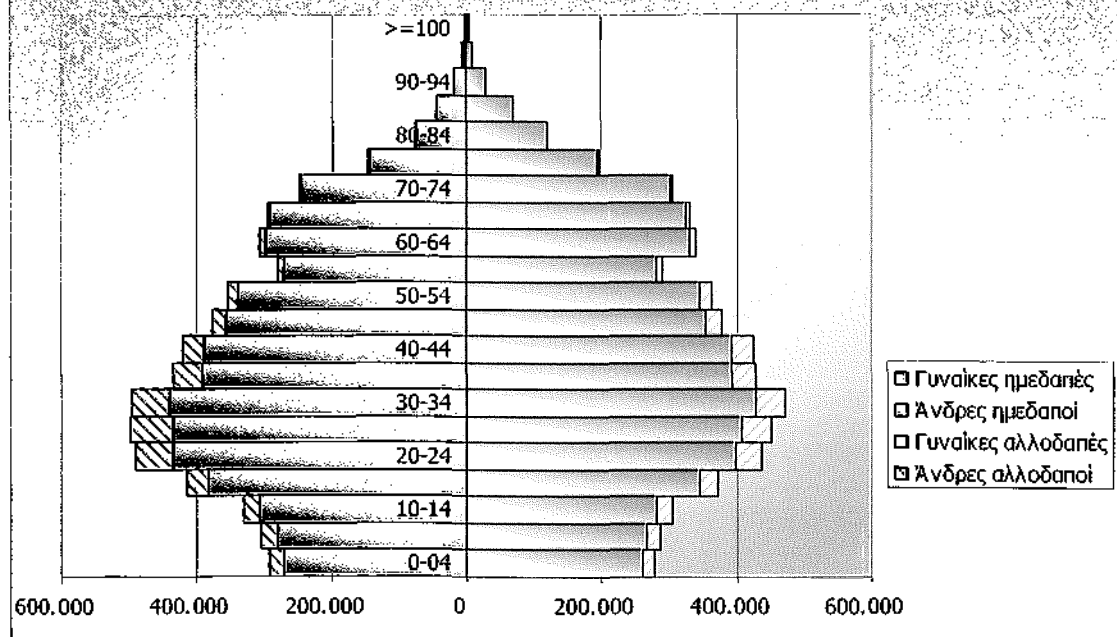
Η επίδραση της εισροής των μεταναστών, είναι ακόμη πιο σημαντική εάν συνυπολογιστεί η κατά ηλικία δομή του πληθυσμού τους, που εξετάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η υπερεκπροσώπηση των μεταναστών στις νεαρότερες ηλικίες 15-44 ετών, έχει σίγουρα κάποια θετική συμβολή στη συρρίκνωση της δημογραφικής γήρανσης του συνολικού πληθυσμού δεδομένου ότι η φυσική πληθυσμιακή μεταβολή δεν εξαρτάται μόνο από τα επίπεδα γονιμότητας και θνησιμότητας αλλά και από την ηλικιακή δομή του πληθυσμού⁴⁹. Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσοίωνες προβλέψεις για μελλοντική ανάκαμψη της φυσικής αύξησης του πληθυσμού στην Ελλάδα μιας και δεν διαφαίνεται κάποια άμεση μελλοντική βελτίωση της γονιμότητας, η ένταξη των μεταναστών φαίνεται να αποτελεί έστω και μια προσωρινή λύση⁵⁰, για την αποφυγή μιας μελλοντικής μείωσης του συνολικού πληθυσμού και κυρίως του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών.

Στο Σχεδιάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζεται η πυραμίδα ηλικιών, η οποία διαχωρίζει τον ελληνικό από τον αλλοδαπό πληθυσμό στην Ελλάδα το 2001 και αποκαλύπτει την ευεργετική δημογραφική επίδραση των μεταναστευτικών εισροών στις παραγωγικές ηλικίες 15-44 ετών και στα δύο φύλα.

⁴⁹ Μπάγκας Χρ. (2003), «Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα», στο Κασιμάτη Κ. κ.α., *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Παλινών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg και Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), σελ.77.

⁵⁰ Ταπεινός Γ. (2002), *Δημογραφία. Πληθυσμός – Οικονομία και Κοινωνίες*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Σχεδιάγραμμα 18
Πυραμίδα ηλικιών του πληθυσμού στην Ελλάδα, 2001.

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Άλλωστε το έντονο δημογραφικό πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει η χώρα ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, συνδέεται με την αγορά εργασίας, καθώς μεταβάλλει το μέγεθος και την ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού της χώρας. Η αύξηση της ηλικίας του εργατικού δυναμικού είναι επόμενο ότι θα οδηγήσει σε μείωση της παραγωγικότητας σε επαγγέλματα που απαιτούν σωματική και μυϊκή δύναμη ενώ ακόμη δημιουργεί προβλήματα στην προσαρμοστικότητα και την κινητικότητα της εργασίας.

Οι δημογραφικές αυτές εξελίξεις συνδέονται άμεσα και με τη μελλοντική βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων που αποτελεί σημαντικό οικονομικο-κοινωνικό ζήτημα για όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι δεδομένο ότι με τις υπάρχουσες δυσμενείς δημογραφικές συνθήκες οδηγούμαστε σε πρωτόγνωρες κοινωνικές εντάσεις μεταξύ των γενεών, μιας και φαίνεται αναπόφευκτη η μεταφορά εισοδημάτων από τους εργαζόμενους προς τους συνταξιούχους. Και στην περίπτωση αυτή, η είσοδος των μεταναστών στην Ελλάδα και πολύ περισσότερο η νομιμοποίησή τους ώστε να καταπολεμηθεί η επέκταση της μαύρης αγοράς εργασίας, αποτελεί σημαντικό μέσο για

τη βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών των ασφαλιστικών ταμείων μέσω της καταβολής των προβλεπόμενων ασφαλιστικών εισφορών.

4.3. ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

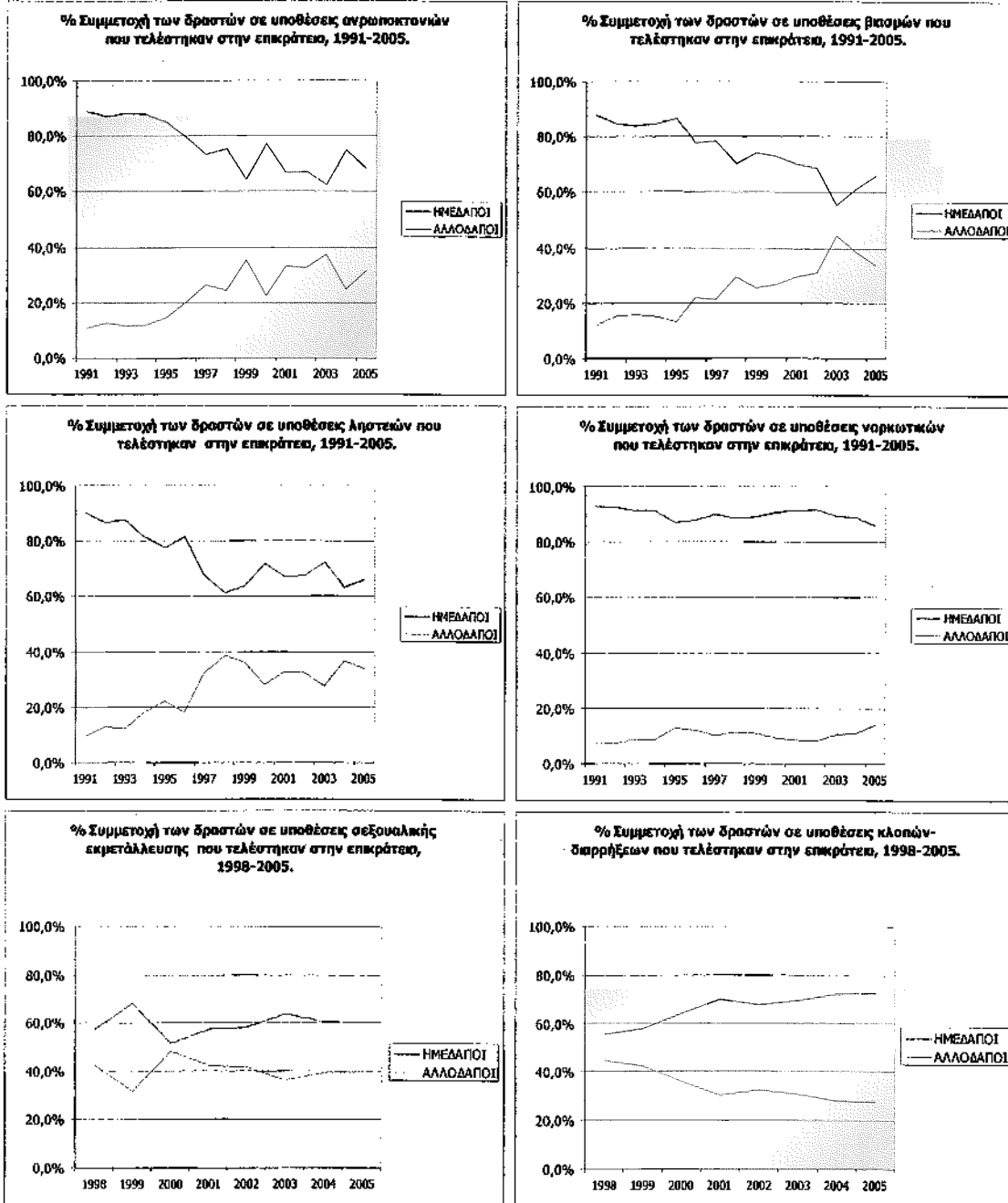
Η γενική εντύπωση που επικρατεί στην Ελλάδα, είναι ότι τα κύματα των λαθρομεταναστών που εισήλθαν στη χώρα τα τελευταία χρόνια, αύξησαν δραματικά την εγκληματικότητα. Η εντύπωση αυτή ενισχύθηκε ιδιαίτερα από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπου διάφορες εγκληματικές πράξεις μεγαλοποιούνται, όταν σε αυτές συμμετέχουν μετανάστες, ενώ οι ειδήσεις αναφορικά με τους αλλοδαπούς επικεντρώνονται στο θέμα της εθνικότητας και προβάλλουν την εικόνα του αδίστακτου κακοποιού.

Η ελληνική κοινή γνώμη συνέδεσε, από τα πρώτα κιόλας χρόνια, τη μετανάστευση με την εγκληματικότητα. Διαμορφώθηκε μια στερεότυπη αντίληψη που ταυτίζει τον μετανάστη στην Ελλάδα με «Αλβανό εγκληματία». Ο μετανάστης αντιμετωπίζεται ως δράστης «απάνθρωπων» αδικημάτων, ως ξένος που εισήλθε στην Ελλάδα για να διαπράξει ειδεχθή εγκλήματα.

Η γενική αυτή αντίληψη, φαίνεται καταρχήν να επιβεβαιώνεται και από την εξέταση των επίσημων στοιχείων του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Πιο συγκεκριμένα, παρακάτω παρατίθενται γραφικές απεικονίσεις για τη συμμετοχή των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών σε έξι κατηγορίες σοβαρών εγκλημάτων (ανθρωποκτονίες, βιασμοί, ληστείες, ναρκωτικά, σεξουαλική εκμετάλλευση, κλοπές-ανθρωποκτονίες) για μεγάλη χρονική περίοδο.

Σχεδιάγραμμα 19

% Συμμετοχή των δραστών σε κατηγορίες σοβαρών εγκλημάτων κατά υπηκοότητα, 1991-2005.

Πηγή: Υπουργείο Δημόσιας Τάξης

Από την παρουσίαση των στοιχείων, προκύπτει ότι το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών είναι ιδιαίτερα υψηλό συγκριτικά με αυτό των ημεδαπών στην τέλεση σοβαρών εγκληματικών πράξεων. Με εξαίρεση τις υποθέσεις ναρκωτικών, όπου το ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών παραμένει σχετικά μικρό, στις υπόλοιπες κατηγορίες εγκλημάτων η ποσοστιαία συμμετοχή των αλλοδαπών κυμαίνεται μεταξύ 30% και 40% κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας, πολύ περισσότερη από τη συμμετοχή τους στο συνολικό πληθυσμό της χώρας.

Μάλιστα, σε όλες τις εξεταζόμενες κατηγορίες υπάρχει αυξητική τάση της συμμετοχής των αλλοδαπών, με εξαίρεση τις υποθέσεις κλοπών-διαρρήξεων. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι ο ετήσιος μέσος όρος αύξησης της συμμετοχής των αλλοδαπών στις ανθρωποκτονίες είναι 14,4%, στους βιασμούς 9,3%, στις ληστείες 20,3%, στις υποθέσεις ναρκωτικών 18,6% και στις υποθέσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης 6,8%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους ημεδαπούς είναι πολύ χαμηλότερα. Αναλυτικότερα αναφέρουμε ότι στις υποθέσεις ναρκωτικών ο ετήσιος μέσος όρος μεταβολής ανέρχεται κατά 11,5%, στους βιασμούς μειώνεται κατά 1,3%, ενώ στα υπόλοιπα εξεταζόμενα εγκλήματα αυξάνεται με ποσοστά όχι μεγαλύτερα του 5,3%.

Επίσης, αναμφισβήτητο γεγονός αποτελεί η διασπορά των εγκληματικών πράξεων σε όλη την επικράτεια. Φαινόμενα βίας και εγκληματικών ενεργειών εμφανίστηκαν, ταυτόχρονα με την είσοδο των μεταναστών από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, σε αγροτικές και παραθεριστικές περιοχές. Παλαιότερα, η εγκληματικότητα ήταν περιορισμένη σε κακόφημες, κυρίως, περιοχές μεγάλων αστικών κέντρων. Η αθρόα είσοδος όμως, παράνομων μεταναστών, αλλά και η σταδιακή ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος με «μαφίες» (αλβανική, ρουμανική, κινέζικη κλπ.), είχαν σαν αποτέλεσμα την επέκταση των εγκληματικών ενεργειών σε όλες τις περιοχές της χώρας ενώ κατέστησαν δυσκολότερη την εξιχνίαση των εγκλημάτων και την σύλληψη των δραστών για τους οποίους δεν διέθεταν κανένα στοιχείο (όνομα, εθνικότητα, τόπο διαμονής, συγγενείς κλπ.).

Ωστόσο, η διασύνδεση της μετανάστευσης με την αύξηση της εγκληματικότητας είναι μάλλον παραπλανητική, παρά το γεγονός ότι το ειδικό βάρος των αλλοδαπών σε αυτήν είναι σημαντικά μεγάλο. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι σε όλες τις αναπτυγμένες κοινωνίες υπάρχει μια θετική συσχέτιση της φτώχειας και της περιθωριοποίησης με την παραβατικότητα και την εγκληματικότητα ανεξάρτητα με την χώρα προέλευσης των ατόμων που περιθωριοποιούνται. Η κρατική ανοχή και η κοινωνική αποδοχή στην

δημιουργία μιας άτυπης μορφής αγοράς, όπου κυριαρχεί η καταπάτηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η εκμετάλλευση των μεταναστών, δημιούργησε έναν φαύλο κύκλο περιθωριοποίησης – μεγαλύτερης παραβατικότητας – εντονότερης καταστολής⁵¹. Έτσι, χωρίς να παραβλέπεται το γεγονός ότι, ο μεταναστευτικός πληθυσμός έχει αναλογικά μεγαλύτερα ποσοστά εγκληματικότητας από ότι ο εγχώριος πληθυσμός, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τις υπόλοιπες παραμέτρους και κοινωνικές συνθήκες που ευνόησαν την περιθωριοποίηση των μεταναστών.

Η εύκολη θεώρηση ότι η μετανάστευση αποτελεί την κύρια αιτία αύξησης της εγκληματικότητας και θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με καταστολή, ευνοεί την ανάπτυξη ξενοφοβικών αντιλήψεων και σε καμία περίπτωση δεν φαίνεται, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, να έχει θετικά αποτελέσματα. Αντίθετα, ο στόχος πρέπει να είναι η βελτίωση της κοινωνικής θέσης των μεταναστών, μέσα από πολιτικές ενσωμάτωσης, που θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για τη δυνατό πιο ομαλή κοινωνική συμβίωση.

4.4. ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ

Κάποιος θα ανάμενε ότι ο πληθυσμός ενός κράτους με μακροχρόνια παράδοση στην αποδημία, θα μπορούσε να κατανοήσει και θα ήταν ανεκτικός απέναντι στους πολιτικούς και οικονομικούς μετανάστες που επιδιώκουν ένα καλύτερο μέλλον σε μια χώρα που ανέκαθεν χαρακτηρίζονταν για τη φιλοξενία της. Αρκεί ακόμη να αναλογιστεί κανείς, ότι στα ελληνικά εδάφη, συνυπήρχαν διάφορες εθνικότητες – Έλληνες, Τούρκοι, Αλβανοί, Σλάβοι κλπ. – για αρκετούς αιώνες.

Η σύγχρονη είσοδος όμως των χιλιάδων μεταναστών στην ελληνική επικράτεια, από την αρχή αντιμετωπίστηκε με καχυποψία και γρήγορα καλλιέργησε ξενόφοβα συναισθήματα. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν διενεργηθεί, η Ελλάδα φαίνεται να έχει μόνιμη θέση, ανάμεσα στις χώρες που διατηρούν την πιο αρνητική στάση για τους μετανάστες. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι σε έρευνα που διεξήχθη στην περιοχή της Αττικής το 1995 από το Εργατικό Κέντρο Αθήνας, οι Έλληνες πολίτες θεωρούσαν υπεύθυνους τους μετανάστες για την υψηλή ανεργία σε ποσοστό 72,5%, για την εγκληματικότητα σε ποσοστό 65,5% και για την πτώση των μισθών σε ποσοστό 53%. Σε έρευνα του

⁵¹ Κορύδης Β. (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα – Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.162-163.

Ευρωβαρομέτρου το 2005⁵², το 85% των Ελλήνων θεωρούσε τους μετανάστες συλλογική εθνική απειλή και το 87% δεν ήθελε τους μετανάστες στην Ελλάδα, ενώ σε αντίστοιχη έρευνα που διενεργήθηκε σε 69 χώρες του κόσμου οι Έλληνες απάντησαν σε ποσοστό 69%, καταλαμβάνοντας την πρώτη θέση, ότι η μετανάστευση είναι κάτι κακό για τη χώρα⁵³.

Η ομολογουμένως αρνητική εικόνα που έχουν οι Έλληνες για τους μετανάστες οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Καταρχήν η συγκέντρωση πολλών μεταναστών σε συγκεκριμένες «φθηνές» περιοχές των αστικών κέντρων είχε σαν αποτέλεσμα την περαιτέρω υποτίμηση της ακίνητης περιουσίας⁵⁴ που σε συνδυασμό με την ορατή ένδεια από τους άστεγους αλλοδαπούς χρησιμοποιήθηκαν ως επιχειρήματα από τα μέσα επικοινωνίας, για την υποβάθμιση των πόλεων. Καλλιεργήθηκαν φαινόμενα ξενοφοβίας ενώ η οποιουδήποτε είδους συγκέντρωση μεταναστών σε κάποιο σημείο της πόλης δημιούργησε το φόβο μιας απροσδιόριστης απειλής⁵⁵.

Η ρατσιστική συμπεριφορά και η καχυποψία της ελληνικής κοινωνίας προς τους μετανάστες, ενισχύθηκε επίσης αρκετά, από τα μέσα επικοινωνίας, τα οποία συνέβαλαν στην ανάπτυξη της ιδέας ότι οι μετανάστες είναι οι υπαίτιοι για την αύξηση της εγκληματικότητας.

Ενδείξεις ξενοφοβίας φαίνεται να συνδέονται και με την αύξηση της επαγγελματικής αβεβαιότητας και της ανεργίας τα τελευταία χρόνια. Κάτι τέτοιο βέβαια ισχύει κυρίως για τους εργαζόμενους με χαμηλή εκπαίδευση που θεωρούν τους μετανάστες ως ανταγωνιστές στην αγορά τόσο για την εργασία όσο και για το επίπεδο των αμοιβών.

Τέλος, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ομοιογένειας της ελληνικής κοινωνίας έναντι άλλων πολυεθνικών κοινωνιών. Η θρησκεία και η ελληνική γλώσσα αποτέλεσαν τα κύρια συστατικά της σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας ενώ η κληρονομιά των ηθών και εθίμων διατήρησε τις ελληνικές παραδόσεις στο πέρασμα αρκετών αιώνων. Ο φόβος των Ελλήνων σε αυτή την περίπτωση πηγάζει από το ότι η ενσωμάτωση χιλιάδων αλλοδαπών που προέρχονται από διαφορετικές φυλές και έχουν διαφορετικές θρησκείες είναι πιθανό να αλλοιώσει την ελληνική ταυτότητα και να

⁵² Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 16.03.2005.

⁵³ Εφημερίδα «METRO», 20.12.2005.

⁵⁴ Fakiolas R. (1997), «Recent efforts to regularize undocumented immigrants», European Foundation for the improvement of living and working conditions, p.17-18.

⁵⁵ Lianos Th. (2004), «Report on Immigration to Greece (Pilot study)», European Migration Network, Greek National Contact Point, Center for Planning and Economic Research, Athens.

επηρεάσει τα ήθη. Ο φόβος μάλιστα για τους μη Χριστιανούς μετανάστες φαίνεται να είναι μεγαλύτερος, δεδομένου ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει προειδοποιήσει κατά καιρούς τους «πιστούς» για τον κίνδυνο της απώλειας των εθνικών παραδόσεων από αυτούς.

Παρά την διαπιστωμένη ύπαρξη ξενοφοβικής και ρατσιστικής συμπεριφοράς στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι δεν υπάρχει κάποια οργανωμένη ή σοβαρή προσπάθεια να διακυβεφθούν οι ζωές των μεταναστών πλην μεμονωμένων περιστατικών που σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να παρέχουν τη βάση για το ότι η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει σημάδια εκτενούς ρατσιστικής και ξενοφοβικής συμπεριφοράς⁵⁶ που έχουν παρατηρηθεί σε άλλες δυτικές κοινωνίες (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία κλπ.)

⁵⁶ Lianos Th. (2004), «Report on immigration to Greece (Pilot study)», European Migration Network, Greek National Contact Point, Center for Planning and Economic Research, Athens.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ, ΜΕΤΡΑ

Η χάραξη μεταναστευτικών πολιτικών έχει αποδειχθεί εξαιρετικά δύσκολη και επίμαχη τόσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και για τις ευρωπαϊκές δυτικές κοινωνίες. Ωστόσο, η αντιμετώπιση των προβλημάτων που πηγάζουν είτε από την αποσπασματική μεταναστευτική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών του νότου, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, που τα τελευταία χρόνια μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής μεταναστών είτε από τις πολιτικές των παραδοσιακών μεταναστευτικών κρατών, καθιστά αναγκαία την κατανόηση της νέας διεθνούς πραγματικότητας και της τάσης διεθνοποίησης της αγοράς εργασίας ενώ απαιτεί την προσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου και τη λήψη ουσιαστικών μέτρων και ενεργειών, αν δεν επιθυμούμε να συσσωρευθούν οξυμένα κοινωνικά προβλήματα με άγνωστες κοινωνικο-πολιτικές προεκτάσεις.

Παρακάτω, γίνεται μια προσπάθεια να εντοπιστούν κατά την κρίση μας από την μέχρι σήμερα ακαδημαϊκή και πολιτική φιλολογία, οι βασικές γενικές κατευθύνσεις που θα πρέπει να διέπουν τόσο την ευρωπαϊκή όσο και την εθνική μεταναστευτική πολιτική. Άλλωστε, η στοιχειοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών είναι εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση και σίγουρα δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

5.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

Τα τελευταία χρόνια έχει επικρατήσει στους κόλπους της Ένωσης η αντίληψη για διαμόρφωση μιας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, την αναζήτηση οικονομικής ισορροπίας στα συστήματα κοινωνικής προστασίας, τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις στις χώρες υποδοχής καθιστούν τη μετανάστευση ως μια από τις σημαντικότερες κοινωνικο-οικονομικές προκλήσεις της Ένωσης.

Η χάραξη λοιπόν, μιας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής καθίσταται αναγκαία, ύστερα από τη σταδιακή μετατροπή όλων των κρατών μελών της Ε.Ε. των 15 σε χώρες υποδοχής μεταναστών αλλά και λόγω του στόχου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι πολιτικές της κατάργησης των εθνικών συνόρων και της ελεύθερης διακίνησης όλων των ατόμων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναδεικνύουν τη σημαντική συμβολή που μπορεί να έχει αυτή, στη διαμόρφωση ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής. Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα μιας εθνικής πολιτικής συναρτάται σε μεγάλο βαθμό με τις πολιτικές των υπόλοιπων κρατών μελών. Τη στιγμή που η γεωγραφική κινητικότητα των πολιτών των κρατών της Ε.Ε. είναι ελεύθερη, η ύπαρξη διαφορετικών θεσμικών πλαισίων που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη δημιουργεί διαφοροποιήσεις όσον αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος. Το αποτέλεσμα είναι τελικά να δυσχεραίνεται η ρύθμιση του φαινομένου και να δημιουργούνται είτε εστίες μόνιμης εγκατάστασης είτε εστίες διακίνησης στα διάφορα κράτη μέλη ανάλογα με την αυστηρότητα ή την ελαστικότητα των θεσμικών τους πλαισίων⁵⁷.

Η σύγκλιση όμως των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών δεν είναι εύκολη υπόθεση και παρουσιάζει πολλά προβλήματα που προσκρούουν στις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Άλλωστε, η ιστορία των κρατών είναι τόσο διαφορετική με αποτέλεσμα η αξιολόγηση των διαστάσεων του φαινομένου της μετανάστευσης να προσεγγίζεται ανόμοια από την κάθε κοινωνία. Ακόμη και οι εμπειρίες από την εφαρμογή μεταναστευτικών πολιτικών είναι εντελώς διαφορετικές τόσο για τις παραδοσιακές δυτικές κοινωνίες όσο και για νέα κράτη υποδοχής μεταναστών της νότιας Ευρώπης.

Η εναρμόνιση των μεταναστευτικών πολιτικών και η διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής, μπορεί να επιτευχθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει τη δυνατότητα να παίξει ένα καθοριστικό, ρυθμιστικό και υποστηρικτικό ρόλο. Είναι σε θέση να συγκεντρώσει τη συσσωρευμένη εμπειρία του παρελθόντος και να προωθήσει μια προοδευτική και τολμηρή στάση. Έχει τη δυνατότητα δηλαδή, να αναδιαμορφώσει τις εθνικές μεταναστευτικές πολιτικές, μιας και οι κυβερνήσεις φαίνεται να αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες και να κάνουν διάφορες υποχωρήσεις, αγνοώντας την ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων που αναδεικνύονται από τις διάφορες πτυχές του ζητήματος της μετανάστευσης, μπροστά στην εξυπηρέτηση συμφερόντων και στο φόβο της απώλειας της εξουσίας.

⁵⁷ Πολυζωγόπουλος Χρ. (2003), «Σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική. Μετανάστες ισότιμοι πολίτες», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, τεύχος 92.

Για το σκοπό αυτό, οι κύριες κατευθύνσεις μιας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής πρέπει να δοθούν μέσα από θεμελιώδεις αρχές που να προσαρμόζονται στις ανάγκες όλων των ευρωπαϊκών μεταναστευτικών πολιτικών με κυρίαρχο στόχο το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας⁵⁸.

Πιο συγκεκριμένα, οι κύριες πτυχές μιας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- Την αναμόρφωση του νομικού πλαισίου και τον σαφή επαναπροσδιορισμό των όρων του πρόσφυγα, του μετανάστη και του οικονομικού μετανάστη, ώστε τουλάχιστον να υπάρχει ενιαία ρύθμιση και αντιμετώπιση των ζητημάτων. Ειδικά όσον αφορά τους πολιτικούς πρόσφυγες απαιτείται η εναρμόνιση των εθνικών θεσμικών πλαισίων που να διέπουν την υποδοχή των προσφύγων και των αιτούντων πολιτικό άσυλο.
- Την ολοκληρωμένη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, η οποία θα εξσορροπεί τις εισόδους για ανθρωπιστικούς και οικονομικούς λόγους⁵⁹. Απαιτείται δηλαδή, η υιοθέτηση μιας σφαιρικής προσέγγισης για τη διαχείριση της μετανάστευσης σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις και οι σχέσεις των μεταναστευτικών ροών.
- Τον επανακαθορισμό της διαδικασίας εισόδου των υπηκόων των τρίτων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την καθιέρωση ενιαίου προτύπου θεωρήσεων εισόδου.
- Τη καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης τόσο με την ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα στο πλαίσιο κοινών κανόνων ή δημιουργίας ευρωπαϊκής μεθοριακής φρουράς όσο και με την καταπολέμηση των δικτύων λαθρομετανάστευσης και την θέσπιση αυστηρών κυρώσεων για εγκληματικές ενέργειες που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων.
- Την ανάπτυξη ενός προτύπου ενσωμάτωσης των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής σε ζητήματα που αφορούν την απασχόληση, την κοινωνική προστασία και την εκπαίδευση προκειμένου να μειωθούν οι διαφορές μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις.

⁵⁸ Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ, σελ.125-126.

⁵⁹ Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (2003), «Διεθνοποίηση και μεταναστευτική πολιτική» στο Κ.Κασιμάτη κ.α., *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg και Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), σελ.292.

Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην οργάνωση των εκπαιδευτικών θεσμών, μιας και η εκπαίδευση πρωτίστως βοηθάει στη διαδικασία ενσωμάτωσης των παιδιών δεύτερης γενιάς αλλά και των μεταναστών. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται απαραίτητη η ανάπτυξη μοντέλων πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης που θα λειτουργήσουν ως βασικοί μηχανισμοί ενσωμάτωσης των μεταναστών⁶⁰.

- Τη συνεργασία με τις χώρες αποστολής τόσο σε θέματα ρύθμισης των μεταναστευτικών ροών όσο και σε θέματα σύναψης συνεργασιών για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης. Εδώ εντάσσονται πολιτικές παροχής οικονομοτεχνικής βοήθειας στις «τρίτες χώρες» για την ανάπτυξη των απαραίτητων δομών έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η παράνομη μετανάστευση αλλά και να βελτιωθούν μακροπρόθεσμα οι συνθήκες διαβίωσης στις χώρες αυτές ώστε να ευνοηθούν συνθήκες συγκράτησης του πληθυσμού αλλά και παλιννόστησης των μεταναστών. Επίσης, συνεργασία με τρίτες χώρες για την ευαισθητοποίηση στους κινδύνους λαθρομετανάστευσης και εμπορίας ανθρώπων.

5.2. ΕΛΛΑΔΑ

Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των μεταναστών στην Ελλάδα και οι συνέπειες που έχει η ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με ουσιαστικές πολιτικές σε όλες της εκφάνσεις της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής πραγματικότητας που υπάρχουν αυτή την στιγμή στην Ελλάδα.

Ο πρωταρχικός στόχος τέτοιων πολιτικών πρέπει να είναι ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας των μεταναστών, η ισότιμη αντιμετώπισή τους τόσο από τους θεσμούς όσο και από τις δομές και τα όργανα της Ελληνικής Πολιτείας, ο σεβασμός της «διαφορετικότητας» και η ανάδειξη της πολυπολιτισμικότητας. Η διασφάλιση των παραπάνω αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την καταπολέμηση των φαινομένων ρατσισμού και ξενοφοβίας που αναπτύσσονται, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής μέσα σε μια κοινωνία

⁶⁰ Μπάγκας Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ, σελ.128.

αλληλεγγύης. Η ομαλή ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία θα δράσει ευεργετικά στην κοινωνική συνοχή η οποία αποτελεί αναγκαία και ικανή συνθήκη για ένα κράτος δικαίου, ισονομίας και ισοπολιτείας.

Άλλωστε η Ελλάδα ως νέα χώρα υποδοχής μεταναστών, βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση απέναντι στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με την έννοια ότι έχει τη δυνατότητα να υιοθετήσει μεταναστευτικές πολιτικές που δεν εξαντλούνται σε πρακτικές αστυνόμευσης και καταστολής αποφεύγοντας τις λανθασμένες προσεγγίσεις των «παραδοσιακών» δυτικών κοινωνιών ως προς το μεταναστευτικό φαινόμενο.

Στο πλαίσιο αυτό, κύριο άξονα μιας εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να αποτελεί η αποτίμηση της προστιθέμενης αξίας της συμβολής των μεταναστών στην αναπτυξιακή δυναμική της χώρας. Τον δεύτερο άξονα θα πρέπει να αποτελεί η κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών. Η αναδιαμόρφωση και διεύρυνση του θεσμικού πλαισίου στα κρίσιμα μεταναστευτικά ζητήματα σχετικά με τις εργασιακές σχέσεις, την κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία, τους μετανάστες δεύτερης γενιάς κλπ. Ο τρίτος βασικός άξονας της πολιτικής για τη μετανάστευση είναι η αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης. Η φύλαξη των συνόρων και η εξάλειψη της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων αποτελούν τα βασικά θέματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν⁶¹.

Πιο συγκεκριμένα, οι κύριες πτυχές της εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- Την υιοθέτηση σφαιρικής προσέγγισης για τη διαχείριση της μετανάστευσης. Θα πρέπει να αποτιμώνται οι επιδράσεις και οι σχέσεις των διαφόρων κατηγοριών των μεταναστευτικών ροών.
- Τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, μέσα από την αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας, των αντιφάσεων και των κενών της υπάρχουσας νομοθεσίας. Εδώ εντάσσονται και οι πρακτικές της διοίκησης που ακολουθούνται για την εφαρμογή του νόμου ενώ χρήσιμη θα ήταν και η έκδοση πολύγλωσσου οδηγού δημόσιων και κοινωνικών υπηρεσιών.
- Τη δημιουργία πολύγλωσσων κέντρων πληροφόρησης και υποστήριξης των μεταναστών στις βασικές δομές της τοπικής αυτοδιοίκησης όπου κατά κανόνα συγκεντρώνεται η διεκπεραίωση των υποθέσεών τους.

⁶¹ Κοσιμάτη Κ. κ.α. (2003), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg και Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), σελ.12-13.

- Την κατάρτιση προγραμμάτων για την γλωσσική εκπαίδευση αλλά και την πολιτισμική και κοινωνικο-πολιτική πληροφόρηση των μεταναστών. Είναι αναγκαία η γνώση της ελληνικής γλώσσας όπως και η χρήση κάθε διόδου επικοινωνίας από όλες τις πλευρές έτσι ώστε να ξεπεραστούν το δυνατό συντομότερα τα αναμενόμενα προβλήματα σε επίπεδο επικοινωνίας.
- Την καθιέρωση συνεπούς και διάφανης πολιτικής και διαδικασιών για το άνοιγμα της αγοράς εργασίας στους υπηκόους τρίτων χωρών. Η ύπαρξη συγκεκριμένης στρατηγικής για την απασχόληση έτσι ώστε να είναι εφικτή η σύνδεση της μετανάστευσης με τις πραγματικές ανάγκες της αγοράς εργασίας.
- Τη θέσπιση αυστηρών ποινών προς τους εργοδότες που απασχολούν παράνομα μετανάστες έτσι ώστε να υπάρχει πολλαπλάσια αρνητική συνέπεια σχετικά με το προσδιορισμένο όφελος από την παράνομη απασχόληση αλλοδαπού. Οι ποινές προς τους εργαζόμενους μετανάστες μπορούν να είναι ελαστικότερες λόγω της αντικειμενικά δυσχερέστερης θέσης στην οποία υπάγονται.
- Η καθιέρωση κινήτρων για τους ευρισκόμενους παράνομα στην Ελλάδα για την ένταξή τους στα προγράμματα νομιμοποίησης.
- Την ενδυνάμωση όλων των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης για τους ήδη εγκατεστημένους και νομιμοποιημένους μετανάστες. Ειδικά όσον αφορά τον γυναικείο πληθυσμό και τα παιδιά 2^{ης} γενιάς απαιτείται η λήψη ειδικών μέτρων για την κοινωνικο-οικονομική τους ένταξη.
- Τη δυνατότητα νομιμοποίησης των παιδιών που ενηλικιώνονται στην ελληνική επικράτεια και εκπαιδεύονται σε ελληνικά σχολεία. Η συμμετοχή στην ελληνική εκπαίδευση αποτελεί το βασικότερο παράγοντα κοινωνικής ενσωμάτωσης όλων των μεταναστών και των παιδιών τους στη χώρα υποδοχής.
- Την ενδυνάμωση των μέσων και των δικτύων ενημέρωσης έτσι ώστε να φτάνει η πληροφορία στους μετανάστες. Ως προς αυτό το πρόβλημα οι σύλλογοι και οι κοινότητες των μεταναστών έχουν να παίξουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο οργάνωσης και προώθησης της πληροφόρησης.

- Την ανάπτυξη σχέσεων εταιρικής σχέσης με τις χώρες αποστολής μεταναστών. Η ενθάρρυνση των μεταναστών να διατηρήσουν σχέσεις με τις χώρες καταγωγής τους, η λήψη μέτρων για την υποστήριξη της επανένταξης των θυμάτων λαθρομετανάστευσης στην χώρα τους αλλά και η σύναψη διμερών συμφωνιών με τις χώρες αποστολής για ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.
- Την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, της εμπορίας ανθρώπων και της μεταφοράς λαθρομεταναστών. Ιδιαίτερη έμφαση στη λήψη μέτρων για την παρακολούθηση των παράνομων διακινήσεων, την καταπολέμηση των δικτύων λαθρομετανάστευσης και την επιβολή αυστηρών κυρώσεων που συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μετανάστευση αποτελεί σημαντική πρόκληση για όλες τις χώρες υποδοχής μεταναστών, όπως τα τελευταία χρόνια έχει εξελιχθεί και η Ελλάδα με αποτέλεσμα πλέον να χαρακτηρίζεται ως μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Τα μεταναστευτικά αυτά ρεύματα προσφέρουν νέες ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν προς όφελος της ανάπτυξης της οικονομίας αλλά ταυτόχρονα μπορεί να συνεπάγονται κοινωνικά προβλήματα όπως τον κοινωνικό αποκλεισμό και άλλα φαινόμενα που υπονομεύουν την κοινωνική συνοχή. Η έκβαση της πρόκλησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το σχεδιασμό και την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών οι οποίες θα μεγιστοποιήσουν τα οφέλη της μετανάστευσης αλλά συγχρόνως θα αμβλύνουν τα ενδεχόμενα προβλήματα, προωθώντας την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών και μεριμνώντας ώστε να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή και ισορροπία του εθνικού κορμού.

Η παρούσα εργασία είχε σκοπό την συγκέντρωση και παρουσίαση χαρακτηριστικών για τον πληθυσμό των μεταναστών που βρίσκεται στην Ελλάδα για τον οποίο οι γνώσεις είναι αρκετά περιορισμένες και αποσπασματικές. Άλλωστε, το πρώτο σημαντικό βήμα για την έγκαιρη και ουσιαστική αντιμετώπιση των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου της μετανάστευσης είναι οι δυνατόν καλύτερες στατιστικές πληροφορίες για τους αριθμούς, τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εισερχομένων αλλά και τα οικονομικά και κοινωνικά επακόλουθα από την παρουσία τους. Για τον σχεδιασμό και υιοθέτηση μιας μεταναστευτικής πολιτικής είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη ότι ο πληθυσμός μεταναστών δεν αποτελεί ένα ομοιογενές σώμα. Πρέπει δηλαδή, να αξιολογηθούν τόσο τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού ως συνόλου όσο και οι διαφοροποιήσεις στους κόλπους του.

Στην εργασία αυτή εντοπίζονται, από την επεξεργασία και ανάλυση των διαθέσιμων επίσημων στατιστικών δεδομένων, τα βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των μεταναστών. Αναδεικνύονται ορισμένες σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται στο εσωτερικό του πληθυσμού αυτού.

Οι γενικές παρατηρήσεις που καταρχήν αξίζει να σημειωθούν για τις μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι υπάρχει συντριπτική κυριαρχία μιας συγκεκριμένης χώρας προέλευσης, της Αλβανίας, της οποίας οι υπήκοοι ξεπερνούν

κατά πολύ το μισό του συνολικού μεταναστευτικού αποθέματος της χώρας. Επίσης, οι ροές προς την Ελλάδα τροφοδοτούνται κυρίως από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και τις χώρες των Βαλκανίων με ποσοστό που ξεπερνά το 80% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού που βρίσκεται στην Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή βέβαια συνδυάζεται με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες αυτές αλλά και με τις πολεμικές συρράξεις στην περιοχή των Βαλκανίων στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι τα μερίδια των μεταναστευτικών ροών από τις χώρες αυτές εξακολουθούν να έχουν ανοδική τάση τα τελευταία τέσσερα χρόνια στο συνολικό μεταναστευτικό απόθεμα της χώρας σε σχέση με τα μερίδια των αφρικανικών και ασιατικών χωρών που παρουσιάζουν κάμψη. Ακόμη, η μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών, που εισήλθαν στην Ελλάδα, προέρχονται από χώρες με τις οποίες έχει κοινά σύνορα, αφού μετά την Αλβανία ακολουθεί η Βουλγαρία ενώ σημαντικά είναι τα ποσοστά των Τούρκων αλλά και των υπηκόων των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Ως προς το φύλο δεν φαίνεται να υπάρχουν αξιόλογες διαφορές με τον ανδρικό πληθυσμό όμως να υπερέχει. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διακυμάνσεις των δύο φύλων ανάλογα με την υπηκοότητα. Ορισμένες υπηκοότητες, κυρίως της Ινδοπακιστανικής χερσονήσου και των Αφρικανικών χωρών, αποτελούνται σχεδόν αποκλειστικά από άνδρες, ενώ άλλες κυρίως των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και οι Φιλιππίνες κυριαρχούνται από γυναίκες.

Όσον αφορά την ηλικιακή δομή του μεταναστευτικού πληθυσμού, είναι εξαιρετικά νεανική συγκριτικά με την ηλικιακή δομή του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Η πλειοψηφία των ατόμων ξένης υπηκοότητας, με ποσοστό 58%, ανήκουν στον παραγωγικό πληθυσμό ηλικίας 20-44 ετών ενώ τα παιδιά ηλικίας έως 19 ετών αποτελούν το 24,5%. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι ο ανδρικός πληθυσμός είναι πιο νεανικός από τον γυναικείο.

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών μπορεί να θεωρηθεί υψηλό δεδομένου ότι το 10% περίπου σύμφωνα με την απογραφή του 2001 έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 48,8% έχει δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ αναλφάβητοι είναι το 9,2%. Από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού προκύπτει μάλιστα, ότι το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων ξένης υπηκοότητας που βρίσκονται στην Ελλάδα είναι υψηλότερο από αυτό των γηγενών. Γεγονός όμως είναι ότι η απασχόληση των μεταναστών, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, δεν

φαίνεται να συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις πραγματικές γνώσεις και δεξιότητες τους, με συνέπεια να απασχολούνται σε κατώτερες οικονομικά και κοινωνικά εργασίες.

Η οικογενειακή κατάσταση των αλλοδαπών που έχουν έλθει στην Ελλάδα, παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με το φύλο. Οι περισσότεροι από αυτούς (60%) ζουν στην χώρα με την οικογένειά τους και είναι έγγαμοι κατά 48%, άγαμοι κατά 44%, διαζευγμένοι κατά 4% και χήροι κατά 3%. Οι άνδρες όμως, είναι κατά 51% άγαμοι σε σχέση με το 36% των γυναικών. Οι γυναίκες είναι πολύ πιο συχνά διαζευγμένες και χήρες. Συγκεκριμένα, είναι διαζευγμένες το 5% περίπου των γυναικών σε σχέση με το 2% των ανδρών ενώ χήρες είναι το 6% των γυναικών σε σχέση με το 1% των ανδρών.

Ως προς τη χωρική κατανομή των αλλοδαπών επιβεβαιώνεται τόσο από την απογραφή του 2001 όσο και από τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού η μεγάλη συγκέντρωση τους σε Περιφέρειες με μεγάλα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην περιοχή της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Από την άλλη μεριά, τους λιγότερους αλλοδαπούς έχουν ελκύσει οι Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αναλογία των μεταναστών ως προς το συνολικό πληθυσμό σε επίπεδο νομού. Πιο συγκεκριμένα, τη μικρότερη αναλογία εμφανίζουν οι Νομοί Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης με ποσοστά μικρότερα του 2%. Αντίθετα, οι Νομοί Ζακύνθου, Κυκλάδων, Αττικής, Δωδεκανήσου και Βοιωτίας εμφανίζουν τα υψηλότερα μερίδια συμμετοχής των αλλοδαπών στο συνολικό τους πληθυσμό με ποσοστά από 9% και άνω. Ωστόσο, από τη διαχρονική εξέταση των δεδομένων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού προκύπτει μια τάση μείωσης των διαπεριφερειακών ανισοτήτων στη χωρική συγκέντρωση των αλλοδαπών.

Ο κυριότερος λόγος εγκατάστασης των ατόμων με ξένη υπηκοότητα στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα διαθέσιμα επίσημα στοιχεία, είναι η εργασία και ακολουθεί η οικογενειακή συνένωση ενώ σημαντικό μερίδιο έχουν και οι αυτοτελείς περιπτώσεις, δηλαδή εκείνες που δεν ομαδοποιούνται στις κύριες κατηγορίες. Από την εξέταση των στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης το έτος 2005, παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι διακυμάνσεις των δύο φύλων ανάλογα με τον τύπο άδειας. Ο ανδρικός πληθυσμός υπερτερεί σημαντικά με ποσοστά συμμετοχής άνω του 70% στις άδειες για εξαρτημένη εργασία και για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα. Ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί με ποσοστό συμμετοχής 82% στις άδειες για οικογενειακή επανένωση, ενώ στις υπόλοιπες κατηγορίες υπερτερεί με μικρές διαφορές ο

ανδρικός πληθυσμός, που πάντως λόγω του σχετικά μικρού μεριδίου που έχουν στο συνολικό αριθμό αδειών δεν έχουν την ίδια βαρύτητα.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία για την απασχόληση, προκύπτει ότι τα άτομα με ξένη υπηκοότητα αποτελούν το 9,5% του συνόλου των απασχολούμενων της χώρας, εκ των οποίων τα δύο τρίτα περίπου είναι άνδρες. Επιπλέον, η συμμετοχή του αλλοδαπού πληθυσμού στην απασχόληση είναι σημαντικά μεγαλύτερη από αυτή του γηγενούς πληθυσμού ιδιαίτερα στον αντρικό πληθυσμό. Όσον αφορά τα μερίδια συμμετοχής των μεταναστών στην συνολική περιφερειακή απασχόληση διαπιστώνουμε μεγάλες διαφοροποιήσεις. Στις Περιφέρειες Αττικής, Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου τα ποσοστά συμμετοχής της αλλοδαπής απασχόλησης ξεπερνούν το 12% ενώ αντίθετα στις Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και Δυτικής Μακεδονίας έχουμε τα μικρότερα ποσοστά με μόλις 2,8% και 3,9% αντίστοιχα. Κύριο χαρακτηριστικό της εργασίας των αλλοδαπών, όπως προκύπτει από την επεξεργασία των δεδομένων της απογραφής του 2001, είναι η μισθωτή απασχόληση. Η συντριπτική πλειοψηφία της τάξης του 89% των μεταναστών καταγράφονται ως μισθωτοί ενώ ελάχιστοι είναι οι αυτοαπασχολούμενοι ή εργοδότες. Τέλος, αναφορικά με την κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας διάρθρωση παρατηρούμε διαφοροποιήσεις μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών κυρίως στον ανδρικό πληθυσμό. Περισσότεροι από τους μισούς άνδρες μετανάστες απασχολούνται στον δευτερογενή τομέα όταν ο μέσος όρος του συνόλου της χώρας δεν ξεπερνά το 30% ενώ και στον τριτογενή τομέα εμφανίζεται μεγάλη απόκλιση με την συμμετοχή των αλλοδαπών ανδρών να υστερεί κατά 30 περίπου ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο της χώρας. Οι αντίστοιχες αποκλίσεις στον γυναικείο πληθυσμό είναι πολύ μικρότερες με την συντριπτική πλειοψηφία τόσο των Ελληνίδων όσο και των αλλοδαπών γυναικών να απασχολούνται στον τριτογενή τομέα.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική αγορά εργασίας, φαίνεται ότι το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό έχει συμβάλει στην ελληνική οικονομία κυρίως σε ανειδίκευτες και ημειδίκευμένες θέσεις εργασίας με σχετικά χαμηλό κόστος. Η άποψη περί ανταγωνισμού των γηγενών με τους αλλοδαπούς μετανάστες δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται στην πράξη μιας και οι μετανάστες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας με χαμηλούς μισθούς που δεν απαιτούνται ιδιαίτερα προσόντα και γενικά δεν επιλέγονται από τους Έλληνες εργαζόμενους. Επιπλέον, η είσοδος των μεταναστών στη χώρα δεν φαίνεται να συνδέεται με το ποσοστό ανεργίας. Η ανεργία για πολλά χρόνια αποτελεί

σημαντικό οικονομικό πρόβλημα στην Ελλάδα όπως και σε άλλες δυτικές οικονομίες, ωστόσο η υψηλή απορρόφηση των εισελθόντων μεταναστών σε θέσεις εργασίας όπως και το γεγονός ότι από το 1999 και μετά η ανεργία παρουσιάζεται να κάμπτεται παρά τη συνεχή είσοδο μεταναστών στην χώρα, δεν αποδεικνύουν θετική συσχέτιση μεταξύ μετανάστευσης και ανεργίας. Από την άλλη μεριά είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι στην αθρόα μετανάστευση οφείλεται η δημιουργία μιας εκτεταμένης αγοράς φθηνής εργασίας, η οποία συνδέθηκε από την αρχή με την επέκταση της παραοικονομίας και την ανάπτυξη νέων μορφών απασχόλησης που σε αρκετές περιπτώσεις αμφισβήτησαν τις οικονομικές και κοινωνικές κατακτήσεις όλων των εργαζομένων.

Ωστόσο, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι, η διογκούμενη ενσωμάτωση παράνομων μεταναστών στην παραοικονομία αλλά και οι στενότητες που εμφανίστηκαν σε όλες τις κατηγορίες εργασίας, φαίνεται να είναι περισσότερο προϊόν της κρίσης διάφορων τομέων της οικονομίας, λόγω της αυξημένης ανταγωνιστικότητας που προκλήθηκε από την διεθνοποίηση των οικονομιών και την είσοδο μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και στην δυσχέρεια της χώρας για ορθολογική διαχείριση των ανθρώπινων πόρων παρά στην είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα που σε τελική ανάλυση συνέβαλε ουσιαστικά στην αύξηση του προϊόντος της χώρας και στην συγκάλυψη των δομικών ατελειών της αγοράς εργασίας (ανεπαρκή προσφορά εργασίας, άκαμπτες εργασιακές σχέσεις, χαμηλή ανταγωνιστικότητα). Έτσι, η προσφορά άφθονης ανειδίκευτης και φθηνής εργασίας επέδρασε στην παραγωγική δομή επιβραδύνοντας την υποκατάσταση κεφαλαίου – εργασίας και καθυστερώντας τις τεχνολογικές καινοτομίες καθώς επίσης παράτεινε τη βιωσιμότητα μικρών επιχειρήσεων με ανορθολογική οργάνωση μέσω της συμπίεσης του κόστους εργασίας και κατ' επέκταση του κόστους παραγωγής. Εντούτοις, αυτή η στρατηγική ανταγωνισμού δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική μακροπρόθεσμα, μιας και είναι πεπερασμένη συγκριτικά με στρατηγικές αύξησης της παραγωγικότητας που οφείλονται στις νέες τεχνολογίες.

Σε ότι αφορά στην δημογραφική πτυχή του μεταναστευτικού φαινομένου, οι εξελίξεις στην Ελλάδα καταδεικνύουν την σπουδαιότητα του ρόλου της μετανάστευσης ως συνιστώσας της αύξησης του πληθυσμού. Η μετανάστευση αποτελεί τη σημαντικότερη δημογραφική μεταβολή των τελευταίων τριών δεκαετιών συμβάλλοντας τόσο στην πραγματική αύξηση του πληθυσμού όσο και των ατόμων παραγωγικών ηλικιών. Επιπλέον, συμβάλλει, μέσω της καταβολής των προβλεπόμενων ασφαλιστικών

καχυποψία και αρνητική διάθεση κυρίως γιατί τη συνέδεσε με την αύξηση της εγκληματικότητας, την ύπαρξη υψηλής ανεργίας στη χώρα και το φόβο αλλοίωσης της εθνικής ταυτότητας και φυσιογνωμίας. Ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης συνετέλεσε ακόμη περισσότερο στην ανάπτυξη της ιδέας ότι οι μετανάστες είναι οι υπαίτιοι για την αύξηση της εγκληματικότητας με την μεγαλοποίηση και συνεχή προβολή εγκληματικών ενεργειών από αλλοδαπούς και για την υποβάθμιση των πόλεων. Έτσι καλλιεργήθηκε ένας φόβος για τις περιοχές των αστικών κέντρων που συγκεντρώθηκαν οι μετανάστες. Παρά την διαπιστωμένη ύπαρξη κάποιας ξενοφοβικής συμπεριφοράς στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, που πάντως μπορεί να δικαιολογηθεί ως ένα βαθμό λόγω του αιφνιδιασμού από τη ξαφνική μαζική προσέλευση μεταναστών στη χώρα, δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει σημάδια εκτενούς ρατσιστικής και ξενοφοβικής συμπεριφοράς πλην ίσως κάποιων μεμονωμένων περιστατικών.

Συμπερασματικά θα ισχυριζόμασταν ότι η μετανάστευση προσφέρει ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν από την ελληνική κοινωνία. Προβλήματα όπως, η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, το ασφαλιστικό και συνταξοδοτικό ζήτημα, η μείωση του αγροτικού πληθυσμού και η υπογεννητικότητα μπορούν να βρουν λύσεις μέσα από την παρουσία του αλλοδαπού εργατικού δυναμικού. Ταυτόχρονα όμως, η μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει την αφορμή για την εμφάνιση ή τη διεύρυνση προβλημάτων που απειλούν τη κοινωνική συνοχή. Είναι γεγονός ότι ο ρατσισμός και η ξενοφοβία δεν έχουν εκφραστεί στην Ελλάδα με τη μορφή συλλογικής πολιτικής συμπεριφοράς όπως σε άλλες δυτικές κοινωνίες. Υπάρχουν όμως συγκεκριμένα σημάδια στο κοινωνικό γίγνεσθαι που δεν αφήνουν περιθώρια για εφησυχασμό.

Η ελληνική κοινωνία πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η σύγχρονη μετανάστευση δεν είναι φαινόμενο παροδικό και να αποδεχτεί τη μετατροπή της σε πολυπολιτισμική κοινωνία. Εξάλλου, η εγγύτητα της χώρας μας με άλλες Βαλκανικές χώρες, το άνοιγμα των συνόρων και η ελευθερία μετακινήσεων που αναμένεται με τη περαιτέρω διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς θα συμπεριλάβει τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, θα οδηγήσουν σε προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση και επιπλέον εργατικού δυναμικού.

Η εφαρμογή της πολιτικής νομιμοποίησης των αλλοδαπών που υιοθετήθηκε τα προηγούμενα χρόνια ήταν μια σημαντική προσπάθεια για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Ωστόσο, δεν διαφαίνεται μέχρι σήμερα, η ύπαρξη πρόθεσης για ουσιαστική

εκμετάλλευση των εισερχόμενων κοιτασμάτων απασχόλησης μέσα από τη διαχείριση και την οργάνωση των μεταναστευτικών πληθυσμών. Είναι εντυπωσιακό ότι δεκαπέντε χρόνια μετά την έναρξη μιας τεράστιας σε μέγεθος μεταναστευτικής ροής προς την Ελλάδα ο αριθμός των μεταναστών παραμένει άγνωστος. Η αδυναμία αυτή βέβαια πηγάζει εν μέρει από τη προφανή δυσκολία συγκομιδής στοιχείων όταν ένα μεγάλο μέρος της μετανάστευσης αποτελείται από παρανόμως εισελθόντες. Από την άλλη όμως δεν υπάρχει μέχρι σήμερα επίσημος φορέας για την καταγραφή των ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών της μετανάστευσης. Ο ορθός σχεδιασμός και η υιοθέτηση μιας μεταναστευτικής πολιτικής που δεν εστιάζει μόνο στη συμμετοχή των αλλοδαπών στην αγορά εργασίας, προσπατεί τη γνώση των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου της μετανάστευσης. Η ύπαρξη στατιστικών δεδομένων μπορεί να βοηθήσει προκειμένου να αναπτυχθούν μηχανισμοί που θα συντελέσουν στην κοινωνική ολοκλήρωσή των μεταναστών.

Ταυτόχρονα, από τις συζητήσεις, σχετικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης που διεξάγονται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, αντικατοπτρίζεται η πολιτική σημασία που αποδίδουν τα κράτη μέλη στην επιτυχή ένταξη των μεταναστών. Επίσης, προκύπτει ότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες ανάμεσα στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα κράτη μέλη. Υπό την έννοια αυτή η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να μετακινηθεί από τις εθνικές πολιτικές προς την κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική και την κοινωνική ρύθμιση των σύγχρονων μεταναστευτικών ρευμάτων. Η θέσπιση κοινού νομοθετικού πλαισίου που καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των υπηκόων τρίτων χωρών αποτελεί τη βάση της κοινοτικής προσέγγισης όσον αφορά την ένταξη των μεταναστών. Παρά το γεγονός ότι οι προτεραιότητες μπορεί να ποικίλουν μεταξύ των χωρών ή ακόμη και των περιφερειών, καθίσταται αναγκαία η χάραξη πολιτικών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης μιας και από αυτές θα κριθεί η έκβαση της πρόκλησης του φαινομένου της σύγχρονης μετανάστευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

- Αμίτσης Γ. και Λαζαρίδη Γ. (επιμ.) (2001), *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βεργέτη Μ. (2003), *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη Α.Ε.
- Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2005), *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*, Αθήνα.
- Ιωσηφίδης Θ. (2001), «Συνθήκες εργασίας τριών μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα» στο Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καρασαββόγλου Α., Μαδυτινός Δ., Νικολαΐδης Μ., Κατσορίδας Δ. (1996), *Ξένοι εργάτες στο Νομό Καβάλας. Επιπτώσεις στη τοπική οικονομία και κοινωνία*, Καβάλα: Γενικές Εκδόσεις Καβάλας.
- Καρύδης Β. (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα – Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Κασιμάτη Κ. κ.α. (1990), *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Οικονομική και κοινωνική ένταξη*, Αθήνα: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ).
- Κασιμάτη Κ. κ.α. (2003), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg και Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ).
- Καψάλης Απ., Κατσορίδας Δ. (2004), «Σύνοψη του νομικού καθεστώτος παραμονής και εργασίας των μεταναστών εργαζομένων στην Ελλάδα», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, τεύχος 104.
- Καψάλης Απ. (2005), «Ο Νόμος 3386/2005: Το «νέο» θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστευση», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, τεύχος 123.
- Κικίλιας Ηλ., Μπάγκαβος Χρ., Τήνιος Π. και Χλέτσος Χ. (2001), *Δημογραφική γήρανση, αγορά εργασίας & κοινωνική προστασία: Τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Κολλιάς Γ. και Κατσορίδας Δ. (1999), «Αλλοδαποί εργαζόμενοι: Ένταξη ή καταστολή», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, τεύχος 48-49.

- Λαμπριανίδης Λ. και Λυμπεράκη Α. (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Λιανός Θ. (2003), *Σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική διερεύνηση*, Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (1993), *Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (1994), «Μετανάστευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα» στο Ίδρυμα Μαραγκόπουλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Αθήνα: Εστία.
- Μαρβάκης Αθ., Παρσανόγλου Δ. και Παύλου Μ. (2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μάρκοβα Ε. (2001), «Η παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και στην ελληνική κοινωνία» στο Μαρβάκης Α., Παρσανόγλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (2003), *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΙΝΕ.
- Μουσούρου Λ. (1990), *Μετανάστες και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Αθήνα: Gutenberg.
- Παπασιώπη-Πασιά Ζ. (2003), *Δίκαιο Ιθαγένειας*, Αθήνα-Θεσ/νίκη: Σάκκουλα.
- Παύλου Μ. και Χριστόπουλος Δ. επ. (2004), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης-Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα: Κριτική.
- Πετρινιώτη Ξ. (1993), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πετρόπουλος Ν., «Παλιννόστηση 1971-1986: πορίσματα της μικροαπογραφής 1985-1986 και προτάσεις κυβερνητικής πολιτικής», στο Πρόγραμμα ερευνών αποδημίας-παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού: εισαγωγικές προσεγγίσεις.
- Πολυζωγόπουλος Χρ. (2003), «Σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική. Μετανάστες ισότιμοι πολίτες», Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, τεύχος 92.
- Ταπεινός Γ. (2002), *Δημογραφία. Πληθυσμός – Οικονομία και Κοινωνίες*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Τζωρτζοπούλου Μ. (2002), «Η θέση των μεταναστών στην Ελλάδα», στο Μουρίκη Α., Ναούμη Μ., Παπαέτρου Γ. (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2001*, Αθήνα: ΕΚΚΕ/ΙΝΚΠΟ.
- Φακιολάς Ρ. (1996), «Αποδοτικότητα στην εργασία και αύξηση της ηλικίας» από το *Γήρανση και κοινωνία, Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου ΕΚΚΕ*, Αθήνα.

- Ψημμένος Ι. (1995), *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια*, Αθήνα: Glorybook – Παπαζήση.
- Ψημμένος Ι. (2001), «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στην μητροπολιτική Αθήνα» στο Μαρβάκης Α., Παρσανόγλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ψημμένος Ι. (2004), *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια – Κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα*, Δεύτερη βελτιωμένη έκδοση, Αθήνα: Παπαζήση.
- Ν.1975/1991 «Αστυνομικός έλεγχος των μεθοριακών διαβάσεων, είσοδος, παραμονή, εργασία και απελάσεις αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων».
- Ν.2910/2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις».
- Ν.3386/2005 «Εισαγωγή, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια».
- Οδηγία Συμβουλίου 2003/86/EC, 22 Σεπτεμβρίου 2003.
- Οδηγία Συμβουλίου 2003/109/EC, 25 Νοεμβρίου 2003.
- Οδηγία Συμβουλίου 2004/81/EC, 2004.
- Εφημερίδα ΗΜΕΡΗΣΙΑ, 12.03.2006.
- Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 16.03.2005.
- Εφημερίδα «METRO», 20.12.2005.

Ξενόγλωση:

- Baldwin-Edwards M. (2001), «An analytic commentary on the Greek immigration bill, 2000», MMO Working Paper no.1
(On the web at http://www.uehr.panteion.gr/data_en/3541.htm)
- Baldwin-Edwards M. (2001), «Semi – reluctant hosts: Southern Europe's ambivalent response to immigration», MMO Working Paper no.3 (On the web at www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP3.pdf)
- Baldwin-Edwards M. (2001), «Southern European labour markets and immigration: A structural and functional analysis», MMO Working Paper no.5 (On the web at www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP5.pdf)